Bhai Veer Singh Rachna wali

بھائی ویر سنگھ رچناولی

بھاشا وِبھاگ، پنجاب

1969

Price Rs.23-00

Published by :

Director Languages Pb.

Patiala.

PRICE Rs. 23-00

Printed by :

Shri Shyam Sunder Press,

Gurgaon

دو شبد

پنجابی نری پُری بھارتی پنجاب دی ہی لوک بولی نہیں۔ سگوں ایہہ پاکستان وِچ وا گہے دی سرحدنوں لے کے اُدھر کراچی اتے پشاور تک بولی اُتے سمجھی جاندی ہے۔ اتے ایس وِچ ساہت رچنا کیتی جاندی ہے۔ ایہہ بدقسمتی دی گل ہے کہ دیش دی آزادی دے نال نال پنجابی دو حصیاں وِچ ونڈی گئی۔ اتے دوویں پاسے ایس دا اظہار کرن لئی لپیاں وکھریاں ہون کارن انہاں دوہاں پنجاباں وِچ پنجابی دا ساہتک وٹاندرہ جے بالکل نہیں تاں کیول ناں ماتر ہی ہے۔ بھارتی پنجاب وِچ پنجابی لئی گورمکھی لپی دی ورتوں کیتی جاندی ہے اتے پاکستانی پنجاب وِچ فارسی لپی دی ورتوں کیتی جاندی ہے۔ پر ساہت تاں سبھناں منکھاں دا سانجھا ورثہ ہے کیول لپی دیاں حدبندیاں کارن ایس نوں کسی خاص حدبندی وِچ سیمت کرناں ساہت نال منکھی پیار محبت نال زیادتی ہے۔

ڈاکٹر بھائی ویر سنگھ پنجابی دے مہان کوی ہن۔ انہاں نے پنجابی کوِتا نوں نویں شیلی اتے نویں وچار دِتے ہن۔ آدھنک پنجابی کوِتا دا مُڈھ انہاں توں بجھدا ہے۔ انہاں نے پنجابی کوِتا نوں قدرت اتے منکھ دے پیار وِچ ڈُبیاں ہوئیاں کوِتاواں دتیاں ہن۔

اِنہاں دی کوتا نوں گورمکھی لپی توں انجاں دوکان تک اتے خاص کر کے پاکستان دی پنجابی جنتا تک پہنچان لئی وبھاگ نے انہاں دیاں مکھ رچناواں ۔ "میرے سائیاں جیو" 'لہر ہلارے' ۔ 'مٹک ہلارے' ۔ 'لہراں دے ہار' وچوں ۔ چونویاں رچناواں اتے کمنٹ مہلی تے پربت دینا دو لمیاں رچناواں نوں ۔ فارسی لپی دا جامہ پہنایا ہے ۔

ایہہ کم شری نوتیج بھارتی نے کیتا ہے اتے اس دی سودھ سدھائی ڈاکٹر شری شمشیر سنگھ سدھو اتے شری سروپ سنگھ نے نبھایا ہے ۔ وبھاگ انہاں دوہاں سجناں دا دھنوادی ہے

اسیں بھائی ویر سنگھ ساہت سدن ' نویں دلی دے شکرگزار ہاں کہ اونہاں نے سانوں بھائی ویر سنگھ جی دیاں رچناواں نوں فارسی لپی وچ پرکاشت کرن دی آگیا دتی ۔

وبھاگ نوں ایہہ پوری آس ہے کہ ساہتک جگت اس پستک دا نگھا سواگت کرے گا ۔

لال سنگھ

ڈائرکٹر ۔ بھاشا وبھاگ ۔

بھائی ویر سنگھ جی دا جیون

5 دسمبر 1872ء - جنم، کٹڑہ گربھا سنگھ، امرت سر

1891ء - پنجاب یونیورسٹی توں میٹرک دی پریکھیا پاس کیتی -
ڈسٹرکٹ بورڈ، امرتسر ولوں سونے دا تمغہ ملیا -

1892ء - سنگھ سبھا لہر دی اگوائی - اردو لغات، جغرافیہ
تے ہور بچیاں دیاں پُستکاں آد -

1893ء - خالصہ ٹریکٹ سوسائٹی امرتسر دی قائمی -

1898ء - سندری، وزیر ہند پریس دا وستار کیتا -

1899ء - خالصہ سماچار جاری کیتا -

1899ء تے 1900ء - بجے سنگھ حصہ پہلا تے دوجا -
ستونت کور بھاگ پہلا

1901ء - چیف خالصہ دیوان دی قائمی -

1902ء - خالصہ کالج امرتسر نوں پربندھ ٹھلے لیا دتا

1904ء - سینٹرل خالصہ یتیم خانہ امرت سر دی قائمی -

1905ء - رانا سورت سنگھ

1907ء - لہراں دے ہار، سُبھاگ جی -

1908ء - سکھ ایجوکیشنل سوسائٹی دی سنتھاپنا -

1910ء - راجا لکھ داتا سنگھ

1916ء - بھرتری ہری جیون تے نیتی شتک -

1920ء سکھاں وِچ ہر یجن سُدھار لہر دا شروع کرنا۔

1922ء توں 1927ء تک ٹھلارے، بجلیاں دے ہار

1925ء کلغی دھر چمتکار

1926ء توں 1935ء گور پرتاپ سورج گرنتھ دی ٹیکا ٹپنی۔

1927ء۔ گورو گرنتھ کوش، ستونت کور، بھاگ دوجا۔

1928ء۔ گورو نانک چمتکار

1929ء۔ پریت وِینا

1933ء۔ کنبدی کلائی

1935ء۔ سینٹرل اندھ وِدیالہ (سورما سنگھ آشرم) امرسر دی ستھاپنا

1936ء۔ ہیم کنڈ گوردوارے دی قائمی۔

1940ء۔ کمبت بھائی گوردِاس دوجا۔ سکندھ نے جیون بھائی گوردِاس۔

1943ء۔ فری ہومیوپیتھک ہسپتال دی قائمی۔

1949ء۔ الیٹ پنجاب یونیورسٹی ولوں ڈاکٹر آف اورئینٹل لرننگ دی ڈگری ملی

1951ء۔ اشٹ گورو چمتکار بھاگ پہلا

1952ء۔ پنجاب لیجیلیٹو کونسل دے نامزد ممبر مقرر کیتے گئے۔

1953ء۔ میرے سائیاں جیو، ٹیکا شری گورو گرنتھ صاحب۔

1954ء۔ ساہتیہ اکادمی دے ممبر بنے۔

1955ء۔ میرے سائیاں جیو پُستک نوں ساہتیہ اکادمی

دلوں پنج ہزار روپے دا انعام مِلیا۔

10 جون 1957ء سورگباش ہوئے۔

بھائی ویر سنگھ جی دی شاعری

جدوں بھائی ویر سنگھ نے پنجابی وچ کویتا لکھنی شروع کیتی۔ تاں ایہہ گل بالکل اسے طراں سی جیویں کوئی مدتاں پچھوں بیابان وچ چراغ بال دیوے۔

پچھوکڑ

۱۸۵۰ء وچ سکھاں دی دوجی لڑائی نے پنجاب دی تقدیر دا فیصلہ کر دتا کہ اس دھرتی تے من مرضی نال وگن والے پنج دریا اج توں گوریاں دے اشارے تے وگیا کرن گے۔ شاہ محمد پنجابی دا آخری شاعر سی۔ جس نے تقدیر دی اس سوگوار گھڑی نوں اداس پنجاب دے ہوکے نوں اپنی شاعری وچ سانبھیا تے اس پچھوں پنجاب غلام ہو گیا۔ اس دی سُور دی روح مرجھا گئی۔ اس دی روح ہین قوم غلامی دی انتہا تے جا کے ایہہ دی بھل گئی کہ اوہ غلام ہے کہ آزاد۔ اوہ دھرتی نال ہاری ہی سی۔ سپنے دی ہار گئی تے جیہڑی قوم سپنے ہار جاوے اونہے آپی کویتا نہیں آکھ سکدی۔ شاعری روح دے اسیم آکاش وچ اڈدے سپنیاں دے پرچھاویاں مگر نسدی چاندی حسن دیاں بے نام وادیاں وچ چھیڑاں کردی ہے اتے زندگی نوں خوبصورتی دی پیاس بخشدی ہے۔

بھائی ویر سنگھ توں پہلاں دی پنجابی شاعری

جدوں شاعری نوں اننت خوبصورتی دے سپنے نصیب نہاں ہون۔ اودوں

اوہ جھوٹے ہار شنگھار وِچ اُلجھ جاندی ہے ۱۸۵۰ء توں ۱۹۰۰ء
تک دی پنجابی شاعری اِس دی مثال ہے۔ ایس دور دی
شاعری نال نال غلامی دے دوزخی شہر وِچ اُداس لوکاں دی
محرم نہیں اتنے نال ہی اِس نے اوہناں دے مستقبل وِچ چڑھدے
کسی نوری ستارے دا پیغام دِتا۔ کِسے وی نظام وِچ پتالاں وِچ
غرق رہی مِلکھ دی روح نوں عرشاں دے سپنے بخشنے شاعری دا
اہم فرض ہے۔ پر ایہہ کوئی آسان کم نہیں۔ ایہہ فرض صرف
اوہ شاعر ہی نبھا سکدا ہے جیہڑا زندگی دے دوزخاں دی اگ
وِچ سڑدا ہویا دی بہشت وِچ وگدیاں شہد دیاں ندیاں
وِچوں گھُٹ بھر رہا ہووے۔ شنکر دا نگ زمانے دی زہر
پی کے مہاں آنند وِچ مست ہووے۔ اِس دور وِچ اجیہا
کوئی پرتبھاوان شاعر پیدا نہیں ہویا تے پنجابی شاعری جس نے فرید
شکر گنج، گورو نانک دیو، گورو ارجن دیو۔ شاہ حسین۔ دامودر،
بھائی گورداس۔ سید بلھے شاہ تے سید وارث شاہ ہوراں دے
کلام وِچ زندگی نوں ازلی تے وقتی دووَیں حقیقتاں دی سیجھ اگ وِچ
پگھلی ہوئی خوبصورت ادا نال بیان کیتا سی۔ اِس دور وِچ رواتی قِصہ
کاری دیاں نقلی اداواں وِچ تے عشق حُسن دے غم نوں گھٹیا قسم دے
بنیت بازی وِچ بیان کرن لگ پئی جِس طراں ہندی رِیتی کالین کاو
وِچ نائیکا بھید دی پرمپرا اینی پر رنگ ہو چکی سی کہ کوئی کوی اُکت
بھیداں نوں علاوہ اینی کو نیا وِچ نائیکا چِترن نوں جھکدا سی۔
اِسے طراں ایس دور دے پنجابی قِصہ کاراں نے ایران دے

راج درباراں وچ پرسیکا سمبندھی رچیاں تشبیہاں النکاراں نوں فلاتنا شروع کردتا۔ دوجھیرے تلخ شبداں وچ ایس دور دی شاعری وچ تجربے دی سیج نہیں سی - ایہہ جو بُھٹے تجربے دی آنچ سی۔ پنجابی زبان دی اِس بھیم جیہی حالت توں پنجاب دے عالم حلقے نے ایہہ عجیب نرناکر لیا کہ پنجابی شاعری دی زبان نہیں - ایہہ اِک گرامین بھاشا ہے۔

برج بھاشا دی پنڈتائی اتے اِس دے مصنوعی راگ دے وچ گرسے خاص کر کے سکھ وِدوان ایہہ بُھل گئے کہ جس بولی نوں اوہ پینڈو تے جٹکی آکھدے ہن اوہ گورو نانک ورگے مہان فلسفی شاعر دے پتالاں پتال لکھ آکاشاں آکاش تک اُڈن والی کلپنا دے نال

پنجابی زبان دی سنم تھا

ہم قدم رہی ہے - عشق دی سِر اُتے کھاری چک کے در در تے ہوکا دین والے شاہ حسین دے بے زبان غم دی زبان بنی ہے تے بُلھے شاہ پھوک مُصلّا، بھن سُٹ لوٹا، کہہ کے جدوں عشق دی فقیری وچ بھتیا تھیا.... (تیرے عشق نچایا کر تھیا تھیا) کر کے نچیا تاں اِسے جٹکی بولی نے اُس دی فقیری دا تیج نے عشق دا انکھا ناچ سانبھیا - خیر جد پنجابی شاعری دی اُپردکت قسم دی ترس یوگ حالت وچ بھائی ویرسنگھ نے جوان عمر وچ لکھنا شروع کیتا تاں پنجاب دے برج بھاشا دے وِدواناں نے اِنھاں نوں ایس راہ تے پین توں روکن دا یتن کیتا۔ اِک دن بابا سمیر سنگھ نے ڈاکٹر جی (ڈاکٹر چرن سنگھ، بھائی ویرسنگھ دے پیتا) نوں دسیا کہ اساں بھائی ویرسنگھ جی نوں

سد یا تاں سی کہ گرامین بھاشا توں ہٹ کے برج بھاشا ول پریراں گے،
پر جد اُس دی پنجابی وچ رچنا سُنی تاں ساڈا جی وی پنجابی تھین
وَل اُمل پیا تے اساں کجھ کبت ٹھیٹھ پنجابی وچ آسے انز ہیچ
بنائے ہن۔ جد او سے ویلے اوناں نے ڈاکٹر جی نوں سُنائے*۔
اُکت تفصیلی بھومکا توں سپشٹ ہے۔ کہ جدوں
بھائی ویر سنگھ نے پنجابی وچ کوتا لکھنی شروع کیتی تاں ایہہ گل
بالکل اسے طراں سی جیویں کوئی مُدتاں پچھوں بیا باناں وچ
چراغ بال دیوے۔

ہیرے سائیاں جیو دی پُستک دی اک نظم
وچ آوندا ہے۔

"ہاں رُلدے تیے کھلدے تیے!
بھاگیا اے راجا توں
تیرا لیراں لپیٹیا روپ

بھائی ویر سنگھ نوں دی رُلدی کھلدی پنجابی دا لیراں لپیٹیا روپ
بھا گیا۔ اِسے کر کے اوہ ساری عمر اِسدی سُندرتا دا شنگار کردے رہے

---

* بابا سُمیر سنگھ پٹنے دے مہنت سن۔ برج بھاشا دے رسک تے
وِدوان کوی سن۔ آپ دے رچت ایہہ گرنتھ پرسدھ ہن۔
گور بیرت کوتاولی۔ بہدی لبنتم۔ سہنسر نامہ۔ شری گورد پد پریم پرکاش
پاچک پتن پنچاسکا آد۔
"بھائی ویر سنگھ تے اوہناں دی رچنا"۔ لیکھک:۔ سردار ہربنس سنگھ۔

بھائی صاحب دی پنجابی نثر

ایہہ شنگار نظم تے نثر دوہاں راہیں آپناں نے کیتا۔ شاعری توں پہلاں اوہناں دی پنجابی نثر دی جان پچھان ضروری ہے کیونکہ اوہناں دی نثر تے نظم اصل وچ اکو سر جنا۔ ندی دیاں دو لہراں ہن۔ جدوں کدے اجیہیاں بخشش والیاں گھڑیاں اوہناں دے تخیل دے در تے دستک دیندیاں سن:۔

"کوئی ناد سرود سنیوے
پھر سنگیت رس چھایا"

اس ویلے بھائی ویر سنگھ اوہناں نوں شاعری وچ خوش آمدید آکھدے سن۔ کیونکہ جیہنا سنگیت جو بناں آواز توں روح دے آکاش وچ بجلی وانگ گونجدا تے لشکدا ہے کیول شاعری ہی دس سکدی ہے تے جدوں کدے کجھ تجربے جاں فلسفے نوں کھول کے سمجھاون دی لوڑ پیندی سی اس ویلے اوہ نثر نوں اپنا سادھن بناوندے سن۔ اک سچیت کلاکار (conscious artist) وانگ اوہ شاعری دی نزاکت اس دا لہجہ۔ اس دی شرمیلی ادا نوں خوب واقف سن۔ اس کر کے اوہ اس راہیں آپنے آدرش دا پرچار کرن توں جھجکدے رہے تے اوہناں دی نثر نوں ہی پرچار دی ایہہ بوجھل پنڈ چکنی پئی۔ (اوہناں دی ساری نثر وچ پرچار دا بوجھ نہیں۔ سگوں ودھیرے نثر اجیہی ہے جس وچ اوہناں دے جذبات دی گرمی پگھل پگھل کے شبداں دا روپ دھار گئی ہے) ایہہ گل نہیں کہ شاعری ایہہ پنڈ چکن توں اسمرتھ ہے

نہیں ایہہ اُس دی خاصیت توں ہی اُلٹ ہے۔ شاعری دا
فرض مُنکھ دیاں گُمنام وادیاں وِچ اُداسی تے خوشی دی دُھپ
چھاں دے تِلکدے پرچھاویاں نوں شبداں وِچ رُوپ مان کرنا ہے
شاعری مُنکھ دے اصلے دی تاثیر دی گرمی ہے۔ جیہڑی زندگی
دیاں تخ برفاں نوں پگھلا کے دریا دگا دِندی ہے۔ نثر دا اُسھا
اِس نوں وکھرا ہے۔ جیویں پہلاں کیہا گیا ہے۔ شاعری مُنکھ دے
اصلے دی تاثیر ہے۔ نثر اُس تاثیر دا شبداں وِچ بیان ہے۔
نثر وِچ لفظ نِرے خاکے ہُندے ہن بے جان تے گُنگے، نظم وِچ
لفظ جیوندیاں جاگدیاں بولدیاں چلدیاں چیزاں ہُندیاں ہن۔
نظم پڑھی نہیں جاندی۔ جیوی جاندی ہے۔ اِس دا اپنا ہی عجب

نظم اتے نثر دا تجربہ

جہان ہے جدوں منکھ نظم دے تجربے وِچوں لنگھ
رہیا ہُندا ہے اوہ آپنی ہوند نوں فنا کر کے،
نِرموہ ہو کے نظم دے جہان وِچ نویں نویں جنم دھار
رہیا ہُندا ہے۔ کسے گھڑی اوہ پھُل بن کے مُسکراؤندا ہے اگلی
گھڑی فنا ہو کے دریا بن کے وگن لگ جاندا ہے۔ جے اِک گھڑی
اوہ کسے عجب آسمان دا نورانی ستارہ بن کے لِشکدا ہے تاں اگلے
لمحے اوہ پتال وِچ جوالا مکھی بن کے وی پھٹ سکدا ہے۔ ایوں
نظم دے تجربے وِچ مُنکھ مر مر کے جیوندا ہے جم جم کے مردا ہے۔
نثر وِچ نظم دی ایہہ کراماتی شکتی نہیں ہے اِس دی دنیا اُس نوں

بالکل وکھری ہے ۔ اِس راہیں مُنکھ کیسے تجربے نوں سمجھ سکدا ہے
اُس وچ فنا ہو کے جیوں نہیں سکدا ۔
بھائی صاحب نثر نے نظم دوناں دیاں اداواں دے
رازداں سن ۔ اِس کر کے واہ لگدے اُنہاں نے نظم دی خوبصورتی
نوں نثر دی اداناں بے رنگ نہیں کیتا ۔ بھاویں کجھ لفظاں جویں
مرد داگتا ، بِسمِل مور ، گنگارام وغیرہ وچوں جنہاں وِچ پرچار
پرچار کیتا گیا ہے شاعری دی نزاکت اتے رہسمئی ادا اوپ
ضرور ہو گئی ہے ۔
پر سمچے طور تے اوناں نے دوناں نوں لوڑ بندی وتھ تے
رکھیا ہے ۔ بھاویں کیسے دی منتو ادھین لکھی گئی ۔
جدوں ۱۸۹۸ء وچ پہلی وار بھائی ویر سنگھ دی پستک
سُندری پرکاشت ہوئی تاں ایہہ اک قسم دا پنجابی نثر وچ انقلاب
سی ۔ ایہہ پہلی کتاب سی جس نے پنجابی نثر وِچ پرگتی دے دے
سارے دروازے کھول دِتے ۔ اِس نوں وی وَدھ ، اصل وچ
پنجابی وچ ایہہ پہلی کتاب ہے ۔ جِس وِچ نثر نوں سچیت طور تے
آرٹ دی اِک وَنگی دے چوں تخلیق کیتا گیا ہے ۔ اِس توں پہلاں
نثر نوں کلا دی کِرت (Artistic Creation) نہیں سمجھیا جاندا سی
بھاویں بھائی صاحب توں پہلاں دی پنجابی نثر
(جنم ساکھیاں ، سکھاں دی بھگت مالا ۔ پارس بھاگ ، بکی روٹی وغیرہ)
ہر سند بیہہ ادبی نثر ہے ۔ پر اس دے رچنہاراں نے اِس نوں

ساہت دے اِک رُوپ وجہاں کلا اُچیچ نال نہیں شنگاریا۔ کیونکہ
اُنہاں دے اچیت جاں سچیت من وِچ اپنی شردھا جاں بھاواں
نوں پرگٹاؤن نوں بنا ساہتیہ دی خوبصورتی دا الگ سنکلپ نہیں
سی۔ بھائی صاحب دے سچیت من وِچ نثر رچن سمے ایہہ سنکلپ
موجود سی۔ جاں ایہہ آکھو کہ بھائی صاحب نے پنجابی نثر نوں اجیہی
ادا بخشی کہ ایہہ پرچار دے ہِنٹ سادھن دی تھاں آپنے آپ
وِچ اِک خوبصورت ساہتک ماڈیم بن گئی۔

بھائی صاحب دی پنجابی نثر نوں ایہہ بڑی وڈی دین
ہے جیہڑی آپنے آپ وِچ نویں نثر دی روایت دا ارنبھ ہے
ساہت وِچ روایت اُس ویلے شروع ہُندی ہے جدوں ادب دی
خوبصورتی دی کوئی وکھری قیمت اُبھر پئے۔ تے ایہہ کسے اچانک
واپری گھٹنا دا سِٹا نہیں ہُندی اِس دے پِچھے اِتہاسک دور
کم کر رہا ہُندا ہے۔ دوجے پاسے ساہت وِچ پرتبھا اچانک واپری
گھٹنا ہُندی ہے۔ پنجابی نثر دے لیکھکاں وِچ وی شاید ایہی کجھ سی
کہ بھائی صاحب نے اچانک اِس وِچ پرویش کیتا تے ورھیاں نوں
لگی برج بھاشا دی سنگھنی میل نوں دھو دھو کے لاہ دِتا۔ اتے
پنجابی نثر نوں سجری ڈھب لے پون بخشی۔

سندری، ستونت کور، بجے سنگھ آدی نوں چاہے
اتہاسک روانس (Historical Romance) کہہ لو چاہے
ناول، اِنہاں وِچ بھائی ویر سنگھ نے اجیہے کرداراں دی سِرجنا

کیتی ہے جیہڑے زندگی دی اگن پرکھیا وچ سچ تے صدق دا
دامن نہیں چھڈدے ۔ انہاں کتاباں دی نثر سچ تے صدق دے
پرچنڈ نور نال دگ دگ کردی ہے ۔ ایہہ اک تکھے ویگ والی
جل دھارا ورگی ہے جیہڑی اُچے پہاڑاں نوں ڈِگن سمے پانی
دا راگ پیدا کردی ہے ۔ اِس وچ فلسفا جاں پرچار دیاں
اُکتیاں جگتیاں نہیں ہن سگوں ظلم جبر نال جدو جہد کر رہی منکھی
رُوح دی داستان ہے جو وَل چھل نوں رہت ، سادمُرادے شبداں
وِچ ، دِلّ سوہنے بیان وِچ پیش کیتی گئی ہے ۔

اُپروکت ناولاں دے کرداراں دی خوبصورتی
پیمنٹ سی جس لئی سادمُرادی نثر ہی کافی سی ۔ پر گورو نانک
چمتکار اتے گورو کلغی دھر چمتکار اجیہیاں جیونیاں ہن جنہاں دی
نثر وی اپنے آپ وچ اک چمتکار ہے ایہہ نثر شکتی دی نثر
ہے جویں تخیل دیاں سنہری ندیاں اسماناں توں اچانک اُتر کے
زمین تے ویگ نال وگن لگ پین ۔ کجھ اِس طراں دا ہی الوکار
ہے ۔ بھائی صاحب دی نثر ۔ ایہہ نثر صِدق اتے سِردھا دی مہاں
شکتی دا لِشکارہ ہے ۔

ساہتک جیونیاں تو عِلاوہ بھائی وِیر سنگھ نے
اتہاسک کھوج والی نثر وی لکھی ہے ۔ سورج پرکاش اتے
بھائی گورداس دا دیباچہ اِس نثر دا بہترین نمونہ ہے ۔
اِس توں بناں آپ دی اہم رچنا شری گورو گرنتھ کوش
ہے ۔ جس دی پروفیسر پورن سنگھ نے اِس دے دیباچہ وچ بڑی

پرسنسا کیتی ہے۔

سمو چے طور تے بھائی صاحب دی نثر پنجابی ادب دی اہم پراپتی ہے۔

بھاویں بھائی صاحب دی نثر وچ وی اوہناں دی شخصیت دے رنگ لشکدے ہن پر اصل بھائی ویر سنگھ نوں تسیں اوہناں دی شاعری وچ ہی مل سکدے ہو۔

بھائی ویر سنگھ دی شاعری دا آرنبھ

بھائی ویر سنگھ نے اپنی شاعری دا آرنبھ دھارمک گیتاں نال کیتا۔

دھرم تے شاعری دا رشتہ

دھرم تے شاعری دا رشتہ بڑا نازک تے بھید بھریا ہے۔ ایہہ عام طور تے شردھا، دیکھشا اتے صدق دیاں تنن اوستھاواں وچوں گزردا ہے شردھا دی اوستھا پران (Mythology) سر جدی ہے جد کہ آپنے سامو کھ اوجیتن وچ جگاں جگنتراں نوں کسے ادرشٹ محبوب دی شردھا وچ خوبصورتی ڈھوڈھو کے انبار اسار دے رہندے ہن۔ نے کدے کدے جدوں اوہ ادرشٹ محبوب دھرتی تے آوندا ہے اوہ اُس دے جلوے نال بسمل ہو جاندے ہن تے جگاں جگاں نوں سندرتا دے بنھے ساگر کسے الٰہی موج وچ اُس جلوہ گردے قدماں وچ بخش لگ پیندے ہن۔ ایہہ اگم اگادھ شردھا آپنے آپ وچ اک جیوندی جاگدی شاعری ہندی ہے۔ جس دی تخلیق صدیاں آپ کردیاں ہن۔

تے جس دی کرناری شکتی (Creative Power) پیغمبر دے
سادھارن کرم وچ دی کرامات بھر دیندی ہے ہر دھرتی نے اپنے پیراں
پیغمبراں دی بخشش دے بھجن گائے ہن تے ایہہ بھجن ہی اِس دھرتی
دی آتم کو نیا ہے کیونکہ اِنہاں بھجناں وچ محصومی اے تے بھبلتا ہے
پیغمبر دے جلوے نال فنا ہون پچھوں آپ پیغمبر بنی لوک آتماں دے
وجد دیاں گوکاں ہن - اِس ادھیاتمک شاعری پوراں تے کرامات
وِچ کوئی فرق نہیں رہ جاندا - لوکاں دی شردھا تجلی آپنے آپ
وِچ اِک کرشمہ ہندی ہے جس دے نوری اُفقاں دی بخشش نال
کلاکار کلا سِرجدے ہن - ہر دھارمک کوی توں اس دھرم دے
پیروکاراں دی اِنن شردھا دِچوں پیدا ہویا پُرانک چرِتر
(Mythical Character) دا لودھ ورتے وِچ ہی مل جاندا ہے
تے اِہی لودھ اُسدی نِجی شردھا دا آدھار ہندا ہے ایہہ شردھا ہی
دھارمک کونیا دا سوما ہے - بھائی ویر سنگھ دی کونیا دا ارنبھ دی
ایسے سومے تو ہندا ہے - بھائی صاحب دے مُڈھلے گیت جیہڑے
کنبدی کلائی وچ سنکلت ہن - اُنہاں دی دس گورو صاحبان
پرتی شردھا تجلی ہے انہاں گیتاں دے اُویش دے سمبندھ
وِچ کرتا جی نے کنبدی کلائی دے مکھبندھ وِچ فرمایا ہے :—
"پھیٹھ لولی وچ گوروپُرب دے گیتاں دی بھاری کھُڑ سی - جدوں کہ
ایہہ گیت لِکھے جانے ارنبھ ہوئے تے ہر سال دے وڈے گورپُرباں
پر ایہہ چھپدے تے پرچار پاوندے رہے - جس کر کے پنتھ وِچ
عام رَو آپنے ست گوراں دی صِفت صلاح تے گن گاؤن دا

چل پیا - ہُن سارے گیتاں نوں اکٹھیاں کرن دے نال مُڑ سُدھاریا گیا ہے تے سودھ کے اِس پوتھی وِچ چھاپیا ہے -

اِیہہ اِک اُس طراں دی سِیک بھری اُلر ہے -

جیویں مُگدھا دی پیار کلائی پریتم دے گلے وَل اُلھدی ہے - لِپھدی ہے چکر کھاندی ہے پر کنبدی ہوئی آشونت رُخ وِچ رہندی ہے نہ گھُٹ کے لپیٹدی ہے - متاں ادب وِچ فرق پے نہ پرے ہٹدی ہے متاں وِتھ پے جاوے، سگوں اِک تانگھ وِچ کھچ وِچ لپیٹ دے رُخ وِچ آئی تھرر تھرر کردی پریتم ول نوں اُلری رہندی ہے "

اُپر دسی تانگھ جو اصل وِچ شردھا ہی ہے شاعری دی رُوح ضرور ہے پر نِری شردھا مہان کِوتا نوں جنم نہیں دِندی - اِس دا ثبوت بھائی صاحب دے ایہہ گیت ہن - نِرول شردھا (Blind faith) گتی ہین ہُندی ہے - کِوتیا گتی شیل "شردھا ہو چکے" نال ہُندی ہے - کاو پرکریا (Poetic Process) دا سمبندھ "تُور ہے" نال ہُندا ہے شردھا دے اُنماد (Ecstasy of faith) وِچ تیزی ہُندی ہے -

شردھا تے شاعری

کاو اُنماد وِچ نرکھا ہی تیزی ہُندی ہے شردھاوان آپنے اِشٹ وِچ فناہ ہو جاندا ہے - اِس اوستھا نے نہ شردھا رہندی ہے نہ شردھاوان کوئی اُس اِشٹ نوں اندر وسا کے آپ اِشٹ بن جاندا ہے

نے آپنی شردھا آپ کردا ہے۔ کوئی سِرجن ہار رہے بنسن ہار نہیں۔ ایسے لئی رِگ وید وِچ اُس نوں برہما کیہا گیا ہے۔
سو شردھا دا شاعری بنناں اِس طراں ہے جویں سمندر نوں پیاس لگے تے اوہ دریاں کے آپنے آپ نوں بھالن ٹُرپے
بھائی صاحب دی مُڈھلی کوِتا وِچ شردھا تے
اُپرو کت وانگ شاعری دا رُوپ نہیں دھاریا۔ ایس شاعری وِچ شاعری گھٹ شردھا ودھیرے ہے اصل وِچ ایہہ پرتیتی دی کوِتا (Poetry of realization) نہیں۔ سادمُرادے منو بھاواں نوں وکھو وکھریاں طرزاں وِچ ڈھالیا گیا ہے۔
تاں کہ سِکھ سنگتاں گوربُرباں جاں ہور شبد اوسراں تے (جیویں کہ دیباچے وِچ لکھیا ہے) گا سکن۔ مثال وجوں:-

مَیں دُنیاں توں چِت چا لیا
تیرے چرناں نال لگا لیا
ہُن آ رل کلغی والیا

مَیں دن نوں آہاں ماردی
گِن تارے رات گذاری

ہائے رو رو جگرا گا لیا
ہُن آ رل کلغی والیا۔

کئی جنم گئے تر سبندیاں -
گیا ایہہ وی سِک سکیندیاں
کیہا کرماں پاسا ڈھالیا
ہُن ....

مذہب تے شاعری دے رشتے دی دُوجی اوستھا دیکھنا
ہے اِس اوستھا نے شاعر آپنی شردھا (Preaching
دا سمرتھن کردا ہے ایہہ سمرتھن (Justification) کئی وار
جہاد دا روپ دھارن کر لیندا ہے تے کوی فلسفے دیاں اَکتیاں
جُگتیاں تے کھنڈن منڈن دے گورکھ دھندے وِچ اُلجھ جاندا ہے
آتما دی انادی بھبنا اتے بے زبان آواز جہاد دے رَولے رپّے
وِچ گُم ہو جاندی ہے۔

اِس اوستھا تے کوّی پرچارک بن جاندا ہے تے اِک
پرچارک کدے وی آدمی دی من انتری پیر (پیڑ) دا چارہ ساز
نہیں بن سکدا۔ ایہہ خوشی دی گل ہے کہ بھائی صاحب دی شردھا
نے جہاد دا روپ نہیں دھاریا۔ اُپدیشاتمک نظماں گنیئی
دیاں ہی ہن۔ جویں مرد دا کُتا۔ چھنڈ یا طوطا، بسمل مور،
اٹک، گنگارام وغیرہ۔ اِنہاں وِچوں تُسیں بھائی دی ارِنگھ
(Existence) دی آواز نہیں سُن سکو گے۔ اِنہاں دی ہوند
اَنہوند اِک برابر ہے اِس کر کے اِنہاں بارے کُجھ لکھن
دی ضرورت نہیں۔ اَن کاوِک (Non-Poetic) کوتاواں
توں بناں کُجھ ہور اجیہاں کوتاواں ہن جنہاں وِچ سدا چارک
آپدیش دی بجائے دارشنک (Philosophic) سدھانتاں
دی ویاکھیا (تشریح) کیتی گئی ہے۔ ایہہ کوتاواں بھاویں
ان کاوِک نہیں جویں کہ

صابن لالا دھونا کولا
دُدھ دہیں وِچ پایا
کھنب چاڑھو رنگن بھی چڑھیا
رنگ نہ ایس وٹایا
وِچھڑ کے کالخ سی آئی
بِن ملیاں نہیں لہندی
انگ اگ دے لا کے دیکھو
چڑھدا رُوپ سوایا.........

ایسے طراں اِس قسم دیاں ہور کوتاواں، 'دوحبت وارڈی'، "اِنہاں نیناں نے مار مکایا" ـــ "سکیلوں دے گل لگی ویل" "ہوش مستی"، اتے مہاکاو راٹا صورت سنگھ وچ کجھ ٹکریاں ـ پر پھیر دی ایہہ نظماں بھائی ویر سنگھ دے کاو سدھانت انوسار نہیں ہن ـ اِنہاں نے اپنا کاو سدھانت ہیٹھ لکھی نظم "کوی رنگ سُندرتا" وچ گنایا ہے ـ

کوتیا دی سُندرتائی آپے نکھڑیں دِسدی
اپنے سنگیت لہرے اپنے پرکاش لسدی
اِک شام نوں اے اوتھوں ہیٹھاں ملیدی آئی
رس رنگ نال گنبدی سنگیت تھرتھرائی
جوں تریل تار پرولی جوں آب موتیاں دی
نظراں دی تار پرونی نازک ٹیپک سُہائی

....

پچھیا اساں ہے سوہنئی توں آپ سُندرتا ہیں
ہیرے جواہر دا نگوں ٹِکدی کیوں توُں ناہیں؟
پربت کھڑے سوہا دے جھیلاں تے بن سُمندر
قائم اینہاں دی سوبھا دائم رہے ہے چھائی،
پولی او تھر تھراندی لرزے وجُود والی۔
بجلی دی کوند دس توُں ٹِکدی کویں ٹِکائی؟
لس دے کے کِرن سُورج لرزے دے دیش جاوے
سُر راگ دی تھرآندی کِس نے ہے بنھ بہائی؟

. . . .

. . . .

لرزا وطن جنھاں دا لرزا وجُود اُنہاں دا
چکر اننت اٹلویں اونہاں دی چال پائی
چمکار رنگ دیناں رس جھوم وچ جُھمانان
اِک جند چھوہ لائی اٹکن نہیں کِتھائیں
لرزا وطن جنہاں دا لرزا وجُود اونہاں دا
ریکھا اننت اِٹکویں لرزے دے ہتھ پائی

. . . .

. . . .

سو گویتا بھائی صاحب لئی الہام کسے خوشبخت لمحے وچ
اننت خوبصورتی بجلی وانگ لِشک کے الوپ ہو جاندی ہے تے
شاعر چکا چوند ہو بہا رہا اننداتے ڈر نال جھکھ لیا جاندا ہے۔ ایسے

انند نوں اوہ جند- چھوہ آکھدے ہن - اِس اِک پل دی عمر وچ رتن

بھائی صاحب دا کلو سدھانت

کال سِمٹ جاندے ہن - سرشٹی دے ساہ اُس دے ساہاں وچ رل جاندے ہن تے اوہ پیغمبری پل گزرن پچھوں کجھ عجب وِسماد- ہوش- بے ہوشی تے چکا چوندھ چھا جاندی ہے - ایہہ شاعری دی اوستھا ہے - ایسے اوستھا نوں بھائی ویر سنگھ جی "اُچ سُندرتا دی پرتیتی" آکھدے ہن نے ایسے نوں کھیڑے دی اوستھا- بھائی صاحب دے کاد انو بھو نوں سمجھن لئی ہیٹھ لکھیاں سطراں شاید اِبر وکت نظم نوں دی وددھیرے کارگر ہن-

سُپنے وِچ تُسیں ملے اسانوں
اَساں دھا گلوکڑی پائی
نِرا نور تُسیں ہتھ نہ آئے
ساڈی کنبدی رہی کلائی
دھا چرناں تے سیس نِوایا
ساڈے متھے چھوہ نہ پائی
تُسیں اُچے اسیں نیویں ساں
ساڈی پیش نہ گئیا کائی

.....

ہتی چمک پئی ایہہ لوئی
تے تُسیں لوآں وِچ لِشکے
بجلی کوند گئی تھراندی
ہُن چکا چوندھ ہے چھائی

ایہہ پُرزول الجھو دی کویتا (Poetry of Pure Experience) ہے
ایہہ اُچ سُندرتا دی پرتیتی، جاں "اُچے نکھاراں" (کویتا دی سُندرتا
اُچے نکھاراں وچ وسدی) وچوں کے "اپسارواد" دا پرچھاواں نہیں
پیندا - اصل وچ کلاکار کدے دی اپسارواد وادی نہیں ہوندا -
زندگی اینی وسیع ہے کہ کوئی سُکھ اس دیاں باہاں توں باہر جا ہی
نہیں سکدا - تے پھر کلا دا تاں جنم ہی سُکھ دی "من انتر کی پیڑ"
وچوں ہویا ہے کلاکار جیون دے دُکھ سُکھ، ہرکھ سوگ، سنجوگ
وجوگ، دی سُنہری دھارا توں کس طراں اپسارواد ہو سکدا ہے
ایہہ بھائی ویر سنگھ نوں پنجابی دے کجھ ودوان آلوچکاں نے اپسار
وادی کوی ٹھہرایا ہے - اُنہاں دا اعتراض ہے کہ بھائی صاحب نے
ورتمان دیاں تلخیاں توں مکھ موڑ کے ایسے سمجھوادی اپسار دی
شرن لئی اتے جیون دی نہیں - جتھاں وچ ٹلن توں دریغ کیتا
اُنہاں دے سمے وچ دیش نوں آزاد کراؤن لئی انیکاں لہراں
جویں غدر لہر، اکالی لہر، کانگریس لہر وغیرہ اُٹھیاں، انیکاں
وارداتاں ہوئیاں، جلیاں والے باغ وچ ہتیا کانڈ وا پریا،
بنگال وچ مارو کال پیا۔ پر بھائی صاحب دی کویتا وچ اس
ہونیاں بھرے سمے دا کوئی پد چنھ نہیں ویکھیا جا سکدا - اُنہاں
دا وچار ہے کہ ایوں لگدا ہے جویں بھائی صاحب نے دھرتی
دی کوئی آواز نہیں سُنی - اوہ اپنے اُچیرے عرشاں دے واسی سن
کہ دھرتی دی آواز اوتھوں تک جاندی جاندی ہنبھ جاندی سی - تے جے
کدے اوہ آکاش لوک وچوں اُتر دے دی سن تاں ایوں محسوس

کردے سن ؎

تیرا تھاؤں کیسے ندی کنارے
تیرا تھاؤں کیسے جنگل بیلے
توں گھوریں رویاں وچ آ کھلوتی
نیڑے چار چوفیرے جھمیلے۔

تے اِنہاں جھمیلیاں وچ ڈور بھور کھلوتی جند نوں اوہ ہستی دے اکانت منڈل وچ ڈبن دا سنکیت کردے ہن:-

ہوشاں نالوں مستی چنگی
اکھدی سدا ٹکانے

پر اس قسم دیاں اکثر ڈکرسٹراں نوں بھائی صاحب نوں اپار وادی کوئی سیدھ کرنا ٹھیک نہیں۔ ایتھے بھائی صاحب اُس ہوش دے وِرودھی ہن جو جیون۔ اننتتا دی ایکتا نوں انیکتا وچ ونڈ دیندی ہے۔ کیلوں دے گل لگی ویل وی ایہو آکھدی ہے۔ ایسے ہوش نوں بھائی صاحب "بدھی اتے عقل" آکھدے ہن جیہڑی جیون دے راز نوں اکائی وچ ویکھن دی تھاں کھنڈ کھنڈ کرکے ویکھدی ہے۔ گنگارام والی کِدنا وچ اِس ہوش عقل اتے بدھی دا سنکلاپ سپشٹ ہے ؎

اک اردرس ہور ہے سائیاں!
مہر کریں دے کن تینں،
پشو۔ ایہیں ہاں پشو دکھادیں
بے شک سکھنے سجھن گنی

اوہ نہ عقل اسانوں دیویں
اوہ تہذیب دِوادیں نہ
اوہ سبھیتا دوُر رہاویں
وِدیا اوہ سِکھاویں نہ
جال پاؤ تے گھڑن پنجرے
قید پان سِکھلاوے جو
کھنبھ توڑکر لوٹ بہاوے
دُوجیاں بندی پاوے جو ۔ وغیرہ

کی ایہہ اوہی عقل نہیں جس دی اُنگل پھڑکے ڈاکٹر فاسٹس (D. Fausts) گوئٹے دا ہیرو) اپنا جیون برباد کر لیندا ہے اتے جدوں نِتشے (Nietzsche) آتما دے تِن (Three metamosphoses of soul) وِچوں آتماں دا انتم اتے ولیاں اُچتم رُوپ بچّہ دسدا ہے تاں گپت رُوپ وِچ اوہ اُپرو کت ونڈیاں پاؤ والی عقل دی تھاں بچپن والی سادگی معصومی اتے وِشواش نوں شخصیّت دے تتّ منظور کردا ہے ۔ ایہہ مستی عملیاں والی مستی نہیں سگوں اوہ مستی ہے جِس وِچ سُرت اُچی اُکھڑدی ہے "بدھی منڈل" دی قید توں اگے ولولے دے دیش وِچ پہنچدی ہے ۔

بیٹھ وے گیانی بدھی منڈلے دی قید وِچ
ولولے دے دیش ساڈیاں لگ گئیاں یاریاں

ایہہ سرشٹی دی آتما نال اِک سُرہون دی اوستھا ہے ۔ جنھے کھڑن

کھڑاون باجھوں ساوں ہور سُرت نہ کاٹی رہ جاندی ہے۔ ایہی اُہناں دا جیون فلسفہ ہے۔

بھائی ویر سنگھ نوں اپار دادی آکھناں کلاکار دے دھرم نوں ناواقف ہونا ہے۔ کلاکار دا دھرم تخلیق ہے۔ منکھ دی تخلیق۔ ایہہ تخلیق بھوت بھبوکھ ورتمان (ماضی مستقبل اور حال) دی قید وچ نہیں ہُندی۔ بھاویں اِس گل نوں انکار نہیں کیتا جا سکدا کہ ساہتکار دی سِرجنا تے ورتمان دا پربھاو اوّش پیندا ہے۔ پر کی سارا "ورتمان" ورِشٹمان دیاں ستھتیاں وچ ہی چِیت ہُندا ہے؟ تے کی کوئی لئی انہاں پرستھتیاں نوں پرگٹ کرنا لازمی ہے؟ جدکہ پرستھتیاں دی عمر بڑی چھوٹی ہُندی ہے۔ ایہہ وا دروبیاں وانگ لنگھ جاندیاں ہن۔ ورتمان دیاں پرستھتیاں دی پیشکاری جرنلسٹ دا کم ہے۔ ایہہ پیشکاری سِرجناں نہیں۔ ڈِلیشن ہے۔ اخبار نویسی ہے۔ سِرجناں تاں ہووگی جے اِنہاں دی ادرشٹ نِیچ تھلّے منکھ دی شخصیت لئی نویں شکتی تے بل دا سنچار کیتا جاوے ترقی پسندی اِس گل وچ نہیں کہ کلا وِچ وقتی ضرورتاں دا پرچار کیتا جاوے۔ گھٹناواں تے پرستھتیاں سمبندھی لکھیا جاوے۔ جلسے جلوساں ہڑتالاں دا بیان کیتا جاوے جاں منکھ دی حِرص انتے ہوس ننگی کیتی جاوے۔ جاں جنسی انتے مانسک بیماریاں نوں پیش کرن دی دلیری کیتی جاوے۔ آرٹسٹ دی ترقی پسندی دی بنیاد اِس گل تے ہُندی ہے کہ او جیون نوں کس نظریے نوں ویکھدا ہے۔

بھائی ویر سنگھ لئی ایہہ جیون نہ دُکھاں دا گھر ہے، نہ مایا دا
چھل، نہ زہر دی گندل اتے نہ آد گناہ دا پھل۔ ایہہ اک
کھیڑا ہے اِس سمبندھ وچ اُنہاں دی اک لمبی نظم "جیون کی
ہے؟" دے پہلے شبد ویکھن یوگ ہن۔

بھائی صاحب دا فلسفہ

جیون کی ہے؟ اک سوال ہے جو ہر دل
وِچ لہردا ہے کِتے۔ اینوں کِتے گدگدی
کر کے، کِتے چنگی طرح حل کے، کِتے ڈونگھ
پا کے، کِتے گھاؤ لا کے چھڈدا ہے۔ کوِیتا، درشن (فلسفہ)
دھرم دا ساہتیہ اِسے پرشن دے لائے گھاؤ دے علاج متعلقے
ہن۔ نراشا اُدا سینتا، اُپرامتا نیاگ کِتے اِس دی علامت ہن۔
ہوَن گرنہا اور جبر کِتے اِس دے اُپرلے ہندے ہن۔ پر اِس پرشن
دے گھاؤ اِس طراں ہرے ہی رہندے ہن۔ جیون جو کجھ ہے پرشنوتر
دا محتاج نہیں۔ وچار گوچرا نہیں۔ ایہہ جیون جیوندیاں نے
آپے سوچاں نے آپس اندیشیاں نال، جو کجھ کہ ایہہ سی اُدس نوں
عورویں دا ہوروں کر رکھیا ہے۔ سوچاں وچاراں اُس نوں اصلے
تے نہیں لیا وندیاں۔ جیون جو کجھ ہے اُس دے پاس ہے اگوا
جیوند کوئی ہووے جو جیون نوں ایہدے تی رہا ہووے کہ جویں ایہہ
اپنی اروگتا وچ ہندا ہے۔ تد اُس دی چھوہ اُس دا حسن نظارہ
جیون دی اروگتا لیاوندا ہے۔
اِس نکی جیہی کوِیتا وچ "جیون کی ہے؟" دے پرشن دی
انتر آتمے روگن رس دنے علاج لئی سِر ٹکراوندی۔ اِک چھنبھ

تے آ کے اپنے باوڑے پن وچ ایہو پرشن چھنبھ تے کردی ہے چھنبھ
نوں پھر آدیں دی آواز اُس نوں سُنائی دندی جاپدی ہے کجھ دناں
مگروں اوہ پھر آوندی ہے چھنبھ وچ کنولاں دے پتے آ جاندے
ہن - ایہہ دیکھ کجھ گلاں کردی ہے پر پھر آدیں دی پھر سد
سُندی ہے پھر پھر آوندی کندلاں دیاں گندلاں تے سرزنڈ اٹیاں
کلیاں پھر سیڑھیاں کلیاں آ دیکھدی ہے - گلاں کر کر جاندی
ہے انت اِک دن سارا سروور کول پھلاں نال کھڑ جاندا ہے -
اوہ کھیڑے حسن نظارہ - اوہ اہل سُندرتا دی چھبی ویکھ ایسی
کھیڑ دی ہے کہ اُس دا جیون اصلے دے رنگ وچ کھڑ جاندا ہے"...
ایہو کنت چرچہ نوں سپشٹ ہے کہ بھائی صاحب
لئی کھیڑ کے جیوناں ہی اصل جیون ہے ایہا اُنہاں دا درشن (فلسفہ)
ہے - پر بھائی صاحب ایہہ چنگی طرح جاندے ہن کہ اچی کونا
فلسفے دیاں اکتیاں منگتیاں، دماغی گھنتر باڑیاں، بدھی دے
چلتراں نال نہیں اُبجدی - سگوں بچے دی معصومیت اتے
دسماد وچوں پیدا ہندی ہے اِس کر کے اُہنشداں کوی نوں چنچ
گیانی اتے پھنڈی علمداں مہوں دی تھاں بچہ بن دی سکھیا
دیتی ہے - اِس وچ کوئی شک نہیں کہ ہر مہا کوی فلاسفر وی
ہندا ہے پر اوہ فلسفے نوں اُچا ہندا ہے جویں تریل - تبکے - پانی
ہون دے باوجود پانی توں وکھرے ہندے ہن -
بھائی صاحب دی ساری کونا اِس فلسفے دی اُپج ہے -
ایہہ کھیڑے دا فلسفہ اُنہاں دی شاعری وچ

رہسواد دے روپ وچ پرگٹ ہویا ہے۔ ساڈوں رہسواد
جاں فلسفے دی بحث وچ پین دی ضرورت نہیں۔ پر شاعری
اتے آرٹ دی خاصیت بارے کجھ کہنا بے لوڑا نہیں ہوویگا
کلا دا سمبندھ منکھ نال ہے۔ صرف منکھ۔ نہ منکھ نوں
پہلاں کجھ سی نہ اس توں مگروں کجھ ہووے گا۔ ایہہ آپنے آپ وچ
اک برہمنڈ ہے۔ جتھوں تک منکھ نے اس برہمانڈ نوں جان لیا ہے
کھوکھ پڑتال کر لئی ہے اس نال کلا دا کوئی واسطہ نہیں۔ کلا
اس توں اگے تُردی ہے کیے اٹ ویکھے ٹاپواں۔ کیے انجانے ستارے
وَل۔ منکھ آپنے ہی رہس دی دھند وچ تُریا جا رہا ہے۔ رہس
ہی اس دے پِچھے لا رہا ہے۔

چند نہیں، سورج نہیں۔ میری بیڑی وچ دیوا نہیں۔
پانیاں دی چھاتی تے کوئی راہ سڑک۔ پگڈنڈی نہیں۔
میرے نِتالے چپو ہن۔
پانی بیڑی تِلکائی جاندا ہے۔
جوں جوں کشتی تُردی جاندی ہے
ٹمکدے چاننے دور ہی دور جاندے ہن۔
پانی ٹھنڈے ہن۔ لہرداں ہن۔ ہوا تِرکھی ہے۔
جھیاں پاندی ہے، پرتن سنگھ مڑ دے ہن۔
داتا؟ اجے کِنھے کو!
رات ڈھلک پئی، تارے لٹک گئے
بیڑی تِلکدی جا رہی ہے۔

پانی چھپراں دا منہ چُمدے ہن، تے آکھدے ہن

چل، چل، چل۔

دس دانا! کیہنوں کوُ؟

ایہہ کلا نے شاعری دی خاصیت ہے۔

اِس وِچ ترُنا ہی ترُنا ہے۔ رستہ ہی منزل ہے۔ تڑکھا ہی ترمتی ہے۔ تھکن ہی آرام ہے۔ ایہہ سفر ہی اجیہا ہے۔ شاعر اُس محبوب نال عشق کردا ہے جس نے اجے جنم لینا ہے اُس دی اُڈیک وِچ تِل تِل کرکے بلدا ہے جس نے کدے آؤنا نہیں۔ بھائی صاحب نوں ایہہ اُڈیک بالی عمرے ہی لگ گئی سی۔ (لگ گئی سی بالی عمرے)

اِس اُڈیک وِچ جوانی دا زور ہے۔ پہاڑی نالے ورگی روانی ہے جوانی وِچ دِچھڑنا دی قہر ہے تے ملنا دی قہر۔ پھیر ادھیاتمک انوبھو وِچ تال سنجوگ وجوگ دی اوستھا ہوروی کرشمے والی ہندی ہے۔ بھائی صاحب دی پہلی کوِتا (جو لہر ملارے وِچ ملدی ہے) بھاویں ادھیاتمک ہے پر اِس وِچ جوانی دے گرم خون دا رنگ ہے۔ جویں ـــ

شیشے وِچ تیں ملے اساں نوں

اساں دھا گلو کڑی پائی

جاں

بُلھاں آدھ۔ کھلھیاں نوں، ہائے

میرے بُلھاں آدھ میٹھیاں نوں

چھوہ گیانی لگ گیانی
کوَن کجھ لاگیا۔

.... اَ نے
آپے نی اج رات سجن نے
سانوں پھڑ گھٹ رکھیا

....

....

کیوں سہیو! کوئی سواد سجن نے
چھوہ ساڈی دا بی چکھیا؟
(مہندی)

بھائی صاحب دے گیت

خوبصورتی دے تھرنال بسمل ہوئی جوانی دی آواز گیت بن جاندی ہے۔ بھائی صاحب دی ودھیا کوتا گتاں وچ ہی ملدی ہے۔ گیت دا تجربہ نظم دے تجربے نالوں وکھرا ہندا ہے گیت دا انوبھو کسے سنجوگی گھڑی اچانک بجلی وانگ لشک کے الوپ ہو جاندا ہے لشک پھڑی گئی تاں گیت بن گیا جے نہیں تاں ایہہ لشک ڈھنگوچوری پیدا نہیں کیتی جا سکدی۔ ایہہ تاں اڈدے چھناں دے پرچھاویں پھڑن دی کھیڈ ہے۔ گورو گوبند سنگھ جی نے گوداوری ندی وچ چرن پائے۔ ایہہ اک اتہاسک گھٹنا ہے۔ پر بھائی ویر سنگھ نے اوہ چھن سنبھال لیا۔ کوی دے کرتاری من وچ گوداوری وگن لگ پئی۔ چرناں نے سپرش کیتا۔ جل کنبیا۔ ایہہ کنبنی

شبداں وچ کٹنیں گئی تے گیت بن گیا ۔ گیت نال چھناں دی
کراماتاں ہندے ہن ۔ امبر وچ جس چھن سترنگی پینگھ لٹکدی ہے
ورڈز ورتھ (Wordsworth) دے من وِچ کرامات واپر
جاندی ہے ۔

My heart leaps up when I behold the rain-bow

میرا بابائی جھومدے بدل ویکھ کے ڈردی ہے :۔
"در سکھی ری ہیں تو بادر دیکھ ڈری" گورو نانک دیو جی دی
کوتا وِچلی برہنی بجلی ویکھ کے "ہر گھر نہیں آوتے ہر بے
ہاوے، دامن چمک ڈرائے" ۔ آکھدی ہے ۔ اینہاں
چھناں دی کرامات وِچ آپے شبد گھڑے جاندے ہن
کے بجھ جاندی ہے ۔ سنگیت لہرا اُٹھدا ہے
النکار بن جاندے ہن ۔ ایہہ سب کجھ اکو سنجوگی گھڑی
وِچ ہو جاندا ہے ۔ بولی دے کناریاں وچ سنگیت دے
دریا وگن لگ پیندے ہن ۔ لہراں وچ بہہ کے شبداں دیاں
تکھیاں نکراں بھر جاندیاں ہن ۔

بھائی صاحب دے گیت انہاں سنجوگی گھڑیاں دے
چمتکار ہن ۔ بہنے گیت قدرت دی سندرتا نال وروسائے
ہوئے ہن ۔ 'مٹک ہلارے' دے گیتاں وچ قدرت دی
خوبصورتی سہنسر دھارا بن کے وگ رہی ہے ۔ اس سہنسر دھارا
وِچ ہر چھِن سنجوگ وجوگ، ہرکھ ۔ سوگ، ویراگ اُنماد
نال رنگیا ہویا ہے ۔ کِتے کِتے ویراگ نے اُنماد دھپ

چھاں وانگ اکٹھے اُبکے گئے ہن ۔

مَیں رُنی ہیں رُنی دے لوکا
مینہ جیوں چھہبر لائے
ڑی وِد سنھاں ڈل بھر آئے
تے ڈلر اُمڈ اُمڈ آئے
آیا ہیٹھ وِچھا کے سہیو
اساں نواں کشمیر بنایا
گاو سُہاگ نی سہیو ! سُہنا
کدے سیر کرن چل آئے

. . . .

بھائی صاحب قدرت دی آتماں وِچ اُتر کے اِس دیاں ڈونگھیاں تے گونگیاں، سنگیت ۔ کنبنیاں آپنے گیتاں وِچ گنڈ دے ہن (نہ کوئی نادسرود سنیوے پھر سنگیت رس چھایا) . . . .

قدرت دی خوبصورتی توں علاوہ بھائی ویر سنگھ دے گیتاں

وِچ بجلی دیاں اوہ لشکاں دی ہن جو سُرت منڈل وِچ کڑاکے وانگ وجدیاں ہن ۔ ایہہ اوسنھا ہینے وانگ چھن چھنگری ہندی ہے ۔ بھائی صاحب دے بہترین گیت ایسے اوسنھا دیاں بجلیاں دے ہاراں نال شنگارے ہوندے ہن ۔ کدے کدے بجلی دی بہت چھوٹی جیہی لشک اُنہاں دے سُرت منڈل وِچوں نکلدی ہے ۔

وے ماہیا گلے تیرے گانیاں
رو واں پانی نوں کملانی جانی آں

ایہہ اِک مکمل تجربہ ہے جس وِچلہ اکٹھ نکھ نالوں دی
ودھیرے مُل والا ہے - بھائی صاحب اِس لکن میٹی
ڈھپ چھپاں - جاگو میٹی والے انوبھو دے حوالہ کوئی ہن
اُنہاں دے کلپنا گگن وِچ چھپاں دے سندر پنچھی ڈاراں
بنھ بنھ اُڈدے ہن - بھائی صاحب اُنہاں دے انوکھے
اُڈدے پرچھاواں نوں گیتاں وِچ پرو دندے ہن -
"میرے سائیاں جیئو" گیتک وِچ بھائی صاحب دا ادھیاتمک
انوبھو وِشواش تے صدق دی اوستھا وِچ پہنچ گیا ہے
ایہہ کوِتا اصل ارتھاں وِچ اُچ سندرتا دی پرشنسا دی کوِتا
ہے - ایہہ اوہ اوستھا ہے جتھے کوئی پُن پاپ توں دیش
کال توں، رنگ روپ توں پرے جیون دی اننت ادیس،
اکال، اروپ - اصلیت نال اِک سُر ہو جاندا ہے -
چاہے اُس نوں برہم گیانی آکھ لوو چاہے کجھ ہور -
اوہ آپنے صدق دے زور نال اُس اوستھا تے پہنچ جاندا ہے
جتھے خدائی خوبصورتی آپ اُس کول ترکے آوندی ہے -

ایہہ تاں میری ہے آپنی چھن
گلی گکھاں دی، کانیاں دی چھن

وِچ سِیّھڑے نے میرے مہاراج
راجا جی راجہ مہاراج
رُکنج گئے ہو آ میری گلھاں دی چھنّ؟

- - - - - - - - - - - - - - - -
- - - - - - - - - - - - - - - -

لَبے کے جھولی دے ہیں وِچکار
کِتنے راجے نے بَل اُگھاڑ
جِیہڑے کردے نے مینوں پیار
اوہ جاندے نے میرے دوار
کوئیں مِل جے اُنہاں دیدار
پر کردا ہیں جنہاں نوں پیار
جاندا آپ ہاں اُنہاں دے دوار
دوار اُنہاں دا میرا دوار

نے اِس اُلوکِک جھلکارے دا انوبھو کجھ اِس طراں دا ہے:-

تِلک گئی میرے ہتھ دی پُونی
چُپ ہو گئی گھونگھنڈڑی چرخی
عرشاں دا چند زمین آ کھلوتا
صُورت گئی میتھوں رَکھی نہ پرکھی
کھنب گئی میرے نیناں دی جوتی
جند گئی وِچ جند دے کرکھی
درس سماواں کہ درشن ماناں
لہر چڑھے اِک لہر تے ہرکھی

اِیہہ کوئی بھرم بُھلاوا (Hallucination) ناہیں۔

ایہہ رہس منی اصلیّت ہے - اُوہ سُندرتا دی پرتیتی ہے
صِدق دی پراپتی ہے - پر اِس پراپتی وِچ ٹھہراؤ نہیں روانی
ہے۔ اِس پڑاؤاں اگے ہور وی سنہری کلش دِسدے ہن !

بھائی صاحب دی دِب درشٹی ساہمنے زندگی اسنکھ رنگاں
وِچ اپنا شنگار کر رہی ہے تے اُس دے شنگار دیاں
لشکاں بھائی صاحب دے شبداں وِچ کنبدیاں ہن -

ہُن اِس رہسمئی انوبھو وِچ معصومی ودھ گئی ہے - اِس
وِچ "بالی عمر دے" عشق دا بھولاپن ہے -
"لگ گئی سی بالی عمرے" - "ڈُڈلی دات"، "چاندنا آپ ہاں اُنہاں
دے دوار" - "میرے جیسے لگ رہے ہن" - "کُرد پہاڑ"، "پھیرا
پا جاندی پربھا"، اِس پکھ نوں اُوہم کوتاواں ہن - انہاں
کوتاواں وِچلی معصومی سادگی - مانُ زمانتا - اتے
جیون رہس دے جھلکے آ دُھنک پنجابی کوِتا دی گوروشیل
پراپتی ہے -

میرے گیت !

پرارنبھ

میرے گیت ، میرے سائیاں
تاں لئی گائے گئے گیت کتھے چلے جاندے ہن ؟
چپ چپاتے تُر گئے ، ہائے کیوں ؟ میری دل - دنیا دا ٹھاٹھ چپ ہو گیا کیوں ؟
مٹھی مٹھی تھراٹ پیاری کتنی -
تاراں طرباں دی ، کیوں کھلو گئی اے ؟
ہن میں سائیاں میرے ! کی بھیٹا کراں آپ نوں ؟
ہن کس نوں گھلاں جو تساں دے سنگیتک شر دن - منڈل
وچ جا کے اپجا بال - جو جی نرت کاری کرے ؟
-- -- -- -- -- -- -- --

میرے گیت -
میرے سائیاں جی دے گیت سوہنے !
ہاں -
پرت آؤ ، پرت آؤ سوہنیوں !
کس دیو آ کے میری دل دنیا دیاں تاراں طرباں -
کرو پھر نرت کاری کتیاں اُتے ،
چھوڑ دیو سراں دل وچ
تے نغمے دل چیر -
ونھ دیو پھر تھراٹاں نال میرا من
اُٹھن ترنگاں ساگروں آئی پون وانگو ،
چھیڑ پے میرا چپ گلا بولدی بلبل وانگوں ،
ہاں بال گلے دیاں ٹھبکدیاں ٹھبکدیاں ،
تاناں میریاں پہنچ پین
تساں میرے سائیاں جیو - دی
حضوری وچ

ایک اونکار ست گر پرساد

میرے سائیاں جیو

جیو آئیاں نوں

مکے رہے ہو بدلاں اوہلے

دن کنیاں توں سہنے سوَر !

سکدی وچ اڈیکاں نرساں

کویں ملے مڑ تیرا نور

آپے اج اُدے ہو آئے ،

جی آیاں نوں جم جم آؤ !

درشن تیرے چاؤ چڑھ رہا ،

دھرت اکاش نور بھرپور

وچھیا رہو

روچھ جا وانگ دیکھے درتے

زور نہ کوئی ، ہٹھ نہ رتی

دھرتی جویں وچھی دھر آتا

رہراں ء مینہہ وساون والا

وچھیا رہو من وچھیا رہو

آپا بھیٹا دھر کے بہلو

رہراں مینہہ اڈیکاں وچ ،

ترٹھسی آپے تیرا شہو

صدقے تیری جادوگری دے

میرے اندر، دھر اندر، دھر اندر دے
نِکے آہلنے لکے میرے پریتم!
ہاں،
ٹُنبنے او اپنیاں سنگیتک ٹُنباں نال،
جگادینے او طرباں تاراں
اندر لے دیاں،
گاؤندیاں ہن اوہ گیت
تُساں جی دے بِرہے، تُساں جی دے مِلن دے ترانے۔
جو کردے ہن جادوگری میرے ہی آنے۔
میری تیں بِرہ پیر تکدی
رہ جاندی اے کنبدی تے تھرآندی۔
- - - - - - - - - - - - - - - - - - -
نیند، ہاں کھسّ لجاندے ہو میری نیند۔
جاگ، ہاں لرزدی رہندی اے میری جاگ،
جویں لرزدی اے تلّے دی تار
سُندری دے پلّے نال پلدی۔
- - - - - - - - - - - - - - - - - - -
آہ پریتم!
دسّ دے آہلنے لکے پریتم!
کول کول پر دور دور،
دور دور پر کول کول،
— صدقے تیری جادوگری دے

رسنا! ہاں کنبدی تھرکدی رسنا چُپ — سکھدے
ایتھے بولن دی نہیں جا۔

لگ گئی سی بالی عمرے

بالی ساں میں اجے اِک بالی کھیلدی
کھیلدی ساں گڈیاں پٹولے بالِ میں -

سہیاں وِچ پاندی ساں میں کھیڈواں دے نال -
نے گاندی ساں میں گیت اپنے ویراں دے نال
بالی سی در پیس بیری اجے انجان

. . . .

سُتی پئی گھوک ساں میں بچپنے دی نیند،
کول سی نہ کوئی میرے دائی، مائی، باپ
پارہا سی چاندنی اوہ چند عرش نوں کئی
تارے سُتے رہے سن مٹھی مٹھی لو -
مِٹھی مِٹھی لو - مرے چہرے اُتے لو -
آئے سپیں چھو پلے تے ہور چھو پلے
چُم لیا میٹھا وچ چاندنی چمک،
دِتیو نے چھاپ پائے جیہی اُنگلی کُج
پھیر تناں ول جھکے، آ کھیو نے کُجھ
سُتی پئی میں خبرے وِچوں جاگدی،
چلے گئے چھو پلے تے ہور چھو پلے

. . . .

جاگی، پھیر جاگی میں ساں بالی، نیند دوں
نکاں ہور ہوئی، میں ہاں ہور ہوگئی،
ہاں، اوپری ہوگئی ساں، میں اپنے آپ نوں -
سوچاں پئی - گئی ساں گواچی میں کتنے ؟

کہ آئی ہاں پریت ہیں گواچی کدھروں ؟
سمجھے نہ پوے میرے بال بڈھ دے
متھے جھرناٹ میرے چھڑے پل پلے
سوہنی جھرناٹ اوہ سی کینے لاونی
ہو گیا کی متھے میرے ؟ شرت نہ پوے

-- -- -- -- --

چیچی پئی کینے ٹھرکاوے دِلے نوں،
چھاپ میتوں پے گئی اے سپٹن وِچ ہی۔
تکاں پھیر تکھیوا، وِچ حرف چمکدے
"سائیاں میرے سائیاں" اے لکھت آ کری۔
کناں وِچ جھرن جھرن، سد گونجدی،
"سائیاں میرے سائیاں" دا گیت، ہو لیہا۔
لگ گئی للّ ہیں اجان بال نوں
سائیاں میرے، سائیاں جی او، سائیاں میرے او"۔ !

-- -- -- --

آئے ساؤ پھیر کیسے سپٹن وِچ آپ،
دے کے چمکارا اک گئے چمکدے
"میں سال تیں" آکھدے سنگیت۔ رنگ وِچ،
چالے پتے، چلے گئے ٹھہرے نہ رتی کو
جاگی تاں اوہ للّ بیگی گئی ودھ ہور
"سائیاں سائیاں" آکھدی آ جاؤ میرے کول"
کول کول، پاسو پاس، آرے، نال نال،
"آجاؤ جی سائیاں! ہاں آجاؤ ضرور" ۔
اپنے ہوٹھیں چمیا آ نکو ٹھرکدا

مٹھا ہیرا تکو، نال چیچی کھبندی
ہُن پانی چھاپ آپ دی سُنّے او کھبندی
"منگدی اے چھوہ تیرے چرن کمل دی
تُوچدی دیدار تیرے نُوری روپ دا"

وڈ ملی ذات

اے دنیا !
آئے نے تیرے راجن آج
گئے نے مندر
مگرے کیتی ہیں دھائی !
اجے پہنچی سال آڈے
کہ کننیں پے گئی جھنکار
گھنگرو جھنکار رتھ - گھوڑیاں دے گلے دی -
ٹک بنھ کے کھلی میں راہ دے آنے ،
درشن مِل گے ، ہون گے دیدار -
نکلے ہون گے سائیاں جی رتھ توں باہر
نظراں سوئیاں دے نال - اِک وار
.. ..
رتھ آ گیا سوچن دے نال ،
دِس پئے سوہنے دیدار
"سائیاں جیو"
ہاں دِس پئے دیدار
"سائیاں جیو" !
.. ..
پھر نے گئے رتھ نوں اڈدے
ہوا نال گلاں کرن والے گھوڑے

ہلو پلی وِچکار ـ
ہاں ، پے گئیاں لیہاں سڑک دی دھوڑی وِچکار
سو دھوڑی وِچ لیہاں دے پاس
ہین پیّاں دے بھار
ہاں پیّاں دے بھار
بہہ کے
چائی دھوڑی سجے ہتھ نال
لائی متھے تے ، ہاں
چڑھائی متھے تے سوہنی رداں !
آکھاں منا ! کر وِچار
ایہہ بی ہئی دات ـ
بھر بھر آوندے سن تیں
دھوڑی متھے نوں چڑھے
کردی رہنا بکار ـ
اے وڈ ملویں دات
ہاں ، ہئی کرامات
ملنی دھوڑی دی دات
نال درشن دی جھات ،
اے وڈ ملویں دات ،
اے وڈ ملویں دات ـ

وانس دی لوری

جدوں گاندی ہاں سائیاں ! تیں لیت
تدوں وسنی آں وِچ حضوری
غائب ہو جیئے جدوں حضوری
تدوں آندی اے بندی نوں سوجھ :-
نہیں ، ہاں تسیں ساؤ۔ گاوِیاں گیت ،
تیں ساں وانس دی لوری بیجان ،
بھری ہوئی ساں چھیکاں دے نال۔
تسیں بھر دے ہو گیتاں دے نال ،
میں وانس دی لوری نوں آپ
پلکیں کر دے ہو آ کے نہال ۔

رس ، رسیا ، رسال

وین کار نوں وینا پئی آکھے :-
"تیرے گیتاں نوں چاڑھاں تیں رنگ"
وین کار نے پرے چا رکھی
دِتی نال غلاف لپیٹ ،
تدوں آ گئی وینا نوں ہوش :-
تیں ساں تنکڑی ، نندئی تے تار
زندہیتی سی مینڈڑی دیہہ
ایہہ تاں سائیاں دا جادو امیٹ
بھر دیندا سی نال سنگیت ،

دگو دلیٹا میرا تاز تار ،

تلدوں بولدی سال پیار پیار ،
پھیرا سائیاں سی گوندا ایں نال ،
موہت ہندا سی سن کے اسنگیت ،
ہاں ، گاندا وجاندا سی آپ ،
پھیر جھومدا سی آپے آپ ،
رس لیندا سی آپ رسال ۔

. . . .

واہ دا جوج تیرے ، میرے سائیاں !
تیرے گیتاں دیاں تینوں ودھائیاں ،
توں ہوں گیت سنگیت دے سواد ،
رس رسیا تے آپ رسال ۔

مِل ویلا اُو

ندی کنارے کوک پکاراں
آمل آمل بانہہ اُلاراں
سائیاں ، سائیاں ، ہکلاں ماراں
توں ساجن البیلا توں !
دتیرکے آواں ، زور نہ باہیں ،
شوکے ندی کانگ بھر آہی ،
وترکے آواں ، راہ نہ کائی
ساجن سکھا سوہیلا توں !
تلہا میرا بہت پرانا

گھس گھس ہویا ادھوڑانا
بچے پاس نہ کوئی مہانا
چڑھ کے پہنچ دُہیلا اُو

بدّل وانی کہر ہوائی
اُڈن کھٹولے والے بھائی
دھوم مچائی ، دتی دُہائی
اے نہ اُڈن ویلا اُو

بے وسیاں حدّ ٹپیاں سانیاں !
تانگھ مِلن دی ڈُون سوائیاں ،
کوک پکاراں ، میرے سائیاں !
آ آپے کر میلا تُوں

تُوں سمرتھ شکتیاں والا
جو چاہیں کر سکیں سکھالا
پھر توں مہراں ترساں والا
کر چھیتی مِل۔ ویلا اُو

چاہو ہیں البیلا تُوں
ساجن سکھا سہیلا تُوں
آ آپے کر میلا تُوں
کر چھیتی مِل ویلا اُو

جاندا آپ ہن اوہناں دے دوار

مَیں بکریاں چار دی،
دُپہراں دے سورج توں تھکی،
چنار دی چھاویں پتھر شلا تے بیٹھی نوں
میرے راجن ! تیرے سپاہی نے
تیرا حکم سُنایا :
رات اے ، ہن اَدھی رات
آ جہلیں ، گھر کا دروازہ
بادشاہی محل دا —
پچھواڑے پاسے دا دروازہ -
کھولیگا آپ آ راجا (راجہ)
اپنے کواڑ !
ہاں نرلدی اے کھلدی اے — !
کھا گیا اے راجا نوں
تیرا لیراں لپیٹیا روپ —

- - - - - - - - - - - - -

کنبدی تے اودر دی
کدے امنّا کردی
کدے ہاسی سمجھدی
مَیں ترہی پئی اَدھی رات —
تردی ہمتے ٹھہر دی،
کدے ٹھمکدی ، کدے ہفردی
آ پہنچی ہاں تیرے دوار — راجہ جی کھولو کواڑ —

میرے بھاگاں نے آندے نے میگھ
آ جُڑے نے وِچ اکاش،
چھا گیا ہنیرا چُپھیر،
آ ئی ٹھوکراں کھاندی میں ڈھیر
تیندی آسا دا لڑ گھُٹ گھُٹ
آ پہنچی ہاں تیرے دوار۔
راجہ جی کھولو کواڑ۔
ایہہ پِپّیاں نی بوندان ہن، ہائے،
جھل پیئی اے پُرے دی پَون
میرے راجہ!
گڑھکدی اے بجلی اکاش،
نال گجدی اے بدلاں دی فوج۔
چندھیاندی اے اکھاں نوں لشک
پر دِکھا جاندی اے بند کواڑ،
تیرے راجہ جی! بند کواڑ،
کھول اپنے بند کواڑ۔

.. ..

کیتھے او بند کواڑ؟
میں تاں مر گئی ساں تیرے دوار
تیرے دیکھ کے بند کواڑ
کھا کے میہاں دی ہاے بچھاڑ

.. ..

ایہہ تاں میری ہے اپنی چھن
گلی ککھاں دی کانیاں دی چھن،

وچ بیٹھے نے میرے مہاراج -
راجہ جی راجہ مہاراج
رکھ گئے ہو آ میری ککھاں دی چھن ؟
رکھ گئی ہاں آ دیکھ بند کواڑ ؟

. . . .

تیکے جھولی دے بیں وچکار
کیتے راجے نے مُل اُگھاڑ -
جہڑے کردے نے مینوں پیار
اوہ جاندے نے میرے دوار
کوِیں مِل سجے اوہنا دیدار
پر کردا میں جہناں نوں پیار
جاندا آپ ہاں اوہناں دے دوار
"دوار اوہناں دا میرا دوار"

حضوری

سہیو نی شہو آپ نہ آیا ،
پر آسنے رنج گھل حضوری
کر لیا حاضر سانوں آپ ،
تلو تلی ذورو ذوری
کر لیا حاضر وچ حضور -
کولو کول رہتے نالو نال ،
دوری سٹی دور نکال
سائیاں جی دا تک کمال
دوری سٹی دور نکال

سائیاں جی دی سیان

اے کون ہن جو آکھدے ہن !
تیرے سائیاں جی سیان نہیں منّدے ؟
میرے سائیاں !
سیان لیندے ہن تیناں والے تینوں !
تیری ڈول ڈول پے رہی سُندرتا تُوں
جو نظاریاں توں نظراں تے پئی پیندی اے -
سیان لیندے ہن کناں والے تینوں !
تیری سنگیتک شبد گونج توں
جو ہو رہی ہے سارے -
ہاں اُچھل کُدّ نچدّیاں
سُگندھیاں سیان دے دیندیاں ہن
مغزاں والیاں نوں تیری، میرے سائیاں

پھر تیریاں تُوں نو کھرے -
سیان لیندے ہن تینوں -
تیری جھرن جھرن لاون والی چھوہ توں -
.. ..

تیریاں جھرن جھرن پے رہیاں
امرت بوندان ،
جو پیسے وت
گومکدیاں دے موہنہ آ پیندیاں ہن
کیسے سوانتی پنچھڑے ،
دسدیاں ہن تیری ہوند داسواد

پوادانی رسنا والیاں نوں -
پنجاں دے رسیاں نوں رس - اچیاں نوں
ہاں !
لکھا دینے او تسیں آپ
- دائی چھلاں سہرے کردے اُنہاں دے
اپنے من منڈل دے بچھوار کھلوتے -
کدے اگے ودھدے پچھے ہٹ دے ،
دلدے دکھ تھندے گھٹ گھٹ ملدے ،
رل رل جاندے
ندی ساگر دے سنگم وانگوں -

نکی گود وچ

اج نور دے ترڑکے
جدوں لے رہی سی سویر انگڑائیاں
پھو پھٹالے دی گود وچ
تسیں کھیل رہے ساؤ میرے سائیاں !
رنج ، ہاں رنج ! آ گئے ساؤ
اوس نکی گود وچ ؟
میرے ایڈے وڈے وشال سائیاں !

مِلسو ہاں مِلسو ضرور

"مَیں مِلیا ساں
مِلے ساؤ، جی مِلے ساؤ ؟
ہاں مِلے سو ضرور،
مِل کے مِلن - تانگھ کر گئے سو
ہاں کر گئے سو نرکھی ڈون سوائی -
"مِلساں
ہاں کیہہ گئے ساؤ مِلساں،
کنیں گونجدے ہن وا ک
دہ گناں ہو کے تیز -
"مِلدا ساں"
ہاں سپنیاں وِچ پاندے ہو پھیری
[illegible]اں ڈون سوایا فِراق
ہاں ڈون سوایا فِراق

"مِل سو" ؟
کیہہ جو گئے سو "مِلساں"،
سو مِل سو ضرور -
پرائے بیٹھ ساتے تے دِن
گھڑیاں پلاں ہو لکھ ہزار -
- وگدے پانی دی لہراں دے وانگ -
لنگھ لنگھ گئیاں ہن لکھ ہزار
کول کنارے اِک بیٹھا اے بال
پیا گِن دا اے لنگھدے ترنگ ،

نہ مُکدے ، نہ مُکدی اے گِنت -
پلاں فراق ندی دِیاں لکھ
لنگھ لنگھ جاندیاں مُکدیاں تاں نہہ
مِل سو مُکیاں تے سائیاں آکے
کہ بِلسو وگدیاں دے وِچکار ؟
واک ست تہاڈے اِقرار ،
مہراں ست نے ست ہن پول ،
پر تیں بال بے صبری ہاں بال ،
مینوں جھٹی تے کاہلی دی بان -
نہ کر سائیاں جی اوا ہُن دیر ،
بِلسو ہاں بِلسو ضرور -
ایس آسرے ایس آدھار
لمی ہو رہی اے جند دی ڈور
سائیاں جی او میڈی جند دی ڈور

بولن دا نہیوں تاں

میری یاد ، ہیں میری اُو یاد
مٹھ دبندی اے وِنھ ، ہیں سائیاں !
پر جد پاناں ایس آن گلگڑی ،
وِچ جیبھی دے لیناں اِ، گُھٹ ،
مُونہہ بند - ہو جانیاں ٹُبٹ -
دساں ہنداا اے کون جوال ؟
اڑیا چُپ دے شہنیاں چُپ
اینجے بولن دی نہیوں وے جا -

سمجھن، سوچن تے بولن دی تاب
مُک جاندی اے اپنے آپ۔
ہاں دے اڑیا!
جیدوں لیناں ایں جپھّے تج گھُٹ،
رہے بولن دا نہیوں تان،
رہندا بولن دا نہیوں تان۔

سائیاں دا دیش

اوئے گنگ وجاندیا جوگیا!
پیا گاناں ایں برہوں دے گیت
پیا پھرنیں توں باولیاں وانگ؟
کی پچھا تیرا - ہیں۔ پی دے دیش؟
جے پیا دا دیش تد دس سندیش
کوئی پیا دی سدّ سُنا
دس کتنی اے دُور -
میرے سائیاں دا دیش؟

جوگی - پچھا سائیاں دا دیش
توں سُن ہُشیار اے!
پچھا سائیاں دا دیش،
میرے سائیاں دا دیش -
ٹُریا دیکھن ساں دُنیاں
ہیں تاں کرنے توں سیر،
بھُل گیا ہاں راہ سُدلش،
دُور پیارے دا دیش

کوئی لبھدا ہاں راہ نشان ،
پھردا دیش بدیش پردیش ،
پھردا شہر گراں تے گلیاں
پھردا جنگل بیلے ہمیش ۔
کیتوں لبھدا نہیں ہے راہ
میرے سائیاں دا دیش
تیرے سائیاں دا دیش ۔

نار ۔ نوں پھر کنگ وجا ،
میں نہ گاؤنیاں گیت ،
دل کے برہوں دے گیت
کل پیا آکھدا سی اک سنت
اسدے کن سنگیت
آہن گاونے گیت
ہن سائیاں دے کن سنگیت ۔
آہن گاونے گیت
اس دی مہما دے گیت
اس دے برہوں دے گیت ۔

شاباش

نہ سُر ، نہ تار ، نہ لَے
نہ گمک ، نہ مِٹھی اواز
نال ساز دے ملنے دی جاچ
نہیں آنی اے ، سائیاں ! ہُن تیک
پھر گاو نے سدڑا شَونک
نہیں مِٹدا کی کراں آپا وؔ ؟
پھر تینوں سُنا دن دا شونک
ودھدا جاندا اے روز بروز
کیوں! سائیاں جی میرلیو ! آپ
نہیں پاندے او جھڑک ، نہ وٹّ
سگوں سُندے او لا کے دھیان ،
جھُوم پیندے او اکھیاں میٹ ،
کدے شابش دی دھیمی اواز
پے جاندی اے کمینڈرے کَن

—•※•—

اندرلے نین

اکھ -
انسان دی اکھ
نہیں سکدی سی تساں نوں دیکھ
میرے سائیاں !
چھائیا ہا سی گھپ ہنیر
اِس دے علم تے عقل تے -
سکے ہن بی تسانوں نہ دیکھ -
تکھے چاننے رہی چندھیائے
ہاں ، چاننے غلماں دے تیج -

کر دیو اِک نظر سوّلی
کھہل دیو سو اندرلے نین ،
نینوں لین جو سیاں
وِچ چانن ہنیر چندھیاں ،
نینوں، میرے سائیاں اسائیاں !
ہر جا ، ہر رنگے ، ہر شو
کردا کھیلاں تے رہندا اسنگ
شہنا تسندرتا دا سردار -

تولا

اج آ گیاں دوارے - تیرے ہی ہاں دوارے
بن کے قلندر شاہاں ... !
اِک خیر پا دے پا دے
اِس در کھڑے نوں، شاہا..!
تولا بی پاس میرے
جس وِچ کہ خیر پیسی،
ایسیر نہیں نہیں ہے،
ہا ہا ! نہیں نہیں ہے -

اِکل

سینیو دے کن داتا !
کتنا ہزار والے !
تیرے بنا اکلّ نے، گھبرا لیا مینوں
تھنا ہاں درتے آیا - اِس نوں چھڈا نے شاہا !
وِچ آپنے بِگانے، وِچ بھیڑ کے بھڑ کے
وِچ جنگلاں کہ بیلے ندیاں سمند کنڈھے
ایہہ چھڈدی نہ کھہڑا، کھاندی ہے کالجے نوں -
تیرے بنا نہ کوئی اِس نوں چھڈا سکے ہے
دیدار دے کے اپنا اِس نوں چھڈا دے مینوں
سِہر سدکا کسے دا پیارے ہاں آپنے دا
پا خیر درکھے نوں -

تیرا ہی ہے سناکھاں ؛
تیرا ہی ہے سناکھاں ۔

تُردی سنجھ سویر

تِرکھی وگ رہی اے پون
وگ رہی دِن تے رات ۔
کردی جاندی سنگیت
سائیاں سائیاں' دی سنّد
سائیاں سائیاں دا ناد
مانو اہند ہے ناد ۔
لگ لگ برچھاں دے نال
گلے رل رل کے پھیبر
ٹھہرے کدھرے رتی نہ
تُردی جاندی اے راہ
تُردی سنجھ سویر ۔
رُکدی اِس دی گتی نہ
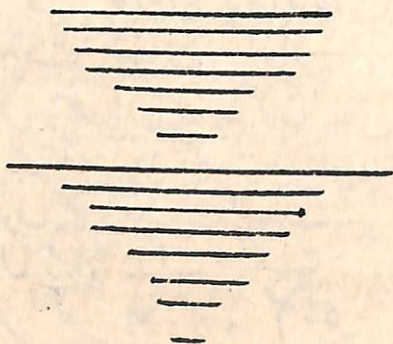
بہار

"باغیں آ گئی بہار"
"باغیں آ گئی بہار"
سُنی بوٹیاں آواز
رکھڑ پئے دیکھن بہار کھڑ پئے دیکھن بہار
اوکھوں بھر کے سُگندھی
تر پئی اگے بہار
اوکھوں بھر کے سُگندھی
تر پئی اگے بہار
آئی پہاڑے ہیٹھے دوار
آکھے "کھولو کواڑ"
پھیر پائی آس ڈنڈ
ہُن نہیں پالا نہ ٹھنڈھ
کھول دیو کواڑ
آکھے ...
سُنو بھوریاں دی گونج
شہت مکھیاں گنجار
سنتوں پنچھیاں دے گون
نالے بُلبُل دا گیت
سنول گاوندے جھنت
تال وچ راگ بسنت
گھر گھر ہو رہا آ ماہ۔
روی رلیائی سندیش آئی دیکھ پیا دیش
سنی کن سُہنے لا

مہندی

سائیاں آیئگا دوار
بن ٹھن ہو جا تیار
بن ہو جا تیار
رکھیں نینا اگھاڑ
رکھیں کھوٹے کواڑ
پیا آئے گا دوار
پیا آئے گا دوار

چھن

سکھیئے نی! اُس کن لگائے
میرے عاگن تے سون وچال
اِک چھن ہے بڑی عجیب
رہیں بوند لگا ہے رکھی
اس چھن دے منہہ وچال
جویں پھلاں دے وِچ وچال
بوند شہبت دی مہندی ہے رکھی
اوس چھن میں چھو مہندی ہاں دوار
سائیاں جی او دی شاعد مہاٹھ
اد ہوش بے ہوشی دی کھن
پکڑ سیلیے کوین نی بھین!
گر سکیئے اپنے ادھین

جاگی جاں ایس نیندوں

بالی سی عمرِ میری
چلی سال ہیں مدرسے ،
اِک نیند چھا گئی سی
اُس پھڑ کے جا بِٹھایا -
اِس نیند وِچ بی پڑ ہیں
بے شرت میں نہیں سال ،
اُس حال چھا رِہا سی
رس چھا رہا اگمی -
بے سمجھ کچھ نہ سمجھاں ،
رس لین کر لیا اُس
رس جو سی پار سمجھوں ،
اوہ چھا رِہا اگمی

. . . .

جاگی جا ایس نیندوں
جو نیند سی سبھا گی ،
جس وِچ سی رس اگمی
آیا سی تو ڑ پالاں
آکھاں ! ہے لبھنا اے
کِتھوں سی رس اے آیا ؟
جو اپنے سوادیں
مینوں سی لبھ لبھایا
مینوں سی ایہ لبھایا - !

میرا سندیش

اوے کالے کبوتر !
چھوہ آیاں نوں ویر !
آیا ایں منزلاں کٹ
تے ویکھاں نوں چیر
لیا لیا ایں کوئی سندیش
جو بنھاوے مَیں دھیر ؟
نیلی گانی اے گل
نہ چیٹھی سندیش ۔
اگے ہمبیاں آدا‌س
ہور ہوئیاں دلگیر
ہاں، ہیں سمجھی ہاں ویر
لیا لیا ایں نہ، لین آیا ایں سندیش

مڑیا جانیں توں ویر
میرے پیا دے دیش
لے جا میرا سندیش
چیٹھی مینہ دیاں نیرے گل
اچھل اچھل کے نیر
نین بن گئے پھہارے
اچھل اچھل کے نیر "

سَینت

شہو گل لگنے دا سُکھ جو
ساگر دی پُچھ ہوّا نوں
تیرے گلے اوہ لگ لگ
گل لگنے دا سُکھ جو
سُہجے سُجھا دے گی ۔
پُچھ باغ دی لپٹ نوں
شہو گل لگنے دا سُکھ کی ؟
تیرے مغذ لِپٹ کے
گل لگنے دا سُکھ جو
آپے سُنگھا دے گی
گوری نوں پُچھ ویکھیں
شہو گل لگنے دا سُکھ کی ؟
بُلاں نوں مُسکرا کے
نیناں نوں دے مٹکا
گل لگنے دا سُکھ جو
نینوں جتنا دے گی
سائیں ملن دا سُکھ جو
رنگ رتڑے نوں پُچھیں ؟
اتھرو کرن دو نینوں
متھے تے دلک آ کے
سائیں ملن دا سُکھ جو
سَلینت لکھا دے گی ۔

پریت دا اُگھاڑ

میرے سائیاں!
تیرے گیت گاویں
مَیں جاتا سنگیتنک ہاں
تیرے چھنت پڑھے
مَیں جاتا کوی ہاں
لاڈاں پیاراں نال داجاں مارِیاں
مَیں جاتا سادھ ہاں
برہے نے ہاوے اُچارے،
مَیں جاتا عاشق ہاں -
کدے کدے کوئی ٹکر پے گیا
مَیں جاتا خبرے معشوق ہی نہ ہوواں
اج ہاں اجِ
سوجھی آئی کہ مَیں اندرے
منگاں ہی منگاں ہن تے
تیں درتے بھیکھک ہاں -
ہونا بھیکھک نے بننا پرمارت
اے ہے میری پریت دا اُگھاڑ -
بہتڑیں سائیاں! میرے سائیاں -

میری مشکل

وِچھوڑے وِچ روندی ہاں تے کہندی ہاں ! "جی او آؤ"
جے کُجھ چِر آون دی سوچاں تاں کہندی ہاں کہ "نہ آؤ"۔
تدوں سوچاں کہ میں چلاں پِچھے پِچھو بن اپڑاں کیکوں ؟
میری مُشکِل دا کِیں سائیاں تُسیں کرِیو ہی سُلجھاؤ ۔

توہوں بوٹی اے لائی سی

تیری اے یاد دی بوٹی،
تیری تکنی اُگائی سی
تیری اِک "نظر" نے اِس وِچ
لہر جیون، چھڑائی سی
تیرے اِک ناز دے غمزے
سُگندھ اِس وِچ تُہائی سی
مُشک اِک پھر مچی مِن وِچ
مگن شہری ہو آئی سی
بھلاؤ جے تُسیں سانوں
رکیں رہن چمن ساڈے
کھِڑے تے مُشکدے سائیاں !
جنھے اِیہہ مہک پائی سی
توں اِک کِھن نہ بُھلا سانوں
نہ بُھلاں میں تُساں نائیں
کہ بوٹی اے مُشک والی

تُساں ہی آپ لائی سی
پھڑا دِیناں ہیرے ہتھیں
تے بھر دِے تھال ہیں پیریں
چھیڑے اے گیت۔ "توں سائیاں" !
"توہوں بوٹی اے لائی سی"

ہنس پھیری

• آکاش وِچ اُڈدے ہنس توں دیکھ کے
آ جا او نزن والے
ٹھمکے تُوں نزن والے
عرشاں دی تاریاں لے
اُڈن توں والیا وے !

• اُڈن نہ جاچ مینوں
نزدی ہاں ڈگمگا کے
نزنا نہ آئے مینوں
تارن ہے والیا وے

• کوئی نہ جاچ آئی
سِکھیا نہ کوئی سِکھی
سبھنا گناں توں کھالی
سب گُنتی والیا وے

• درشن ہی دے دے اپنا
ہے اُجلاں دے اُجل !
بیٹھی اُڈیکدی ہاں
مہراں ہے والیا وے !

آکھن اِے جوگی ہو جاں
درشن بِیں رِل گئے سن
تیں ہنس دے سُہاوے
پھبناں ہے والیا وے!

نیناں ہے والیا وے!
نیناں نِرا سیاں تے
اِک نور نِیچھ پا دے
آچ نِیچھ والیا وے

ٹک دم ہیٹھاں آجا
چھاں آپنی آ چھا دے
آجا اُڈاندے سُہنے
کرماں ہے والیا وے

ہیٹھاں سرور وِچ اُتر آئے ہنس نوں

آپے ہی آ گیاں ایں،
آجا ذرا اُڑ رے ہمن،
نوں مانسر تے ٹھم ٹھم
کِھڑکن ہے والیا وے!

دِل ساگر دِل دو موتی
آکھاں نے لبھ آندے
دھر کے تلی ہاں بیٹھی
نظراں ہے والیا وے

اِن وِدھ اِے دو موتی
چگ لے، اُڑ رے اُڑ رے آ
آچل سدا نوں موتی
چگن ہے والیا وے

کتھے ہو؟

- کتھے ہو ؟
  کولے ہو
  کوندے نہیں ؟
  کوندے ہو پر کنیں سدّ سُنیندی نہیں !
- کتھے ہو ؟
  کولے ہو
  دسدے نہیں ؟
  دسدے ہو پر صورت نیّن وسیندی نہیں
- کتھے ہو ؟
  کولے ہو
  ملدے نہیں ؟
  ملدے ہو پر تن نوں دبہ لبھیندی نہیں
- کتھے ہو ؟ میرے سُہنے سائیں !
  کولے ہو میرے پیارے سائیں !
  ہو کولے پر ترٹاف ملن دی
  سمبلیندیاں
  سمبلیندی نہیں

اینیاں راتاں

چنیاں دا چند
چھٹکی ہوئی چانتی رات
جو نے نگے رونس

اُتے ہووان ہیں ،
نین ہوں بند ،
سِجھی مِٹھی رِڑی -
دِل - کمل تے پَتیں ،
تِتیں تِتیں تیں
اِچنت اچنت ہووان ہیں -
دھیان جیھی وِچ : تِیں تِیں تِیں -
سائیاں جیو ، سائیاں جیو !
دیو نہ آپنیاں راتاں !

دُکھ اندوہ گئے سبھ بھُل

دُکھ تے دُکھ ہین بہت میرے
جھکھڑ او کھاں پلیندے جھُل ،
آساں چاونگ کھنبھ لا اُڈن
من مندر دے دیوے گُل
کِرپا روشنی مُڑ آ چمکے
کِھڑ جاوے جیوں کھِڑیا پھُل
"سائیاں میرے ، سائیاں میرے"
کِرن کوئی اِک چانن تُل
گھل دیندے ہو ، آ چمکاوے
شمع دِلے دِیاں ہوئیاں گُل ،
انہوں جاپے جیوں آ گئے آپ وُل
دُکھ اندوہ گئے سب بھُل ،
چھڈ بے راگ ترانے اندر ، سائیاں سائیاں بھَرکن بُل ؟

رُک جائے کال چال

دُکھ سارے دُور ہون
چنتا نہ پھٹکے پاس
سِدّھا ہویا ہووے من
تیری پیار کھِنچ نال۔
رات ہووے آپنی
تے دِن نہ پرائے ہون،
ساہ سوکھ نال چلّے،
لوڑ نہ ہلاوے لال!
سائیاں جیو! سائیاں جیو!
لگی ہووے لَل پیاری،
بن کے سنگیت تیرے
مانو کِسے سُر تال
جیہڑی دھیان والی وِچ
تسیں ہوو بیٹھے لال۔
رُک جائے کال۔چال
مِلے دان، شرن پال۔

بنسن ہار دا پریم

سائیاں جیو!
جس جس شے تے نظر جائیے
جس پیار من لائیے
تبھنوں بن جو ہوو سنبھال
موہے جن پر جائیے
افسوساں ارماناں آتے
اپنی ٹیک ٹکائیے۔
بنسن ہار ہوئے جو سجّے
جو بنسن دکھ پائیے۔

لڑ لگی

منگاں میریاں اجے نہ مکیاں
میں میں، میری اجے نہ تھکی،
ڈھیری میری، پھر دی مگرے
منگی گئی نال ہے تیرے
نام تیرے دے لڑ لگ گئیاں۔
سائیاں، سائیاں، کوک پکاراں
ڈھیری، تیری، ڈیہاں ڈھائیاں
آپل آپل، للاں دیواں
وار وار اے دیہاں ڈھائیاں
تک نہ سائیاں میریاں کمیاں

امت وڈ اتیاں اپنیاں خاطر،
چاہو کے پیارے سد کے
کر دے مہر نہر دے مالک!
جساگر دانگ وکھ وڈ یاتیاں
توں اپنیاں توں اپنیاں سائیاں ۔

اٹک نین

تڑپ تڑپ کے رات گذاری
وچ اڈیکاں سِک سِک،
سائیاں سائیاں کوکاں دیندیاں
گن گن پل پل اک اک ۔
بھور بھئی تُسیں آ گئے سچ، پر
بھاگ بندی دے نیارے،
رہے اٹک جو نین رات بھر
ٹک گئے تکدے ٹک ٹک ۔

دور کنج ہوئے دوری

جدوں پریتم سی دور
آکھاں آجاؤ حضور
جدوں آ گیا حضور
ندوں رہنیاں دور
اوے رلیا رل وڈا!
کوئی دس اُپاؤ
دور کنج ہوئے دوری،
کیکوں رہاں میں حضور؟

مشوبرا (خِزاں وِچ)

اوے وِیر مشوبرا ! دسّ -
توں اوہو جو پھلیں تیں پھلیا ؟
کھڑی ہوئی سی جِہدی گُلزار ،
گھاہ جِس دے سن سبزہ زار ،
پے گیا اے پیلا او گھاہ
ہو رِہا ہے کھرا اُداس !
تیرے پھلاں نے کھادھی کملائے ،
سہی سّنت کے کھڑے اُداس
جاوَن ٹُسکدے نِتے پئے کِرن !
بچیوں وِچھڑی ماواں دے وانگ
پھلدار ہِن پھلاں توں ہین
دِسدے پئے جیوں رِیج وِلاپ !
نال پئے پئی رنگ وٹائے
ڈِگدے ہوا دے جھولیاں نال !

مشوبرے دی سیال - دُھپ

وگ رہی ہے مِٹھڑی پَون
آدے برفاں توں پا گلکڑی
ٹھنڈی ٹھار تے لانو دی ٹھنڈھ
وگدی چُپ نہ پانو دی ڈنڈ -
دُھپ پالے نوں ماردی پھنگ
سورج لوک نوں بھجدی آئے ،
پالے کھڑیاں نوں لئے وِچ گود

دیندی ماؤں وانگوں پیار۔ رنگھ
رہل وہل رنے کھل ہے کھل
جو عرشاں نوں رہی ہے ڈل۔
ہے اکانت اکانت ایکانت
سائیاں جیو دا ہے پرچھاؤ
بھر یا مہک وانگوں وِچ چاؤ
شانت شانت ہے چنہنا ایہہ چاؤ
نین مٹن تے اندر نوں اندر
تر ج آپے دا آپے وِچ جائے
سائیاں میرے دا ہے جو دیش
جاندا ہوندا اساں پرویش۔

ہتھ کاروں، رستا اچاروں

اِک آواز آ رہی ہے:-
کھٹ کھٹ ٹھر ٹھر ٹھر کا ٹھر
کھٹ کھٹ ٹھر ٹھر،

توہیں، توہیں، توہیں، توہیں،
کھٹ کھٹ ٹھرڑ ٹھرڑ
کھٹ کھٹ ٹھرڑ ٹھرڑا
کھٹ کھٹ توہیں ٹھرڑ
کھٹ کھٹ توہیں کھڑ ڑا

سُن کے سکھی پُرتی اِک سکھی آکھدی ہے:-

اِیہہ کی ہے کھڑ کھڑ
نالے نوہیں تے نالے ٹھڑا ٹھڑ -
سکھی دا اُتر پہلی سکھی پرتی :-
دُنیاں وِچ اُلٹ پلٹ ہی
پے چِنٹر چِنٹر رگڑدے ہن -
پہلی سکھی :-
پر چل سکھی وِہلے وِہلے
چل تکیئے
اے اِنّلوییاں ملوییاں
دُوجی سکھی :-
تھاوُں تھوڑی جیہی لگے دُور ،
چل پو جے چلن منظور
دووِیں تُر پئیاں ، آوازدے کول پہنچ کے پہلی سکھی -
ببیٔو رانیوں !
سُہنیوں سوانیوں !
کِیہہ کر رہیاں او ؟ تے ،
کِیہہ گاوُنیاں او ؟
ہتھوڑی نال اِک پتھر توڑ رہی توڑن ہار :-
پتیاں توڑنیاں ہاں پتھر دے ناں
نِکے ہون ہتھوڑی دی سٹے
دوجی سکھی (دکھاہلی نال) -
کی کہنیاں پتیاں او موہوں -
ایوں جاپے جیوں کہنیاں او " توہوں " !
دوجی پتھر توڑنی :-
ہن گانیاں پتیاں ہاں " توہوں " ،

توہوں توہوں، نئے "توہوں ہی توہوں" ۔

پہلی سکھی ——

کِس نوں کہندیاں ہیّاں او توہوں ؟

اِک پنچھر توڑنی ۔ جیہڑا آ کُکیا بیٹھے ساڈے اندر

تیہنا سُندے جو ساڈا اے گیت ۔

نہانوں لگدی ہوآ ساڈی ڈنڈ

سانوں پیندی اے گاگا کے ٹھنڈھ ۔

خوش تہندا ہے تے سُنکے او سائیں ۔

کردا ساڈِیاں رڈّ بلائیں ۔

پھیر چھیڑ بئی آواز ——

ٹھٹ ٹھٹر ٹھٹ ٹھرٹر

ٹھٹ ٹھڑڑ ٹھٹ ٹھرڑ

ہے تو ہے تو ہوون ہار !

پہلی سکھی ——

زرا ٹھہر جاؤ ہیری بھین !

سانوں دسیو ہور اِک گل !

کہا سنوں کردیاں او دو کم ۔

تھک جاندیاں ہوسو ضرور ۔

اِک سیانی پھر توڑنی ——

پنچھر توڑ تئیے ملے مجبوری

رات کھانیاں کٹ کے چوری

لبھ جاوے اِس دیہہ دی تھکان ۔

دوجی چڑھے جو دِل نوں اکان

نالو نال اِس توہی دے زور ۔

لہندی رہندی، نہ چڑھے ہے ہور ۔

ہو رہی دو کماں دی سانٹ۔
کِویں لگ گئی ہے نے چاٹ ؟

سبانی پتھر توڑنی

کوئی آیا سی پھِردا ملنگ،
مِہنت دیکھ کے ہویا اُداس،
آکھے: سُنو نی کُڑیو ہِک گل،
دِیہہ تھکی تے سکھنا دل،
دِیہہ بھر گیاں رو ٹی دے نال
دِل سکھنا بھر گیاں رِنجھ
دساں تو ہاں دی کرتوں بلہار
واہ وا کر دیاں ہو ئیاں کار۔
پیٹ بھریگی سُنہنی اے سٹّ
بھکھے رہن گے سکھنے دِل
لاؤ اوس لئی بی کوئی ٹِل،
پھِر بہہ گیا اساں وِچکار
پتھر توڑن دی لگّے پیا کار
نالے گا نو دا سُہنی اوسد :
"ہے نُو ہے تُو ہون ہار"
"ہے نُو ہے تُو ہون ہار" — ملنگ مجلاؔ
تُو نہوں تُو نہوں تُو نہوں تُو نہوں
تو ہیں تو ہیں ہیں بلہار،
پتھر توڑے تے گانو دا نال
چہرا کھڑ گیا تے اکھیاں شوخ
رنگ رنگیاں اکھاں دا سواد۔

ساڈوں اجے تکاّں وے - ہے یاد -

اِک سکھی -

بھلا کٹڈیاں جاؤ جے سنگ
پر توہیں نوں مارو نہ واج ،
پھر کی تھندا اے تساں دا حال ؟

سیانی پتھر توڑنی -

محنت کردیاں تھکدے انگ ،
نال آکدا افسراں دل
جے نہ گا دیتے سہنے دا گیت
اگے درگاہی ہندا ہے حال -
اندر سکھنا سکھنا لگے
ایوں جاپے جیوں آ گئی اِکلّ ،
توہیں جلا گیا پردیس
اساں خوشی لئی ہے وے میس -

دُوجی سکھی -

توہیں ڈِٹھا نے نیناں دے نال
جس دے پیار دے گاندیو گیت ؟

سیانی پتھر توڑنی -

او ملنگ سی دسدا ایہہ
توہیں سیدھ دے سِراں دا سائیں
اوہ دا روپ ہے توہیں تے توہیں
آہدا گیت ہے توہیں تے توہیں " -

اچانک کِسے رنگ بھر کے ساریاں گا اٹھیاں -
توہیں ، توہیں ، توہیں ، توں " ہے توں ہے توں ہوں ملار "
ٹھک ٹھک ٹھاراڑ ٹھراڑ ٹھک ٹھک ٹھراڑ ٹھراڑ -

تیرے چوجاں دی چال

شہنے سائیاں جیو!

بلہار

تیرے رنگاں نوں سد بلہار۔
لکے کردے او کوتک ہیں اندر
کدے چھپے ہنیرے دے اوہلے،
کدے لکے لکے نچ چانن۔
تز کھے تز کھے آپے چانن۔
کدے کھیلدے، دِسلے، لاہ گھنڈ۔

پراج

ہاں، سائیاں جیو میرے، آج
کی کبتوں نے چوجح اچرج
ہیں پراج سویلے سویلے
آڈ گئے اکاشیں اچے اچے:
دور دور کہ دوروں بی دور،
پر دِنوں نے جھلکا جھلکائے،
دوروں دوروں اور نگ جمائے
وہ لیونے اکو لشکار
نورسی روپ دی جھلک جھلکائے
واہ وا پیاران جیو تیرے چوج!
واہ وا سائیاں جیو تیری موج!
اڑے اڑے پے اگمو اگم،
پرے پرے پے سگمو سگم
جویں چاہو چا کرو نہال۔ تیرے چوجاں دی اچرج ہے چال۔

چھڈّی

پرشن - توں کون نی مائی ؟

اُتر - ہیں دُدھ دی جائی ، پر دہی نہ ،
ہیں دُدھ دی جائی ، پر ملائی نہ ،
ہیں دُدھ دی جائی ، پر مکھن بی نہ ،
ہیں دُدھ دی جائی ، پر لسّی بی نہ -

پرشن - پھر توں کون ہیں مائی ؟

اُتر - کناں پچھے ہتھ دھر کے سُنی میرے ویرا !
میں آں "چھڈّی چھڈی چھڈّی"

پرشن - پھر مائی توں کسے کم دی نہ ہوئی ؟

اُتر - نہ وے ویرا ! ایوں نہ آکھ
مینوں مل لیندی اے سوانی
اپنے ہتھاں دے نال ،
اوہ ہو جاندے ہن کولے
لگدے ہن پیا دے گل جائے -
سُن وے ویرا !
مینوں ملدی ہے سوانی
آپنے چہرے تے آپ ،
پیا تک تک کے چہرا
پیا ہوندا اے نہال -
سُنے سہاتیاں نے دتا ای مان
اساں نمانیاں جوگ ،
ہاں ،
اساں نمانیاں جوگ -

دِل وٹاندرا

تیری چمک کپول پیار دِیاں کھچاں مارے -
نہ وے ڈھولا، نہ، پیار نَیں نینیں وَسّے ؟
نین تیرے بھر نیر پیار نوں روڑھ رلجاون ؟
نہ وے ڈھولا نہ پیار دِلاں اندرے سنجرن -
لُک کے بہے پیار ڈھول وے وِچ دِلے دے
نازک - بڑا ملُوک نِچے وِچ قلعے دے
اوس قلعے وِچ پہنچ کوئیں ہو نینا والی ؟
کیکوں مِلے دیدار ؟ سُتہل آس سُندر جی دا ؟
اوکھی اوتھے پہنچ سُننی نوں ڈھول چھبیلے !
کوئی دس اُپاؤ سُہنے نازک سہیئے !

دِل دی سہندی سانٹ دِلے دے نال وے ڈھولا !
دِل دِنیاں دِل مِلے ہئی اِیہہ نیم پریم دا -
اپنا کر دیو بھینٹ تدوں دِل پیاراں بھریا ؟
آملدا ہے ڈھول ! ہور کوئی نہیوں چارا ؟
ہو وٹاندرا جائے دِلاں دا اَیندا ڈھولا !
اِکّو دِل رہ جائے پریتم تے پریمی پلے -
اِک دِل اِکو پاس رہے اے نیم دھراں دا -
دو دِل سکن سمائے اِک نہ دیہی اندر .

———(٥)———

میرے چپے لگ رہے ہن

میرے چپے لگ رہے ہن -
پانیاں دی چھاتی تے میری کشتی تُری جا رہی ہے
ہَولے ہَولے، سہجے سہجے، رُکے رُکے -
دن ڈھل گیا
چپے لگ رہے ہن، کشتی تُری جا رہی ہے -
ہاں کتھے کو ؟
نشاماں پے گئیاں، کشتی چل رہی ہے،
میرے چپیاں دے پانی نال لگن دی اواز
کہہ رہی ہے :
چل چل چل چل
ہنیرا ہو گیا
دور دور کتنے کتے دیوے ٹمکدے ہن -
چپے لگ رہے ہن کشتی چل رہی ہے،.....
اگے چلی جا رہی ہے
دانا اکتھے کو ؟
تارے چڑھ آئے، پانیاں وِچ اُتر آئے،
ہوا رُک پئی،
تارے پانیاں نال کھیلدے ہن، میری کشتی دی
چال توں بے پرواہ ہن -
میرے چپے لگ رہے ہن کشتی چل رہی ہے
دانا کتھے کو ؟
چند نہیں، سورج نہیں میری بیڑی وِچ دیوا نہیں -

پانیاں دی چھاتی تے کوئی راہ سڑک پگڈنڈی نہیں
میرے نتانے چپتے ہن۔
پانی بیڑی تِلکائی جاندا ہے،
جیوں جیوں کِشتی تُر دی ہے
ٹمکدے چاننے دُور ہی دُور جاپدے ہن۔
پانی ٹھنڈے ہن، لہر دار ہن، ہوا نرکھی ہے،
جیھڑیاں پاندی ہے، پر مُن ہتھ ٹھڑدے ہن
دانا! اجے کِتھے کو؟
رات ڈھلک پئی، تارے لِٹک گئے،
بیڑی تلکدی جا رہی ہے،
پانی چپیاں دا منہہ چُمدے ہن، تے آکھدے ہن،
چل چل چل۔
دس دانا! کِتھے کو؟

کیروُ پہاڑ

ٹبراں دے جُھجرے تج دا سا مِلیا،
کیروُ پہاڑ دے لاگے
پتھر تے پتھر آ جُھجرے تے پیندے،
کڑکن تے دیون دھماکے۔

اِک دی سٹ تے سدّر نہ ٹمکدی،
ہور توں آ آ پیندے
بندی تُساڈی دا دت جی نبتا نا
جانو تُسیں شہو جی آپے

سائیاں دی ساری

رکھی رہی میری پونی سلائی،
رکھی رہی میری پونی پٹاری،
چھُٹک گئی میری چرخی نکھنبھی
وِتھر گئی سبھے ترنجن ڈلاری۔
بجن نہ ترتن نہ کھیڈاں رہیاں
سائیاں نے سینت جدوں آماری۔
نظری پرونوشو گُنڈی جیوں مچھی
سائیاں دی ہوئی میں سائیاں دی ساری۔

جھانولا

ڈوری ہے، ہنیرا کجھ ہوندا نہ سہی
پیندا پیا اے جھانولا سو جھانولا ہی سہی،
جھانولے نے اپنے دل دھیان رکھ لیا
جھانولے دے آسرے ہے سیدھ بجھ رہی۔
واجاں پئی ماردی ہاں سیدھ آسرے،
کنبیں تساں ہنیدی اے سدنکی جہی۔
کوندے سہندے ہو نہیں، نہ بولدے دسو،
ایہہ کن آکھدے، "بولدے ب نہیں"

لال یوں بولدے جیوں ناریاں دی لو ،
ناریاں دی لو کانی ، لو ہی سہی
بجھی تینڈی پیار والی پچھے من لگی ،
میتھوں کد پچھیو لگی اسے رنگی من لگی -
بجھی تندی آپ توں پکا دے سائیاں ،
تیری لائی تیری بجھی پچھے نہیں چھپی -

دِل سدھر

بُت پُوج ، توں ویکھ سدھر میری اُبھرے
تسیں رہو پچھواڑ میری ہیں دے ہی ہچھا نہہ
گھٹے نہ ویکھن ، شوق عمرا جاندی بیتدی -
اگمو اگم اگم ہے میرے توں پیار نا !

اِک چھن درس دِکھال نیناں ساہوں آ کے
مِٹی سندے بنے اِک دِن مِٹن خاک ہو ،
مِٹن پہلیوں آتے درشن دے اِک وار ہیں -
گلوکڑی اِک وار پا کے مِلو پیار نا !

پیار۔طرباں

دُنیکارا! آوِن وجا
کوئی رُستیاں کلاں جگا!
تُوں رُکھچ دے اُہناں دِیا کلّیاں
نرباں پیار دیاں پتیاں ڈھلیاں۔
اوے
موئے مِنے وِچ جِنڈڑی پا
کوئی دے آلا نبا لگا۔
کوئی چھیڑ دے پریم دی ریت وے،
دِل چیر دیں گا کوئی گیت وے
لیاواں موتیاں دا بھر تھال وے!
تیری جھولی کراں مالا مال وے!

چان اچکیاں

اوے ڈھولیا ڈھول وجاندیا!
پیا مِلن دی گت وجا!
کوئی لا شدیانے دی سٹ وے!
جر غماں دی اندروں پٹ وے!
ہن دُکھڑے نہ کوئی بھول وے!
بھر خوشی وجے تیرا ڈھول وے!
تیرے وجدیاں ڈھول ڈھمکیا
سائیں آجاوے چان اچکیاں
تیرا بھر دیاں سکھنا جھول وے! سائیاں آ گئے، بولدے بول وے

مُڑ مُڑ پھیرے پاندی آں

جیوں ساگر دی لہر کِنارہ ۔
چُھم چُھم مُڑ مُڑ جاندی آ ،
نیوں ہیں یاد تیری دی دھیلی
چُھم چُھم مُڑ مُڑ جاندی آں ۔
اکدے تیئیں نہ اکدا ساحل
اِیہہ خوشی جند لاندی آ ۔
ساگر کنڈھا اہے گُراڑا
پچرن تساں پر کولے ہن ،
سبھ جاندے ہن چُھمن ہیرا
ٹک ٹک سدکے جاندی ہاں
سِہن شِیلنا ویکھ تساں دی
مُڑ مُڑ پھیرے پاندی آں ۔

برہوں لیکھ

اوے جوتشی! پتری دیکھ وے
کِنّے برہوں والے میرے لیکھ وے!
اوے رملیا! رمل لگا دئیں،
کدوں پیا میرے گھر آ جئی ۔
اوے جوگیا! دارو اگمّ دے!
کدمٹی برہے والا غم وے!

اوے سائیں دے پھِردے فقیرنا!
میرے ہِرے ہے دی آں میٹ لکیرنا۔
سنتا! مارکھاں کوئی توں سیکھ دے
میرے میٹ رہوں والے لیکھ دے!

کوئی سنے نہ کوک پکارنا۔
کوئی ٹھیکردا نہیں ہے پیارنا!
تھک لتھی ہاں گھندی واسطے
تیرے سکھ سنیہیاں دے واسطے!
ہن تاں آس بدھی پئی جیبیاں
درشن کارنے سدا اڈیکیاں
عمرا بیتدی ویچ اڈیکنا
ہور صبردی رہی طوفیق نا۔
آجا آپ دے سہنیاں پیارنا
دیر رہی نہ لائیں ڈلارنا!
منتاں تیریاں تیریاں داریاں
عرضاں کردی ہاں پیاریاں پیاریاں

تیرا آشیانہ

لئی پھِردی بنیچے توں بنیچے
کسی قدرت بچھڈی نوں دس ٹکٹکیا!
تیرے لائق دا جے کوئی باغ ہے دے؟
جے سہنے ڈے تاں میں کردیانگی

"تیرے اِک آشیانے دا ٹکانا۔"
کہا اُس مسکرا نے ہو ہرانے :
مِرے لائق دا کی ہے' مَیں نہ جانا
کہ جِس جس چمن نے مَیں جی لگایا
اُڈاری مِل گئی اُس تھاں توں آپے۔

سوسن لے بینتی میری توں سہیئے :
مِرے سائیاں دی جِس تھاں لپیٹ ہووے
مِرے سائیاں دا جِس تھاں رنگ ٹھہرے
بنا دے آشیانہ اُس بغیچے
چھپے رکھ ڈالیاں نے چھپاندی۔

کِھچ

تُساں بنھیاں نیم ۔ "وڈے کِھچن چھوٹیاں"
سورج کِھچے دھرت ، دھرت پھِر چند نوں ،
چند مار دا کِھچ اُچھالے ساگراں ۔
رکھا اپنے دِل کِھچ سبھ نوں وڈیا !
کِھچ اپنی دِل کِھچ اسانوں نِکیاں ۔
جے نہ رکھیں کِھچ سائیاں میریا !
جا ساں ہلے گواچ [illegible] نے بیلیاں

ٹُر جاؤ نہ

جد ملدے ہو میں سائیاں جی!
تد ہوش میری کھس لیندے او
نہیں ملدے بے پرواہ تسیں
تاں ہوش میری تڑپھیندی اے

جد یاد میری وچ وسدے او
تد درشن تانگھ اُگدی اے
چھل ساگر وانگوں پیندی اے
پل اُٹھدی اے پل ڈھیندی اے
جد اُتھوں بی اُٹھ ٹُردے او
تد منتاں ترلے کردی آں،
کئی گھت واسطے پھڑدی آں،
پھڑ پھڑ کے تاں بہیندی آں
پھر ہسدے او دل کھسدے او،
رس رہندے او، میں سائیاں جی!
چُپ تلکن تکنی تکدے او
تک جان میری تڑپھیندی اے
کوئی روپ نہیں، کوئی رنگ نہیں،
کوئی وسی کرن دا ڈھنگ نہیں،
ٹُر جاؤ نہ، ٹُر جاؤ نہ
ایہہ جندڑی کوک، کوکیندی اے

اوجھل ڈاچی

ہے اروپ اُنسیں رُوپ واں ہو کدے تاں لاڈ لڈاؤ،
یا اروپ نُوں کدے اسانوں درس اروپ دِکھاؤ۔
سَسّی وانگوں بانہہ اُلاراں "اوجھل ڈاچی" مگرے،
دِنے رات بنی کوکاں ساتیاں! آجاؤ آجاؤ۔

نہ چھپا کر

تُوں سدا چھپے
ہاں ہے تُوں آپے چھپنے ہار!
چھپیا رہو
چھپیا رہو
جی صدقے چھپیا رہو۔
پر تُوں اپنے پیارے نوں کہو
تُوں نہ چھپیا رہو۔
تیرے چھپیاں
جگ روشنائی گمدی اے،
دنی ہنیرے گھمدی اے
ہے تُوں آپے چھپنے ہار!

تڑپھن

میں پرتیاں نوں پئی تڑ
داناں نوں چُگھدی
ٹھلاں ریتے اُلانگھدی
آ کھلوتی کنارے
ساڈے ساگر سہانڑے دے۔

لگا سوچن سی نہاون
پچھوں دور کنارے ساگر وچ
پئیو ہریاں گئی ہیں
تک کے لہر پچھاڑ
ہاں اپنیاں اکھاں دے کول
تک کے لہر دی تڑپھن
واپنے نیناں دے پاس۔
پچھاں لہراں نوں ہائے
کنھوں لئی نے تڑپھن چُرائے
کر لگ گئی میری اے چھوہ۔
تڑپھن میری دی چھوہ؟
سائیں، سائیں، کرسیندی اے لہر
اُچھل ڈگے ٹکراندڑی جائے
گھم جائے تے تڑپھ تڑپھاؤ
شور کردی اے سائیں سائیں ہائے

بیری سدّ سیندا اے کون

ایس تڑپھویں شور وِچکار

ندّیں سورج نوں کیتی پُکار

اوے چاننے ویرا! اوے ویر!

ایس لہر دا تڑپ تڑپاؤ

ہے کدو کتناہ آیا اے کِتھوں؟

دسّ مُکسی کدوں اے ویر؟

سورج - مَیں ہی ہاں دوشی، سُن نار!

کِھچ لہر نوں پاندا ہاں مَیں

اوہ اُچھلے تڑپے مِلن نوں!

مِل سکے وچاری نہ ہائے!

وِچ پئی اے دُوری وِتھال

دُوری دُونی اے برہوں دی خاص -

مَیں - دسّ سوہنیا مینوں اِک گل

لگیاں وڑن کلائی دے وچ

اِس تڑپھدی لہر دے تائیں،

لگنیں جھوہندا نوں لہر دے نال

مُک چلی اے دُوری ہو دُور،

جو نوں دسنیں تڑپھنی لائے -

سورج - جِتھے کھڑی ایں سوہنی اِتھے نار!

جِتھے میں رہیا دِسناں نال

اِکو جیہی ہے اُڈوری، وِچال -
اِس لہر تے میرے وِچکار
ہاں، تڑپھدی لہر، میں رچ
ہے ڈوری ہی ڈوری، ہے نار!
تیرا نظر - بُھلیوا، مُٹیار!
تینوں دَس رِہا ہور نوں ہور -

مَیں - کیوں تڑپھنی، سُورجا! کیوں،
کِس ساجی اے اُچھل اُچھال؟
حِصے بِکھرے اساڈے ایہہ تڑپھن
کِیں ہٹی اے چاننا! آئے -

سُورج - رِکھج لاڈونی آئی ہیں حِصے
ہاں ازل توں آئی اے نار!
کھانی لہر دے حِصے ہے رِکھج
اِیہہ بی ازل توں آئی مُٹیار

مَیں - کِس نے ساجی اے تڑپھویں رِکھج؟

سُورج - کِچھاں والے نے گھڑی اے رِکھج،
رِکھج کھا کے تڑپھن تے اُچھلن
ایہہ بی اُسے نے ساجیا سبیگ -
مِتھے لہر دے لِکھی اُس تڑپھن
نیرے کالجے تڑپھنی پائی -
تڑپھن - چیس، دے ہی وِچال
چند رانی، دا کوئی نی بھید
اِس نوں جھلدیاں سبھی ایں اشاعد

کھل پوے لکویا او بھید۔
چھل چھل جے سکنے چھل۔
کھل پئے او ازل دا بھید۔

اصلیت

ہے اصلیت میں میری دی!
کدے نال اِس نوں نکھڑ با کر۔
لاہ کے اُپروں اوپرے کپڑے
رنگ اپنے بِکھریا کر
متاں کتے او اصلاں مالک۔
رِیجھ پوے تیں نکھری تے،
مار لوے کوئی جپھا تینوں،
جپھیوں پھیر نہ نکلیا کر۔

۵

سمندر دے کنارے پپل دے پت دی

نوک نال لٹک رہی جل۔ بوند دی

اُرواس

ہے ساگر بلوا ہے ! ساگر

لہہ لہہ کردے ساگر !

پلم رہی پپل پتّ نوکیں،

رلاں رکویں ؟ رتناگر !

جے گلّاں نال پلاں ریت وچ،

اُڈ پہنچن دا نال نہیں،

اُچھل جھپ اے بوند آماہی؟

ہے مہراں دے ناگر۔

بھگّن پتھّر

اِک پتھّر ہے پیا بے ڈول

ہے بھگّن نے کوئی نہ روپ۔

بت تراش دی پئی نگاہ،

اُس اپنے اوس وچ تکّی تصویر

نال تکیا وادھو دا پتھّر

جس رکھی تصویر لکا۔

لیکے شہّری ہتھ اِک وچ

دوجیوں دے ہتھوڑی دی سٹّ

اُکرا کرکے وادھو دا پتھّر،

کر ڈکھ کر دِتّو سو دور۔

دیکھو بن گیا سُہنی تصویر

او پتھّر بے ڈول بھگّن۔

رنوبیں

میرے مَن دی شِلا بے ڈول
ہے بِنھن اِک پتھر دے وانگ،
پر نوں اوس وچ اپنی تصویر
چھیں کرنی سائیاں آپ۔
جو کجھ اوس وِچ غیر ہے غیر
اُسنوں چھینی دی دے دے سٹ
پرے کرنیں اُکیر اُکیر۔
-- -- -- -- -- --
مینوں مُندی ہے پیڑ،
پیڑ کردی ہے ہائے ہائے۔
نہیں دیکھدی سائیاں! نہیں پیار،
رہیں اپنی تصویر اُتار۔
میں پتھر دی رہن شِلا، وِچ
جو کجھ غیر ہے کرنیں توں دور۔
تاکہ نکل پوے تصویر
تیری انوکھی سُہنی تصویر۔
..
میرے سائیاں! توں ہیں کلاوان
تیری کلا ہے مہر بھرپور؟
ایویں سمجھن دا دِتیں شعور
بے شعوریا کریں چا دور۔

ہیرا کنی

ہیرا اِک اسماناں ڈھٹھا
ٹُٹ کے ہو گیا کنی کنی۔
کنی کنی ہی ہیرا ہے وے،
جیوں کی تیوں ہے بنی بنی۔
پارکھواں نے پرکھ لیا ہے،
لینڈے سونے جڑت جڑا،
مُورکھ اُس دی سار نہ جانن،
ہیر لیتاڑے جنی کھنی۔

بُجھو اے کوّن؟

گئے سُک تیل دیوے جگ جگ کے رات ساری،
بل بل کے نال۔ سنانیاں! اُہن وٹیاں ہی تھکیاں۔
گھُل گھُل کے موم بن بن، بن اتھرو جو ڈِگن،
نینوں شمع دے وگ وگ اوہ ہی جی مُک چُکیاں
اُنوں ہیرا چھائیا مُلاں نے گھُپ کیتا،
اُہن ہی تکیں، تکنا پیارے دا ایہی اکھیاں۔
گئے آندوں ہی ہیں نیم بچھوں دے چھوپلے ہی،
"بُجھوا اے کوّن" کہندے تپ لمیاں آن اکھیاں۔

ان سنگیتک سنگیت

بے سُرا نیارا ہے میرا راگ
ہے میرے راگ رُوپ سائیاں جیو!
تُسانوں کنج لگ جاندا اے رسمیہ؟
میں ہیرانں ہو جاندی ہاں جدوں میں ویکھدی ہاں تُسانوں
اپنی چھن اندر وڑدیاں امرت ویلے تے
ٹکڑے بہہ جاندیاں
سُن میرا بے سُر راگ نے ہو جاندیاں محو
اُس ان سنگیتک سنگیت وِچ ۔

اچن چیتی دا جھلکا

ٹلک گئی میرے ہتھ دی پُونی،
چُپ ہو گئی گھکیندڑی چرخی،
عرشاں دا چند زمین آ کھلوتا
صورت گئی میتھوں پرکھی نہ پرکھی
کنب گئی میرے نیناں دی جوتی.
چندگئی ریج چند دے کرکھی ۔
درس سماداں کہ درشن ماناں؟
لہر چڑھے اِک لہر تے ہرکھی ۔

کوکن بیر

واہ وا دے اسیہ ؏ آگیو

بیری ڈھوک + دوالے ملھو ‡

واہ وا دے ملھاں نال لگیو کوکن بیرو !

واہ وا مرے سائیاں جیو نساں رجیو دے چرج !

کون جانے آج آسو ے

ہاں آسو سیو ناشپاتیاں نیاگ کے ،

ہاں آسو سیو بیراں دی ضیافت چھوڑ کے ،

گول گول موٹے موٹے لال لال بیراں دا

پرینی - بھوجن پی چھوڑ آسو ،

ہاں شو ہے شو ہے کالے بیری کھادھے جان لئی

وِلکدے چھوڑ آسو۔

ہاں سائیاں جیو ہتنے سائیاں جیو !

آگے ہو ہیں نمانی دی ڈھوک کو کدے کوکدے !

بھکھ لگی اے، بھکھ لگی اے

"لیا، کھوا" کوکن بیر لگے ہن جو نیرے ملھاں نوں"

-- -- --

کنبدی ، بھرکدی ، خوش ہندی پر شرمدی

میں نوڑ لئے بیر

؏ جو آپے اگ کھڑو دے

+ جھونپڑی

‡ نکے نکے دھرتی دے نال نال اگے بیری دے بوٹے

کاہلی کاہلی ، تے لگی ساں دھون
کہ دھو کے دھر کے ادبی دے پتے اُتے
لیا دھراں کھبیٹ بنائی کھبیٹ ۔ آپ منگی مجبیٹ ۔
سائیاں جیو دے اگے ،
کہ آ گئے سائیاں جیو دوڑے دوڑے
کھوہ لئے دھوتے جان لگے بیر ،
کھوہ لئے جویں بھوہندا اے بال ماں دے ہتھوں مکھانے ،
تے کھا لئے اِک اِک کر کے سواد لا لا کے ۔
واہ میرے سائیاں ! بلہار بلہار !

-- -- -- -- -- -- --

بلہار کہندی دے کھل گئے نین !
واہ وے نینوں ! کاہلی کیتیو نے میرے چنچل نینوں !
مٹے رہندیو جے کوئی پل ہور ۔

-- -- -- -- -- -- --

ہائے ! ہانچھا ہنچ
سنڑوں میرے دل نینوں ! اک کراں ارزوئی :-
تسیں نہ کریو کاہلی تنج نیتا ۔ دا نگوں ،
ہائے ، نہ کریو کاہلی ،
سنبھالی رکھیو ایہہ موہن مورتی ۔
تے روندے رہا جے
تسیں میرے تن نینوں !
وچھوڑن والیو
روندے رہا جے اپنی کاہلی اُتے ۔

سُندرتا نوں سُندر وِچ

تینوں تکدی بِھڑی گلاب ڈالی !
ہومومت ہوندی نزی درآئیاں نیں
تیری گندھ سُگندھ نوں مستیاں دی ،
چھُوہاں سِرے تے آنگے چھائیاں نیں
تینوں پرسدیاں تھرہری کنب لگی ،
وِسم وِسم لہراں اندر دھائیاں نیں
پھر گھمدی جاندی آپ وِچ نوُں ،
کِسے وِچ گلو گرڑی پائیاں نیں
غیبی چھوہ کوئی سُندر سوہنے دی ،
لئی جاندی اے وِچ کلائیاں نیں
" پچھلے پاسیوں بیں ' دے کِتے آکے
لو لینا وِچ وِلائیاں نیں
کوئی دستبو غیب دے شہنول وے
کِتے ایہو ناں نہیں مسی سائیاں نیں

سُکھ سَنیت

اج سُکھ سَنیت عرشوں آئی ۔
" تینوں پیار کرندے سائیں "
اوہو سائیں اوہو سائیں ،
" جندڑی سی تیں لو من لائی "
رِکھیوی ہوئیاں

کھبوی ہوئیاں
سن سن ساری کھبوی ہوئیاں
وچ ٹھکرائے بھر بھر روئیاں ،
بھر بھر روئیاں ،
بھر بھر روئیاں ،
تھر تھر تھر تھر تھر آئی ،
تھراٹاں دی لہر لہرائی ،
گم ہو گئیاں
گم ہو گئیاں
ہن اس چھن دی یاد پیاری
جھوماں دیندی رنگ رنگاری ،
واہ وا سائیاں
واہ وا سائیاں -

دھارا دِل ٹکے والی

ہے دِل ٹکیا ! توں گنگا ہیں
ہے دھارا دِل ٹکے والی !
توں دھارا اِت انوپم ہیں ،
توں دھارا اِت انوپم ہیں ۱
ہے سینل وہ رہی گنگے !
ہے امرت چل رہی دھارا
تیرا سورگی سروپم ہے ،
تیرا سورگی سروپم ہے ۲

پھیرا پا جاں دی پرچھا

نظراں بچا کے مَیں چڑھ گئی پوڑھیاں
دھر چھتّے ٹلکرڑے جا پہنچی
تکی اسماناں وَل اُپر لوں ، اُپر
گدّ دِتیاں نظراں ، نے
ماریاں دا جال
میرے سائیاں ! میرے سائیاں !

بُجھ گئیاں نظراں ،
ڈھے پے چھپّر اکھّاں دے ہو ہو کے بھارے
کوئی لگ گیا گل میرے !
مَیں تربھکی نے کھُل گئے نین
آہ ، ایہہ تاں سی سینتل پون
جو ڈھنڈھیاں رہی سی پا
مَیں کیہا ہُن اُچی کوکاں
میرے سائیاں ! میرے سائیاں !
جگت جس نوں نہیں سناؤ تا
ہُن رہ گیا اے دور بیٹھا ،
ہاں ، تسیں ہُن نیڑے ہو نیڑے
جنہاں دے کنیں پچا دئی اے کوک
میرے سائیاں ! میرے سائیاں !

چند آ گیا اسمانیں ــــ تے چاندنی اُتر پئی ہیٹھ
گمن ہو رہی ساں مَیں تے کہ کِسے چُم لیا متھا

تربھک کھل گئے میرے نین
کون سی پیا چمندا متھا؟
تیں! ہیں تیتھو؟ نہیں،
ایہہ تاں سی چاندنی
جو چم رہی سی متھا

— — — — —

میں کہیا: منا ہو نہ غافل
کوکی چل، کوکی چل، کوکی
سدے ہلارے پر کوکاں نہ بھل
مڑ رہے نی منا! تیرے سائیں

کولے دلاں والے پتے نی سن دے
تیریاں کوک پکاراں نوں آپ

— — — — —

میں پھیر تربھکی:
کس نے کہیا؟ تیرے سائیاں،
آ رہے نی تیرے او سائیاں
ہیں.....
کس نے سنائی اے سوئے؟
نہیں پتہ پر سنی میں آپ۔
ہاں آنج بی ہو گئی اے دیر
ہوش آوندے، آوندے ہن تاں۔
منا! کر لے آرتی تیار
متاں آون تے توں لے تیار

. . . . .

نھال کیتا ہیں سڑھا سپیٹ
دیوے چو مکھڑے وچ گھتیا گھیو
وٹیاں دتیاں چھو مونہوں دے وچ پا
گینی دھوپ دی بتی پھر کھلی
چندن بور پا دھریا کافور
پھر لینا چقماق سنبھال
کہ آنیاں دی بڑک سن دے سار
جھاڑ لوانگی اگ نرنت
لوں آرتی جھٹ جگائے
گلے پا وانگی سہرا ہیں اٹھ
چرناں کملاں نے دھرانگی سیس۔
آرتی لیباں پھیر اتار۔

ورس رہی اے نرل پھہار
رکھنی رہی اے ہو سب رین
بھری اکھیاں وچ پئی اے مٹھی
مٹھی رس دی پھہار۔
جڑدے جاندے نے رس بھورے نین

پھیر نرکھکی ہاں، ہاتے ہن کیوں؟
ٹھکو نکا لگ گیا کوئی ہے پھیر؟
کھل گئے ہن میرے مرٹ نین
دھدی اے کھنڈھ، ودھدا اے سواد
سیر وچ سہر در نیناں وچ طراوت

پینڈی سارے ہے رس دی پھہار
میٹا! کرے ہن صبح آرتی نیار
ایہہ نشانی ہئی پک پکّ
رس دی پینڈی پئی جو پھہار
سائیاں جیو دے آنے دا چن

- - - - - - - - - - - -

اکڈھ لیا مَیں تدوں چکماک
جھاڑی اگ لگا کے مَیں سٹ

کہ

جو ناں جگاواں ڈھکھاواں مَیں دھوپ
مشک کپور نوں دِکھا دیاں اگ

- - - - - - - - - - - -

[نرِیکھک]

ہیں! — ہیں اہیں کیہہ ورتیا سائیں!
ہیرا گندیا سہرا ہاہے گم
کون چک کے لَے گیا او ہار؟

ہاہیں؟
دھوپ؟ ڈھکھ ڈھکھ کے ہے ہس چکی۔
جو ناں بل بل کے، پی پی کے گھیو
سوں چکیاں ہُن بجھ گئیاں

ہیں؟
چندن جوڑ تے مشک کافور
گئے آپے تے دوئے ہن گھبڈ
ہن عطر عنبر اُڈ چکے

ساری آرتی ہی ہو چکی!
ہو چکی؟
میرے کیتے بنا ہو ہو چکی؟
سچ مچ، ہیں سائیاں جی پیارے!
ہوری آرتی ہے ہو چکی؟
کون آیا تے کر گیا کون؟
کُنڈا مٹی دا وچ ہے پیا،
کون سکدا اے تساں بِن آئے
نہ ہیٹھوں نہ اُتوں نہ وِچوں وچال؟
ہے اِک بین جھکے ہیں وِچ
اکھ پھرکنی میری دے اندر
تُسیں آئے تے آرتی آپ
ہو ہو کے سدکڑے تساں نوں گئی۔
تُسیں آئے تے لنگھ بی گئے!
اِک اکھ جھمکے وِچکار۔
مَیں کیوں نہ سیندیاں آئے
تُسیں آئے تے لنگھ بی گئے!
واہوا اکھ۔ پلکارا یا واہ،
اوے کر گیوں کھیل انو کھی۔

سائیاں جیو آرتی!
کس نے کیتی؟ آپے ہو گئی؟ کِنج؟

سہرا گلے پیگیا! رنگنج؟
کیسر سُہاگ متھے چڑھ گیا! رنگنج؟
عطر عنبر اُڈ گئے رنگنج؟
سُگندھ سدکے ہو گئی، رنگنج؟

سائیاں جیو!
متھے ہتھ لاؤندی ہاں تُساں دے
چرنار بند دی پیلی پیلی لپٹ بھری
پراگ ڈھوڑی بی لگ رہی ہے۔
ہیں! اَتکو!
میرے متھے نے، چرن چھوہ بی
پالئی ہے
رنگنج میرا متھا پیارے چرناں نے
ٹِک گیا سی؟
میں ناں نہیں ٹیکیا!
کِس نے ٹِکا دِتا سی؟
آپے! ہیں آپے! رنگنج؟
واہ دا نا! ایہہ رس، سواد، ٹھنڈھ، آماہ، چاؤ
پیار بھینی بھینی سُگندھ ایہہ انوکھا رنگ
تُساں دے انہوں پھیرا پاجان دی پرکھا ہے؟
تُساڈے سپرش توں پَون نے، آکاش نے
میرے من منڈل نے ایہہ سواد لیا ہے؟
وِسمے وِسم ہو رہی ہاں۔

واہ وا!
تُسیں لنگھ بی گئے
آئے بی تے لنگھ بی گئے!

سائیاں جیو ہنجھ پھیر دا جہاں مار رہی ہاں
گگن نہ ہو دیو میرے کوٹے کوٹے دل والے جیو!
ایہہ کوک ہی تاں میری پنکھ اُڈاری ہے۔
مَیں کیہا سی، اج مَیں آرتی اُتارانگی،
تُسیں آئے۔ آئے۔ مہراں ورساندے آئے،
پر لنگھ گئے اِک پلکارے وِچ
کوئی دیندے اگمّ دی چھوہ
ہاں ہکردے گم میری
مہنا چھوہ نے پرنبنیں،
گئے لنگھ،
سمے توں بی اُہلے اُہلے۔
پِچھے رہ گئی اے وِسمنا وِسمنا،
ہے اسچرج رُوپّ! اسچرج روپّ
وِسم، وِسم، وِسم!

نام پیالا

نام سوہنے دا بھریا پیالا
ڈُل ڈُل پے رہا سہیو!
کون پیئے بھر گھٹ اِک اسدا
سہیو بکدیاں رہیو!

ستدھ پیالا جس دا اپنا
ڈل ڈل پئے رہا ہووے
اسنوں سبندی ملے گھٹ پر
بھیت سنبھل کے کھیو

فرامرزدی وِلکنی

شالا ماردی باراندری وچ سویرے
سپنے توں اُٹھ کے
پانی صاف شفاف بلوری ڈھل رہا
برپت وکھیوں صاف کہ پڑدا آ گیا
بھرداآن نلاؤ کہ چلن پھُہارڑے
سوہنا آپ شہاؤ کہ بن بن پئے رہا

باراندری وچال جو ایس نلاؤ دے
بھر خوشیاں دے نال جو بیاری دے رہی
اندر پلنگھ ڈہائے کہ سوہنا سوں رہا
ٹھنڈی وگے ہوائے ہمالئی سوہنی
چلن پھُہارے ناد قدرتی ہو رہا
مستی والے سواد کہ بے خودستوں رہا
اکھر دا ہے جاگ اوہ اٹھ کے بہہ گیا
اللہ میرے بھاگ ! او کہہ کہہ جھک رہا
ہتھاں ولے دیکھ او اپر دیکھدا،

انے تے سنے ویکھو او مونہہ سنھ پھیر دا

اُپر چک چک سنھ او کردا جوڑی :

اللہ مینوں رکھ بیں عرض گذار دا

فراموز دلگیر ایوں ہو ہو ولکدا

بخشیں بیں تقصیر کہ عرضاں سن لیئیں

سوہنیاں دے سرتاج وے اللہ میریا!

خوباں دے مہاراج ادے سجاں والیا!

حُسناں وچ دیدار حسن ہوئے پھبلیوں

کیتنے کرم اپار کہ سپنے وچ توں

جنت* دا دیدار میں آج دکھالیا

*معورگ

تیرا شکر ہزار جو مینوں دسیا -

اگلا حال حوال کہ سفنے وچ توں -

خوش ہویا ایہہ دیکھ کہ اگے جائیکے

مرے سوہنے لیکھ ادھنیاں والڑے

جاسن میرے نال - میں جنت وسنا ،

کردا شکر ہزار ہاں میں سرکار دا

پر اک عرض گذار میں ماہیں منتیا

کردا ہاں دربار جو تیرا سوہنیا

بخشش نال اپار اے کردقبول جی

جنت اجے نصیب ادمیرے ہوئے نہ

جنت ایہہ کشمیر کہ میتوں بخشیو
ایتھے پیاری نال کہ سوہنا وین دے!
توں لالاں دا لال ٥: کہ لال + کمال ہیں
پر اوہ لالہ رخ ہیں بخشی رکھنی
حوراں جنت سُکھ نہ میں ہاں منگدا
سُکھ اگاہاں ڈھیر ہیں سُفنے دیکھ لئے!
پر سوہنیا اگر مہر کہ ایتھے اہن دے
سوہنہ اللہ دی کھائے۔ میں اللہ آکھدا
جھاکی پہلی پائے کہ لالہ رُخ دی
رُوح کھا گئی حلول ∆ کہ رُوح رُوح جالی
سوہنہ ہے نبی رسول سی میرے وس نہ
ہر ہر وچ پرکاش اوہ کہندے ہو رہا
نیرا کھن نورس ہے ہر اک رنگ نے
ہندو پتھر وچ ہے نینوں ویکھدا
مُسلم آکھاں پچھ اکا شہیں ٹکدا
قدرت دے وچکار سو تربیٔے دیکھدے
وچ اگ دیدار توں دیویں رنگ ساں نوں
پیراں وچ مُرید ہے نینوں دیکھدے
میتوں پلی نہ دید کہ کدھروں تُدھ دی!
لالہ رُخ دا نُور کہ جد ہیں دیکھیا
میرا عقل شعور اوہ ہیں جھڈ نسیا۔

٭ لال رنگ دا رتن مانک
∆ پنگھر گئی
٥ (پیارا) ـ اگنی پونج

جھلکا سی دیدار او نیڑے نور دا ؟
توں ہیں اُس وِچکار کہ جلوہ نُدھ دا ؟
اوہ سی حُسن کہ پیار کہ اوہ کُجھ ہور سی ؟
اوہ سی رُوپ انگار کہ جادو سحر سی ؟
اندر جو کنبلے نے کہ کھادھا میں ٹِدوں
اوہ سی جو سی ہاتے اوہ میتوں لے گیا -
آپے توں ہی یار کہ کتنے اگم تھاں
قدماں دی سُونہہ دھار میں اللہ آکھدا
لالہ رُخ دی چھوہ کہ درشن او سدا
کن اکھیاں دی ٹوہ کہ اِک مٹکڑا
مُسکاہٹ دی لہر کہ ناد آواز دا
کرجاندا ہے قہر کہ سکاں آکھ نہ -
آیا جنبش کھاتے کہ لہرے ہو
چھن چھن چھرناتے کہ تھر تھر کردا
کنب کھاتے وِچ رنگ او ڈبدا لہر دا ؟
ایس لہر دے جَنگ ✻ ہوئیں بے دّس ہاں ✻ پینجے وچ
اس جھلکے دا جھس جو اِسدا سواد ہے
اللہ اجے نہ کھس میں ربیے راتیاں !
دُور دلبنوں دھاتے کہ اُتھے آ گیاں
اے فردوس × سو ٹھاہیں کہ کوثر ایس تھاں × سورگ
شالامار نشاط کہ اِچھابل سہی
چشمہ شاہی جھات ہے باغِ ارم ∆ دی سورگ دا باغ
لالہ رُخ دے باغ او بُلبل سوہنی -

سدا رہے دِل شاد کہ باغیں بولدی
سدا رہے رس رنگ ادکھڑی پیارڑی
اُچی سُرت سوون کہ کہرے تے رہی
کدی نہ ہوے ملول کہ نہ دل گیر ہو
چڑھیا رہے چلول کہ رنگ گلزار دا
کھڑی رہے گلزار جو اُسدے رُوپ دا
مینوں ہوئے دیدار، او جھلکا رُوپ دا
اوہ کانبا، اوہ دِید کہ رُوح - اُچھال' او
جسدا ہوتے شہید کہ ہیں ہال جیو رہا
جنت ایہہ کشمیر جو ڈٹھا آں مَیں
مِہری کر تقدیر کہ ایتھے میں رہاں
لالہ رُخ نُوں ہاتے نہ وِچھڑاں میں کدے
اے آپن، اے نھابن کہ سا بلبل لالہ رُخ
اِس بلبل دے گیت کہ سُن سُن کھِڑاں میں
سوہنا ایہہ سنگیت ٹھراوے دِل مِرا
بلبل نوں رکھ شاد کہ گاندی ہی رہے
ٹھراندی جیوں راگ نے غمکاں چھیڑ دی
کدی نہ وِچھڑاں ملتے مَیں اُسدی چھوہ نوں
برہا کدی نہ ہاتے کہ اُس دیدار نُوں
جنت اجے نصیب کہ میرے ہوئے نہ
جنت ایہہ کشمیر کہ کھُتے نہ اجے

میری لالہ۔رُخ نہ مینتھوں وِچھڑے
مینوں لالہ۔رُخ او بخشی رکھی!
چشمے وِچ شفاف او گاندے نجدے
چلن پھہارے صاف کہ راگ الاپدے
چھاداں دین چنار پنگھوڑے جھوٹدے
ناکھاں ٹوچے سیو۔تے میوے جھوُمدے
رس انگور امیو او ویلاں توں جھرے
سُورج چندوں نور کہ ناریوں جانشا
مٹھی پون بھَور ہمالے دی جیبی
پنچھی راگ سُناؤں کلولاں کرن تے
پھل او مُشک چھاؤں کہ کھِلرے مہک آ!
رس پیندی وِچکار او لالہ۔رُخ ہوے
مست اپنے پیار گھڑی اِک چند جیوں
مَیں رج وانگ چکور کہ تکاں چند نوں
اُس جھلکے دے لور میں کھکاں لے خدا
جنت اجے نصیب او اللہ نہ کریں
جنت اس کشمیر کہ مینوں نہ رکھنا۔
بخشیں لالہ۔رُخ جو سدا بہار میں
بخشیں آچا سکھ جُھکے حسن دا
جس جھوہ دے مَیں نال کہ ہال جی آکھیا
جس جھوہ دے رنگ لال میں ہیواں کھڑپیا

جس چھوہ دی کے چھوہ ہیں ستنا جاگیا
اسدی چھوہ ہن کھوہ نہ کرو اچھوہ* جی
اس چھوہ دے پچھواڑ کہ لک کے سوہنیاں
چھوہ اپنی، دانار! اساں نوں بخشی۔

نت غضوبی

تساں چھیڑیا، اسیں چھیڑ پئے
بین جیہیں سر ہوئی
چھوڑیا تساں اساں چپ کیتی
ہنجھ تساڈے جادو گنگا ہو جیوں کوئی وسدا
چھوہیاں جیو جیو پئے
شالا اکدے وچھوڑ نہ سالوں
نت نت ایہہ غضوبی!

پھل تے یوگی

کھڑے پھل نوں دھیانی سی اک
دھیان نال پیا بھردا
اساں پچھیا: جرڑے منا! توں
کیوں پیا اس تے مردا؟
کہن لگا: میں سننیاں چاہاں
اس دے دل دیاں گلاں

---

* چھوہ توں سکھنا

اِس لئی اِس نوں جیبھ لاں دا
جتن پیا ہاں کردا"
بڑگی دھیان دھرسنڈ اٹھا
پر پھل جیبھ نہ پائی
'جیبھ- چُپ' تاں بول رہی سی
جوگی نوں نہ دِسائی-
کوک کوک سوہنا پیا آکھے:
تن من ہیرا کھیڑا
"کھِڑن کھِڑاون باجھوں ساڈوں
ہور شرت نانہہ کائی"

شکارا * ڈل ○ نوں

اسیں شِکارے ہو گئے نیرے
(پر) بن چپّے بن مانجھی △
کوئی ٹھور نہ ٹھکانا ساڈا
ڈیں، نوں ڈیں، گئی وانجھی
دیگ داؤ دے لئی پھر رہے
ایدھر اودھر گھبے

* چھوٹی سیر کرن والی کشتی نوں کشمیر وچ شِکارا کہندے ہن
○ سری نگر دے لاگے دی صاف پانی والی جھیل
△ ملاح

پڑ رسدا نئی چھوہ تہاڈی دے
ہال جی ۔ ہو گئے رسیے

پریتم چھوہ

تساں نوڑیا اسیں ٹٹ پیے
وچھڑ گئے سال ڈالوں
تساں سنگھ سینے لا سٹیا
وچھڑ گئے تساں نالوں
پیراں ہیٹھ لتاڑ لنگھاؤ آں
کھنبھڑی کیتا کھنبھڑی
پرشکرانہ چھوہ تہاڈی دا
اجے نہ بھلدا ساڈوں !

نواں کشمیر

ہیں ڑنی ہیں ڑنی وے لوکا !
چھہبر لاتے جیوں مینہہ
ٹری وِدستھاں ڈل ⊙ بھر آتے
تے ولر △ امڈ امڈا سئے :
آپا ہیٹھ وچھا کے سہیو
اساں نواں کشمیر بنایا

※ ـ جہلم ندی ⊙ سری نگر دی جھیل △ سب توں وڈی کشمیر دی جھیل

گاڈ سُہاگ نی سہیو! سوہنا
کدے سَیر کرن چل آئے

چھوہ غیری

"غیر مٹھ نے کیوں ایہہ سہرا
ہائے، آن ہرے گل پایا؟
'چھوہ غیری' جیوں وِس پھنیئر دی،
اِس اگ بھبوکا لایا۔
کرموُدے! ایہہ توڑاں سہرا
اپنے بھٹھی دے وِچ جھوکاں
چھوہ آئے من کٹھورے آدے:
رہے سجن نین سمایا!

چھنبھ ہارون

چھنبھ ہارون لہہ لہہ کردا
پربت جھکُڑ چھایا
کیہہ توں سچ مچ پانی ہیں
یا نیناں* دی اِک مایا؟
یا کہ فرش زمرد آئے
رنبیر بلوری آیا؟

---

* پنّا

یا اِک جھنڈ سبز پریاں دا
وِچ اسماناں چھایا
زبرجد بلوری آنہا سمجھیا
شیشہ کیسے وِچھایا
جوبن اپنا اُمڈ اُمڈ وِچ
اِس دے چھن ٹکایا
پرتو ⑤ سبز آنہاں دا اِس وِچ
دہندا سادی چھایا؟
یا پنے نے پنگھر کھادھی
برف وانگ ڈھل آیا؟
پنّا ہو پانی ہے بھریا
بلّٹ آپنی کایا؟
یا پرچھاواں ہرے رنگ دا
پینگھ اکاشی پایا؟
یا ہریاول - قدرت نے اِک
تیں وِچ راز ⓪ چھپایا
جی جنت توں ہرے کرن دا
ایہہ ہے اِک کنایا ✕؟
کھاویں کچھ ہے تیر ہارون
جد توں نظریں آیا

---

⑤ عکس - پرچھاواں ⓪ بھیت ✕ سینت

دھا سُرور اکھاں وِچ وڑیا
آپا جھوم جھُمایا

چشمہ۔ گُکر ناگ

لٹبوُرا پربت دے ککھوں
نوُں کھیڈندڑا آیا
وانگ بلور چمکدا سینل
ہنیر چمکدا لیایا
گیٹیاں نال کھیڈدا نچدا
لوٹیاں دے گل لگدا
مِٹھا ناد کرسیندا جاندا
رُو جدھر دا آیا۔

پربت۔ وِیشا

اِس کوِناردے پاٹھ لئی اوہو جھیل ہووے۔ اوہو رات ہوئی ہووے، کچھ بدّل ہوون، اوہو اگلی دِلاں دا رنگ راگ ہووے نے جے دھرتی نے نہ ہووے تاں سُپن دِچ ہووے۔

اپنے اندر دی گُفا دا در کھُلے، اوس اندر کوئی جاوے تے دُور پار اِک کوئی سوہنا سُگندھت مندر بن ہووے۔ اوس وِچ اگے ہورا کانت ہووے تے آپ جے برفانی پربتاں دے وِچکار نِرمل نیلی جھیل ہووے تے کوِتا سُنن والے دو کُن آپنا آسن چھڈ روم روم وِچ وسیرت ہوون تے آپ مہارا کھُڈنیاں دے دِلاں دی جُجھدا ہووے عاشق کوِتا لادی پربت بھبلتا دا جاوُن ہووے۔ جیون رنگ راگ دے

چُپ - الاپ دا رسک ہووے - پھر ایہہ نکی ، مہین ، باریک ، نازک سُوکھم - پری انداز والی کِوتا آپنے "گنبد دے پیراں دے نرتیہ - ناد" دی دِل پیڑا دی جھرناٹ پڑھن والے دے دِل ضرور چھیڑ دیوگی، تے اُس رس وِچ من نوں مگن کر دیوگی -

کارلائیل کہندا ہے کہ ذرا ہیٹھاں جُھنبھی مار ، اوتھے رنگ راگ ہے ایہہ کِوتا اوس قول دا کوئی شگوفہ ہے - مار جُھنبھی -

ایہہ پربت دینا "گلمرگ دی اُچی برفانی اکانت وِچ شنگلوں دیاں چھاواں ہیٹھاں ، نمبر ⦿ دیاں سادیاں کچیاں تے جو چھپے ہیں گُچھیاں نال من موہ رہیاں بوٹیاں دے وِچ بیٹھے کوی جی نے اِس پربت دِینا دی گونج نوں (۱۹۲۸ وِچ) انکت کیتا ، جو تھوڑے دِن پہلاں اروپ دیش توں اُنہاں دے من مندر وِچ اپنی گنجار رچا گئی سی"

(ستمبر ۱۹۲۶)

پورن سنگھ

---((⦿))---

⦿

پریت۔ وِینا

شاماں پے گئیاں
لہراں سَیں گئیاں ،
پانی پینے لگ
لہراں سَیں گئیاں ،
سارا دِن سن نچدِیاں رہیاں ،
نچ نچ کے ہُن تھک تھک پئیاں ،
تھل جندیاں سوہنیاں سہیاں
نینیں نیندراں سن بھر رہیاں
چھاتی تے سِر رکھ لہراں سَیں گئیاں
شاماں پے گئیاں ۔
چار چُپھیروں چُپاں دھائیاں
نیند۔ لوریاں گاندیاں آئیاں
نال ہنیرا ساز لیا ئیاں
ہُن سناٹا جگ ہور اوازاں نیند سوائیاں
سنجاں چھپے رہیاں ،
شاماں پے گئیاں
لہراں سَیں گئیاں
پانی پینے لگ
لہراں سَیں گئیاں

سوہنے دے مینھ چھپّا پھڑیا
ٹھبک پپیہر دھڑ بجرے وڑیا،
مانوں چند زمیں تے چڑھیا
نظراں نوں مینہ نوری جھڑیا
پھر اسمانیں تک
آہاں دے لشیاں -
شاہاں دے گشیاں
لہراں سبیں گشیاں
پانی سینے تک
لہراں سبیں گشیاں
آہاں چڑھ اسمانیں گشیاں
جھڑ نوں رکینا چھٹیاں مٹیاں
تاریوں نوں دے ہیٹھاں اٹیاں
تو چادر آنیر وچھیا
کشتی کھلی تڑک
رسینے دے گئی آ
شاہاں دے گشیاں
لہراں سبیں گشیاں
پانی سینے تک
لہراں سبیں گشیاں
سوہنا سہم ٹکڑے لائے
اک چپّا، پھر مینھ ٹکائے

کن اوپرا مت شک کھائے :

ایس سیمیں کوئی ناؤ نرائے

سوچاں سنیسے شک

سینے پچھے رہیاں -

تاماں پے گئیاں

لہراں سیں گئیاں

پانی سینے لگ

لہراں سیں گئیاں

سُتے کنّاں بِرک نہ پائی

پرجن نیناں نیند نہ آئی

تار نال دِل طرب مِلائی،

اِک سُر ہو اِک جان کرائی

اُنہہ کنّیں بن جھک

واجاں پے گئیاں

تاماں پے گئیاں

لہراں سیں گئیاں

پانی سینے لگ

لہراں سیں گئیاں

اُٹھ ملکڑے باہر آوے

کھڑی سِنارے کن لگاوے

سدماہی دی نہیں سُنادے

تدھ نال پانی ٹھرادے

سُن دِل - طرباں چمک

کُنٹیاں - پھُر پھُر دے

شاماں پے گئیاں

لہراں سَیں گئیاں

پانی سینے تک

لہراں سَیں گئیاں

کنبدے پیر ملکڑے اُترے،

سوہنی بیٹھ گئی وچ بجرے،

لائے نہ چپا، دِل کہے : "چل رے"۔

دُور واج تے کن سن لگ رہے

دِل - سداں لِباں تک

دِل نوں لے گئیاں

شاماں پے گئیاں

لہراں سَیں گئیاں

پانی سینے تک

لہراں سَیں گئیاں

پتہ نہیں کنج بیڑی تُر پئی،

کیکوں وَل سجن دے مُڑ پئی

بیڑی مِل بیڑی نوں جُڑ گئی

سوہنی تک سجن دے اُڑ گئی

دو جاناں مِل اِک

اِکو ہے گئیاں

شاماں پے گئیاں
لہراں سَوں گئیاں
پانی سینے لگ
لہراں سَوں گئیاں

اک کشتی وچ دوے اک ہوئے
بے خودیاں دی گودی سوئے
رُو دی سانجھی تار پروئے
رنگ رَتے رَس رنگ سموئے
مستیاں کچھڑ چک
عشقیں لے گئیاں

شاماں پے گئیاں
لہراں سَوں گئیاں
پانی سینے لگ
لہراں سَوں گئیاں

دوہاں دِلّوں کوئی واج نہ آئی
کرن جویں مِل کرن سمائی
ایویں جندڑی وچ جند ملائی
عطر وچ عطر جیوں رل جائی
دو دِل دھایاں وچ
لے اک لہہ رہیاں

شاماں پے گئیاں
لہراں سَیں گئیاں
پانی سینے لگ
لہراں سَیں گئیاں

ویکھ ویکھ چند صدقے جاوے
رشماں دے پیا چھل وساوے
انبر (جی آئیاں نوں) گاوے
تاریاں جھمکن تھلدی جاوے
تاریاں تک بجھک
(جے کر جے) رہئیاں
شاماں پے گئیاں
لہراں سَیں گئیاں
پانی سینے لگ
لہراں سَیں گئیاں۔

نازک پیپر ملوکاں والے
سَنگ سَنگ پردھرے شکھالے
نردی رات نہ آپ دکھالے
چند تارے کھسکاندی نالے
پورب چان اچک
لا لیاں چھا گئیاں

سویراں آ گئیاں
کرناں دھا گئیاں
سورج سینیوں ٹٹ
کرناں دھا پئیاں

ظالم دوہاں وچھڑاون والا
پار اُرار وساون والا
بھرے گھریں بٹھاون والا
ہن ہویا پچھتاون والا

"چڑیاں سن وچ بند
کنہے اُڈا لئیاں!"

سویراں آ گئیاں
کرناں دھا پئیاں
سورج سینیوں ٹٹ
کرناں دھا پئیاں

ڈھونڈن ظالم دے ہلکارے
ون ون، کنج کنج، جھیل کنارے
جال پوائے تارو تارے،
گھر گھر، در در بچھ بچھ ہارے
ڈھونڈ پئے اک ٹھگ
آساں ٹھہہ رہیاں

لالیاں پچھے گئیاں
شاماں پے گئیاں
سورج کرناں دور
دور ولے گئیاں
ہن جد آن تکالاں گئیاں
سوہنی دی نوکا دس پیا
ٹمک ٹمک، چپ چاپ ٹریا
ٹھٹے پر خالی تے سنج سنجیبا
دل دو ٹک
سوچاں پے گئیاں
شاماں پے گئیاں
لہراں سیں گئیاں
پانی سینے لگ
لہراں سیں گئیاں
"ایہہ ناں تک، رات کھسکائے
بجے دوہاں گھروں چلائے،
کتے جھیل وچ، ملے ملائے،
"اک بجے ایہہ کدھر سدھائے؟"
گنجھل کھلے نہ کجھ
سوچاں ٹھہ رہیاں :-
شاماں پے گئیاں
لہراں سیں گئیاں
پانی سینے لگ
لہراں سیں گئیاں

اِک بجرا کیوں مُڑ کے آئے؟
"دوجا کھڑے نھاں تک جائے؟
"ناکے-تونہیں- پہرے لائے"
"کھنبھ نہ لگے اُڈ جو جائے"

رہے آنگلاں ٹک
ہرانیاں چھے رہیاں
شاماں پے گیٹیاں
لہراں سیں گیتیاں
پانی سینے تک
لہراں سیں گیتیاں
سر پھیرن پچھوں نوں تکن؟
کھنبھ پر پھر آکھ نہ سکن،
اِک دوجے ول تک تک جھکن
پر دِل بھر باں کیکوں ڈکن؟
آکھن ہوبے جھک:
پریاں لے گیتیاں۔
شاماں پے گیتیاں
لہراں سیں گیتیاں
پانی سینے لگ
لہراں سیں گیتیاں

"ایہہ بجرا خالی مُڑ آیا
"اوہ پریاں کوہ قاف پچایا
"ظالم سنتھوں دوہاں بچایا،
"سچ-پریم سر دھڑ دا چھایا۔"

جان گئے گل تک :-

"پریاں لے گئیاں"
شاماں پے گئیاں
لہراں ہیں گئیاں
پانی سینے تک
لہراں ہیں گئیاں
کھوج کوئی اج نیک نہ پاوے
کدے کوئی پر آکھ سناوے :-
چندرات جد جل ٹک جاوے
"جیوں کا نیوں بجرا دِس آوے
"پریاں دا جھرمٹ
ناچ نچے
رہیاں"
شاماں پے گئیاں
لہراں ہیں گئیاں
پانی سینے تک
لہراں ہیں گئیاں

ایک اونکار ستگور پرساد

کنت مہیلی

دا

[باراں ماہ]

چیت

چڑھ پیا چیتر سہاوا
سِٹھیاں دِگن ہواییں
باغیں کِھڑیاں بہاراں
خوشیاں ڈُل ڈُل پئیاں

کنتے آن مشنائی
کوئی کوچ تیاری
اُڈ گئے سہتھاں دے طوطے
دِل دِباں دِل وِچ رہیاں

ہائے اچیتر مہینے
رِکنتے رکیتی تیاری
لینے نرلے بتیرے
پیش نہ کوئی گئیاں

چڑھ پیا گھوڑے تے ماہی
بن کے ڈھول سپاہی
تُر گیا دُور مہیں
نیں وِچ ڈُباں دے پئیاں

2 وِیساکھ

روندیاں آ گئی وِساکھی
سانوں چاء نہ کوئی
گھر گھر سہرے تے منڈّے
چُلھے اگ نہ پئیا۔

3 - جیٹھ

چڑھ پیا جیٹھ، وے کنتا!
تپیاں کھوآں تے داواں
اندر ڈھکھدا وِچھوڑے
چھیجے پچھ پچھ رہیاں

لوآں مینوں چا گھلیں۔
جیٹھا! عرضاں ہاں کردی
تتی داڈ دا جھولا
لگے سبائیں نہ دیہی آ

4 - ہاڑھ

چڑھیا ہاڑھوں مہیناں
باراں بھجھ تپیندے
لوندے کاواں تے چڑیاں
بن ودھ سہکدی پئیاں۔

ہک دُکھ اپنا وچھوڑا
دوجے ماہی دی چنتا
گھوٹ صبراں دے پی پی

وِچ ہاڈیاں دے پئیاں

تیرے ویراں تے چھاتے
جدوں جاندے وی ڈھّے
نینوں تَر دیاں نوں چھڑ گئی
کاہنوں لے میں نہ دیئیاں!

سورج تپیو نہ اوئے
جنھے پیا گیا وے!
توڈ گھنڈھیاں ہو وگنا
جنھے جندی مَیں گئیا

چھایا جیراں دی پائیں
میرے تہنیا تُربا!
ماہی۔ دلیس بے گرمی
پندی لے کے جھئیاں

۵۔ ساون

چڑھیا ساون مہینا
سہیاں پینگھاں نے پائیاں
سولاں وچ کلیجے
جھکّی منجی نے پئیاں

سہیاں گندیاں آ
اُٹھ نی ساون نی آئے
ایو! ماہی دہوّنی؟
دُکھاں مار مکئیاں

ٹُر گیا دیس بدیسیں
چھڈ کے ہائے اِکلّی
رو رو ہوئی ہاں جھلّی
جیوندی کاہنوں ہاں رہیاں

۶ - بھادروں

آ گیا بھادروں مہینیاں
راتاں کالیاں آئیاں
اُٹھدے بدل بی کالے
کڑکاں بجلی دیاں پئیاں

تینوں سائیں دیاں رکھاں
جنجے ہووے نوں تکساں!
ہُن پر موڑ مہاڑاں
مار درداں نے لئیاں

۷ - اسو

چڑھیا اسُو مہینیاں
راتاں ٹھردیاں جاون
دُھپاں ڈاڈھیاں دِن نوں
تیرے نکریں میں پئیاں -

جہڑے دیس گیں ماہی
شالا دُھپاں نہ باویں
ماہیا! موڑلے واگاں
ساری صدقے ہو رہیاں

آجا آجا وے کنتا!
آ کے دیکھ پیاری
تیرے غم نے نچوڑی
رنی رتّ نہ رہیئاں

8 - کتّک

چڑھیا کتک مہینہ
گھر گھر جگدے نے دیوے
رو رو بجھدی اے اگی
طعنیں دیندیاں سہیاں

تیرا کنت انوکھا
نی پردیس گیا اے!
کتیاں ہوراں دے گئے نے
کھیڈن ساریاں پئیاں!

کس نوں آکھ سناواں
میری پریت اوّلی
وچھڑ جیو ہی نہ سکاں
دسدی جیوندی کیوں پئیاں

سوہنی رتّ گلابی
کھاون پیون سنڈھاون
بھاویں سب کجھ چنگیرا
مانن ساریاں سہیاں

مینوں بھاوے نہ ٹولوں
باجھوں کنت پیارے
کھچاں پیئن اگئیں
ٹولاں ہوّلاں کھا لئیاں

۶ - مگھر

روندیاں مگھر آ پہنچا
رتاں ٹھنڈھیاں آئیاں
بھرا تے لیپھ تلائیاں
کنتاں والیاں سہیلیاں

ڈھٹی کونج جیوں ڈاروں
اپنے کنتوں وچھنی
لجھاں تڑپھاں تے لچھاں
کوکاں کوک کر لئیاں -

۱۵ - پوہ

آیا پوہ مہینہ
رو رو بھجے نی بھوچھن
پالا کھندا اے ہڈاں تن
جنداں سدیاں پئیاں -
کیہڑے دیش گیہوں وے!
چھڈ کے ہائے اکلی!
آپوں کیہہ پیا کرنیں؟
کوئی سار نہ پئیا

پوہ دِیاں بِیتن نہ راتاں
لمیاں پندھ پہاڑیں ؛
دِسن چند نہ تارے
ڈر ڈر اُٹھدیاں پئیاں

سہیاں نندنے آئیاں :-
چل نی لوہی دِکھائیے
گِدّے ویکھ نی چلدے
ٹھاہ ٹھاہ گولی دیاں ٹھہیاں

پالا مار مکاندے
پوہ نوں کھوہ کے بھجاندے
سارے پھوک کے چرخے
نِگھاں موڑ لیئیاں

کنت! تیرے بناں ہے
سنجا ویہڑا تے کھیڑا
ہویا دیس بِگانا
وِچھڑی وِلکدی پئیاں

ہائے کنتا! پیارے
تیں بن نینوں میں ساڑیاں!
کدے اودر آداسی
دس پیا نہ پئیاں؟

۱۱ - ماگھ

چڑھ پیا ماگھوں نہنیاں

ٹکے نین نہ ساڈے
بدل بھریاں دے وانگوں
اکھاں بھریاں ہی رہیاں

جھاڑے پالے نے کھنبوں نے
رُتاں ناوں دی آئیاں
بیلا بوٹیاں دیاں اکھاں
ہن تاں بھر بھر آئیاں

ایہہ رویا وچھوڑا
ساڈا اکھیں نہ بھر کے
نین ٹکدے نہ ساڈے
روندی تکیں ہاں رہیاں

تک تک ہوئی ہاں نیلا
آکے ویکھ کھاں کتنا!
تیرے باجھوں پیارے!
ہن تاں تھکی ہی پئیاں

آکے ویکھ کھاں بوٹا
جھڑے گلاب کیوں وے
رہ گئی تکی اے ڈالی
ساری جھبنی ہیں پئیاں

۱۲ پھگن
رُت پھر ہی سہادی

پہنچ بسنت پیا دے
آ گیا پھگن مہینا
پیلی ہوئی میں پئیاں

سہیاں سہاگ رچائے
ساوَن سدّنے آئیاں
رہنے دیندیاں طعنے
تاپے لاڈ لڈائیاں

اُٹھ کے چل پئو کھاں کھیڈنی!
دیکھن کاں ہی ٹُر پو
بھلا دِل پرچیوی
دھیان ہور تھے پئیا

ہائے کنت پیارے!
ہائے جند دی جِندڑے!
ہائے کتھیں گیا ایں؟
کوئی دسّ نہ پئیا

پھگن بیتن نے آیا
سائیں سوئے نہ آئی
ستھر لبھیاں سائیاں
ستھر ہوئی میں پئیاں

ہوش چلی اَد سائیاں!
تیرے مگرے ہی ڈھونڈن
ستھر لبھیاں سائیاں!
ستھر ہوئی میں پئیاں

پھگن دا انت

بیٹھا کون سِرہانے
ہتھ متھے تے دھریا
جند رکے اے لاندا
جیو جیو آباں پئیاں
جھک جھک کون اے ویندا
ایہہ تاں نین پیارے
ایہہ تاں ماہی دیاں جھاتاں
جھاتاں ماہی دیاں پئیاں

آہو آہو نی سہیو!
آ گیا ماہی نی میرا!
تیرے باجھوں میں ماہی!
بس تاں میں ہی نہ رہیاں

اِس باراں ماہ نوں گاونے دے واک نار شر دہن :-
۱ - راگ بھیر دی ، تار - نلوارڈا
لَیہ - وچلے میل دی۔
۲ - راگ - خلعے کھصوریا۔ تار چنچل
لَیہ - بیٹھویں -

شری کلگی دھر جی دے
گوداوری وچ چرن کمل (×)

گوداوری وچ جد جی۔ دان داتے نے اپنے چرن کمل دھرے
تد ناتوں گوداوری سنگیت روپ ہو ناد کر دی ہے :-
راگ مالکونس تال ۳

ٹیک۔ نی ہیں چرن پرس بورانی !
بھر بھر کوئی چھیڑی کھرن ہے
لرز گئے میرے پانی !
جھرن جھرن رس بھنڑی جھٹ پئی
کنب اُٹھی رجیوں کانی
چمک چمک لہراں وچ لشکی
بجلی جیوں کھرانی
مست الستی جھومن جھومی
پریم لٹک لٹکانی !
جوگی جتی تپی سدھ پرسے
پرس پرس چھنانی ۔

(×) ایہہ کوتا ۱۹۲۲ء وچ پہلی ویر گربت سیتی پر خالصہ سماچار دے پرچے وچ چھپی سی۔ جس دا اُلتھا پروفیسر پورن سنگھ جی نے انگریزی وچ کیتا سی۔

پرس چرن نینن خشک رہی ہیں
رس رہن عمر رہانی!
کون سکھی اج چھوہ گیا ساون
جی - دان دا دانی!
رنبوہاں نوں رنبوپ ہیں دگدی
بنی عرش دی رانی
کِس نے پیارانی آ چوبھی
پریت تار رکھچانی؟

نرگس (اُتانگھ نینی)

نرگس یا اُتانگھ نینی * سیالے دا پھُل ہے جو پہاڑاں وچ تے میدانی پنجاب دیاں باغاں وِچ ہُندا ہے۔ اِک لمی گندل دے سِر تے بگلا تے تانگھ بھریاں اکھاں وانگوں اڈیک دا اِک سروپ بن کھڑوندا ہے۔ ایوں جاپدا ہے کہ کوئی اِک دیدار ہریمش ماذن دیدار لگن وِچ نرگس دا پھُل بن گئی ہے اس پھُل دے دِل ترنگ :-

نرگس آکھدی ہے :-
ہیں ساں تکدی تکدی تک رہیاں
ناہیں تکدی کدی سا تھک رہیاں

* کشمیر وچ اِس نوں ابرزل آکھدے ہن

ٹک بنھ کے تک لگانودی سال
آکھاں اودھرے بنھ بہانودی سال

جدھر گئے نہ مڑے سن پیار والے
سُنیاں گلاں جگاں دی سار والے

نیں آنہاں دے راہ تے گڈ چھڈے
ہور دھیاں نے رستڑے چھڈ چھڈے

جوگی وانگ اِس تھاوں تے بیٹھ رہیاں
جتھے سوہنے دیدار دی جھات لبھا

تاڑی لگ رہیا لانبھ اِک ڈلے
اندروں طاقتاں آن کے نین تلے

سُرت چھڈ بیٹھی ہور آہر سارے
دیکھن دیکھن دی لگ گئی اِک کارے

اکھاں اڈیاں اتھروں نال بھریاں
کدے اُچھل آماہ تے آس ہریاں ۵

کدے تانگھ دے وچ اُداس ہوئیاں
کدے سیک دے وچ نراس ہوئیاں

کدے سدھراں سُکھناں نال سریاں
رُکے آس دے نال سن کدے ٹھریاں

رہیاں لگیاں راہ تکاندیاں اے
دنے رات ہی تانگھاں تنگھاندیاں اے

---

۵ اُمید وچ سریاں

ٹک ٹک کے ٹکدیاں بجھ گئیاں -
ہلن جُلن تے جھمکاں بھُل گئیاں

کھانا پینا تے سوونا نس گیا
کم کاج تے آہر سب بھس پیا

لگی دیہہ گُلاں نے ہون لسی -
لیی ہونٹوں دی کانے دے رنگ دی سی

نین رہے گڈے اوسے راہ اُتے
ورھے بیت چُکے جھپڑے نہیں سُتے

ساری دیہہ اُتے لگی تحلیل ہوون
کھر کھر اندروں اندرے لین ہوون

اِک اِک انگ نوں آپناں آپ دِتا
گھُل ملے تے نیناں نوں رسا دِتا

کنی - پریم نیناں جوت بالدی سی -
جیوندی کنی اے نیناں جوالدی سی

جیوندے رہے اے پریم دے نال جیوے
راہ پریم دا دیکھدے نینک پھیوے

اہناں جیوندیاں نوں گئے انگ دارے
آپا ایس نوں دیو ٹُدے گئے سارے

اننت رہ گئی ساڈا اِک تیلڑا ایں
رنگ اکھ دا پلٹیا پیلڑا ایں!

اک ٹک تگے نین اِک ہو گئے -
جیسے ڈیلیاں وِچ بیلک ہو گئے

جدوں دیہہ ساری تحلیل ہوگئی
تدوں دھرت دی پیار دلیل ہوگئی

رس اپنا مینوں پلان لگی
جگاں رلیاں رسا پچھان لگی

رجیوندی کنی جے اکھ وچ وڑی سیگی
رجیوندی رکھیا اکھ جیوں ہنی سیگی

دھرتی ماں بن گئی اکھ پالنے نوں
پریم جوت بنیاں جوت جالنے نوں

ہوگئی امر میں پیارے دے راہ تکدی
تکدی تکدی میں جگاں توں نہیں تھکدی

جگاں جیوندی تکدی نہیں اکدی
ہردم دیکھنوں راہ میں نہیں جھکدی

راہ پیارے دا دیکھدی نہیں تھکدی
جگاں جگاں توں اکھ ایہہ رہی تکدی

دین دنی دیدار توں وار دتے
پیارے اپنے نظر دیدار دتے

آپا کھیت دتا اک دیدار تائیں
جھاکی اک تے آتماں وار پائی

اللہ سنو نہ! ہیں جھات ہے اک پائی
اک جھات پیاری اک جھات پائی

اس جھات نے اکھ بنا لئیا
آپے سارے نوں دکھ بنا دتا

گھولی گیا ہے اپنا آپ سارا
بن گئی اکھ گٹ گیا سامان سارا

جامہ پلٹیا ایس دیدار نیارے
کایاں پلٹ دتی اس دیدار پیارے

گر کے اکھ اک اکھ بہالیا اے
جھاتی اک دے نہیں سوالیا اے

اک ویر دیدار آ اکھ وڑیا
جھمکن والڑا چک سامان کھڑیا

نیند کڈھ کے لے گیا نال سائیں
جادو چھاکی آ ایس دیدار پائی!

اہ دیدار ئیں رہ گئی آکھ کھائی
سدا تکدی جیوندی اکھ سائیں!

او دیدار خبردار دیدار دی ئیں
لائی ہٹ دیدار وپار دی ئیں

کدوں موڑ مہاراں دیدار آوے
جھولی اکھ دی خیر دیدار پاوے!

سکدی اکھ دے وچ آ واس پاوے
کھلی سدا دی وچ نواس پاوے!

جھمکن کھلی نے میچیاں دسری اے
ہور بنھے نگنوں، سون نوں کھسری اے

سدا اسدا دیدار چپ منگدی اے
چپ واچ دیدار چپ منگدی اے

کدے پھیرا او آن دیدار پاوے
بگی بیلڑی آن چرنار لاوے

رہے اکھ دیدار توں ڈکھ ناہیں
چکھ سواد دیدار پرکھ ناہیں
کدے سماں آوے آ دیدار جاوے
ایس سِک نوں خبر آ پیار پاوے
پیلی اکھ کٹوری دے وانگ کیتی
درشن تے پیاس ہے اج تک رج پیتی
درشن پیاس ہے مینڈڑی ونڈ آئی
کاسہ اکھ دا سدا نوں اڈیا ای
دِنے رات اُڈیک کراؤندی ہیں
جگاں جگاں توں راہ تکاؤندی ہیں

ہمالیہ ۔ گنگا ۔ سمندر

پَون پنگھوڑے جھوٹے لیندی
اسماہیں لشکندڑی ۔
وِچ ہمالے گنگا آئی
شکھراں گھگھ پھرندڑی
ٹھنڈھ لگی ، ٹھنڈھ ہی کلبجے
روپ وٹی تد ہوئی
چٹی ہی گھمبیڑ سہاوی
پربت آن کھلوتی
ہور کٹھری ، دھولی ودھ ہوتی
ہیٹھاں نوں لہہ آئی
رُوں دے دھنکے گھیرلیاں وانگوں
پہیندی چھہبر لائی

بیٹھ گئی پربت دے اُوپر
گاہڑی کٹھی ہوئی
اپنے آپ وِکھے جڑ پیاری
جوگ سمادھ سموئی
چِٹی صاف، داغ توں خالی
ایکاگر، اِک رنگی
لگی سمادھ اڈول براجی
عُمرا ایوں اِک لنگھی

پر اِک کنی کلیجے اندر
اوہ پنگھر پئی پیاری
گومکھ گنگوتر ※ کر رستا
نِکلی باہر واری
نِیلی صاف دھار ابّہ نِکی
اُچھل کُھنڈھی سوہنی
ٹِکدی نہیں ٹِکائی اپنے
نِلک پئی من موہنی
اُٹھی اوس ہمالے گودیوں
مِلکڑے کھِنڈری،
ہیٹھاں تُری ہیٹھاں جاندی

※ جس تھاؤں توں گنگا نکلدی ہے اُس دا ناؤں گنگوتری ہے ۔

پربت گُکھ پھرندڑی

پتھر ٹکر کھا نہ رُکدی
موڑ کھائے پچھر ٹُردی
روک اٹک توں اٹکے ناہیں
موڑیاں پچھرے نہ مُڑدی
سگوں رلاوے نال اپنے
دھارا جو دِس آوے
ہر پانی ہر بوند بُلاوے
اپنے وِچ سماوے
ودھدی گئی دھارا سے ٹِکی
ٹُردی گئی اگیرے
پربت چھڈ پہاڑیں آئی
پُردی سنجھ سویرے
راہ اُکھیرے لنگھدی جاندی
ٹکراندی نے ڈِگدی
سنبھل ہسج ٹُریندی، رنلکے
رکنے نہ اٹکے، ٹکدی

پدھر کتی، نوان اُچاناں
لنگھ شوالک آئی
اسدی سندھوں رستا کِٹیا
ہُن میدانیں دھائی

روپ بسال، جلوں اسگاہی
چلی پڑے نوں پیاری
ہریا بھریا دیش کراندی
بھر دیا کھیت کیاری
نیپیاں توں ٹھنڈھ پاندی، دیندی
ترکھا دتت نوں پانی
اُجڑے تھیہہ وساندی گنگا
جاندی پورب والی
کتے اِک گھاٹ کنارے آن بجے
تیرتھ کتے سہائے
کتے اِک نگر نتّاں نے آسرے
بانکی پھبن پھبلے
پھردی ایوں اُپکار کریندی
سکھ دیندی دکھ لیندی
اُجل کردی، میلی ہندی
تپش لوے، ٹھر دیندی
وڈی پارے دے وچ ہوتی
گھٹی نہ دان کرایاں
جیوں جیوں دیندی تیوں تیوں ودھدی
ودھدی ڈون سوایا
ہن چلی شہو ساگر دے
جا آرام کراوے

پھِر اِک اِکسار جلاتل ،
پہنچے نے ٹِک جاوے
حیدوں سمندر پاس تھانے
پہنچی گنگا جائی
چاؤ بھرے اُس اِکو جیہے ،
پُچھیا کِتھوں آئی ؟
تیرا روپ وڈیرا سارا !
وِن وِن بُوٹی لیائی
ہر دھر تیوں ہر وَن ، دوائی
دھاتو نال رلائی ،
کر اُپکار لُٹاندی آیا
"گُن والی" کر دھائی
کہڑے دلشوں آئی سوہنی ؟
دلوں کتھا سُنائی
دھر کے مان وڈیرا اندر
گنگا آکھ سُنایا
گود ہمالیہ توں میں آئی
جو میرے منہ سُہایا
اُچا اوہ کھارانے وڈّا
ہے گمبھیر رسالہ

اُس نوُں گُن تے دِتّاں پائیاں
کیتا دیش سُکھالا
اُس داسی جو کُچھ سی میرا
تُو ونڈی ہاں آئی
باقی جو اینٹھے ہاں لیائی
ایہہ نی اُس وڈیائی
پانی، کھانی، بُوٹے، بُوٹی
درشن بڑے سُہادے
موسم رنگ رنگیلے اُس دے
انت نہ کوئی پاوے
سچ کے جس وڈّے دادڈا
اُچے دی اُچیائی
دِل ترنگ ساگر نے کھادھا
بولیا تک چڑھائی :-
اُچے پربت اُچتا والے
کی اُچّی وڈیائی؟
کوہاں ڈونگھیاں کھڈّاں نالے
گھاٹیاں دُون سوائی
نال اُچان نِواناں رکھدے
کی اُچیان بناوے

جد کہ نال نواں اُنہاں نوں

ہر کوجھیاں پئی نہاوے؟

وڈیاں دی وڈیائی کاہندی؟

نال چھٹائی رہندی

اُچیاں وچ نواں وسیندی

اُچا خفا کھلی نہ بہندی

دیکھ اُساں دّل دوروں آئیے!

پدھر ہندا رہائیے

تیرے ورگے سُکھاں آون

آئے وچ سمائے

نہ چوٹی، نہ شکھر دکھائے

نہ کوئی کھڈ، نہ گھاٹی

دُون نہ کوئی ساڈے اندر

گندا سکتے نہ پانی

سُن ایہہ مہناں گنگا سِیکھی

قدم پچھیرے کردی

لہر لہر وچ کھر پھرے نے

اِک پیچی چڑھدی

گنگ کہے:- مَیں سنیاں ساگر

ہندا گھر گنبھیرا

اِک تل رہے او ستھا اُسدی
اندروں باہروں ہیرا
ہُن چھپیاں والی گل سُنائی
ڈونگھی نظر نہ پائی،
سوچی نہیں سبھ دی آپیں
کیتی رنج وڈیائی
ایہہ ہے سچ رہماںلے کھدّاں
نالے ہین رتواناں
پر نیتھوں اوہ ہین اُچیاں
جو توں کہیں نواناں
اُچیاں دی اُچیائی اُچی۔ اُچیاں دی نیوائی
نیویاں کولوں اوہ بھی اُچی۔ مہندی دون سوائی
جس پدھر نے نیویں کھڑھکے
کردے رنج ڈڈیائی،
اُچیاں دی نیوائی کولوں
اوہ پدّھر نیوائی
اُچیاں دی نیوائی اُچی
نیواں اُس توں نیواں
اِتنا نیواں ہو کے نیواں
کیوں آکھے اوہ نیواں
جھدراں وچ چھٹیائی وسیے
وڈیاں نوں پڑچولش؟

آپنے چھدر کجنے نائیں
چھدر اُنہاں دے پھولنے
کھڈاں سچ نیواں، ساگر !
پر تینوں ہن اُچیاں
توں اُنہاں توں نیواں کیکر
آکھ سکیں ؟ ہاے پنچھیا !
پانی تینوں جو پربت توں
دان ہوئے کہ آیا
اُسدے اُہلے وِس ساگرا !
کِتنا ڈونگھ ٹکایا ؟
تیرے وچ گھاٹیاں ٹوٹاں
ڈونگھاں ات ڈونگھائیاں ،
لے کجنے اوہ پربت کولوں
توں اُس ہیٹھ لکائیاں -
تیرے ڈونگھ ، نیوائیاں نیویں ،
ٹکیاں پانی اوہلے
اِس کارن توں مان کریں
تے واک کوڑے بولیں ؟
پربت توں اک ہے نہیں کوئی
چوٹی صاف دکھاوے
ٹوٹ ، واد بال ، گھاٹی کندرا
کھڈاں نہیں لکاوے !

ٹکے نواناں والے نیویں!

ہو نہ عیب دکھاویں!

گُن داناں نوں دوشن لاویں۔

نیواں سدا رہاویں!

ایہہ کہہ گنگا مڑی پچھیرے

ساگر مگرے دھایا

پلّو پھڑ، رکھے ڈلّ اپنی

گنگا جیہے نہ جایا

دنے رات دا جھگڑا لگا

گنگا دھا کے جاوے

حد ساگر نوں بندیا منڈی

پچھے پیر ہٹاوے

ہوشر مینڈ ساگر آوے

اپنی ڈلّ رکھیندا

گنگا دوھے مڑے، وہ مڑدی

رگڑا ایہہ رنھدا

حد توں تڑیا جھگڑا ایہہ ہے

رکھیا رکھ ہے جاری

ساگر کنڈھے گنگ ساگر دی

ویکھو دشا نیاری

ساگر سبل گنگ ہے ابلا

بدو بدی لے جاوے

گنگا جا نندک دے دوارے

ٹِکے نہ چین نہ پاوے

کرے صنوتی سورج مہرے

سدا ڈھائی دیندی

لے چل نور! ہنیریوں مینوں

ایتھے نہیں وسیندی

کھاگُتا سورج تپ اٹھدا

ساگر خوب تپاوے

کِرناں نال گنگ نوں کھچے

موڈھے پون چڑھاوے

عرشاں وچ سُتنتر کر کے

کر اُچا لے پھردا

دیگ داؤ دے بنے اسمانیں

رکھدا پھردا تُردا

جیدوں سنجوگی ہون میل آ

پون روپ او گنگا

پھر ہمالے کھبلے آ کے

روپ اروپی رنگا

چوٹی ٹکے برف بن جیتی

پھر سمادھ لگاوے

پر اوہ کٹی وسے جو اندر
اندروں اُٹھ جگاوے
کوئی رچنگ اگمی آس نوش
پنگھر وچ لیاوے
ترس کری اٹھ ٹرے پھر اوہ
پیر چھیراں لاوے
سکھ دیندی، سکھ لیندی ناہیں
دکھیاں دکھ مٹاندی
دیندی، ودھدی، وڈی ہندی
وگدی ٹردی جاندی۔
ایہو کار انوکھی ہوئی
اکر کھ اُدکر کھوں کھائی
رل وچھڑن، سنجوگ وچھوگی
چلی دھراں توں آئی۔

لگیاں نبھن

اُچّو پی تے ہُن ہی پی تے
پینڈا پینڈا جاپئیں
ڈپرم - رساںؑ ۔ دے پیالے نالوں
لائے بُل نہ چاپئیں
ہردم پی نے کھِیوا ہور رہو
ایہہ مستی نہ اُترے
کل نوں خبرے کال آئے کے
دیوے خاک رُلائی

راگ دی سُر

سُر اِک کومل کلیوں نِکلی
میرے پاس کھڑدی آئے
کمبنے تے لہرے کنقر اندی
دِتی اِک جھنکار چھڑائے
آپا کنب سُرور ہو گیا
سوہن وَن رنگ رُوپ اروپ
عرش کُرش دے جھوٹے جھوٹیں
لا - مکانی ڈوب ڈبائے -

جمنا کلغیاں والے دے دیدار دی سِک وِچ

جُو ینتہ اوہ رمنیک تھاں ہے جتھے جمنا پہاڑاں نے دوُن نوں چھڈ میدانیں داخل ہون لگدی ہے کلغیاں والے نے ایتھے ڈیرا لایا۔ کوٹ تے ٹکانا پایا نے کجھ کال بڑے انند وچ رہے جمنا وِچ اٹکھیلیاں کردے، کنارے تے دیوان سجاوندے کیرتن سُنندے تے آپ ناد کردے سُندے سے۔

کِتنی کاو یہ رچنا ایتھے ہی ہوئی۔ جمنا اوہدوں دی ماتوں آپ دے پیار وِچ برہوں ہیر جاپی ہن تک آپ دی تلاش وِچ ہے اُسدے پریم رس آئے دِل ترنگ اِس کوتا وِچ انکت ہن۔

جمنا

جیوندا سی اِک سیہو !
جوینتے ٹکانے تیرے
سماں ہویا ڈھیر سارا
آن ایتھے نہا گیا

کِھڑیا اوہ تُردا آوے
اُچھل کے چھالاں مارے
چاو بھر مارے ہُبھکی
تاریاں بھی لا گیا

کھبڈ دا کھڈاندا سہیو
پڑسی جماندا سہیو
ہسدا ہساندا سہیو
رنگ سی جما گیا

مِٹھی مِٹھی پیاری پیاری
کالے لمے دُھون والی
پُھج کے مُہون والی
وِینا سی وجا گیا

پنہوں سی لگا کے سہیو
کالجا چُرا کے سہیو
پِچھ کے تنکا لا کے
آپا نی چَھپا گیا

ڈھونڈ اوہدی پئی مینوں
دھائی دھائی پھراں سہیو
اُچے نیویں تھاوں جائے!
سارے ہیں ہچھا لیا

بھینساں نوں میں پچھ ہاری
رل مل ٹول کیتی
تھل ڈھونڈ گئیاں ساگر سمند سارا بھالیا

کھال ساری گئی اوہیں
دھرتی نے ملے ناہیں
پون موڈھے چڑھی پھیر
ڈھونڈن سر چا لیا۔

دیش دیش ، دوار دوار
کھنڈ کھنڈ گلی کوچے
اُچی اُچی اُڈ اُڈ
رِیجھ لا تکا لیا

ہنڈھ ہنڈھ اُڈ اُڈ
لبھ لبھ سارے تھاؤں
نِکھُڑ نے ہِمالے دا
آ آسرا تکا لیا

پَون دا سروپ چھڈ
پانی والے روپ آئی
پھیر اُسے جگ وِچ
ڈھونڈن سِر چا لیا

اُدھیں اُدھیں راہیں آئی
ٹھنڈھی ٹھار نویں نویں
نواں اوہو روپ دھار
نویں سِر بجا لیا

بھالدی پہاڑ گھاٹی
یاد نیٹ ہیں پھیر آئی
تک تک ساری لانبھ
سوہنے نوں سنبھا لیا

اُتاولی سنبھالدی میں
بھالدی تے کھُڈی نوں
روپ نہ دکھا لیا

ہریانڑی بورانڑی مَیں
نانگھ یدھی تڑی جاواں
تُری جاواں، تری جاواں
ترُن نِیہوں لگا لیا

جلے ناہیں بنھلے ناہیں
رکیتے مُڑ کے ملے ناہیں
پوَن ساری پھول ماری
جگت سارا بھالیا

گئی دار تھلے آئی
پھیر جل گئی دھائی
واۓ منڈل اُڈ اُڈ اُڈ
گیر سارے لا لیا

ورہے نے ہپتے بیتے
صدیاں نے راہ لیتے
مَیں بی کئی گیڑ کیتے
تھَو کِتوں نہہ پیا

جوگی اتے جتی آۓ
گیانی تے تپی آۓ
گھا لیاں انیکاں دا
پھیرا ایتھے آ پیا

بُجھیاں دساں سارے
انتا دا پتا دین
آکھن اروپ ہو کے
جوتی ہے سما گیا

عرشاں وِچ نور اُہدا
کرشاں وِچ جوت اُہدی
دھرتی پر چانناں ۔
ے اروپ ہے جگا گیا
پہندی ہووو جوگیاں نوں
کھنڈھ ایداں آکھ لوکو
منیوں تاں لتلی آیوں
او ہو ہووے روپ پیارا کوئی نہ نیا گیا
بانکی اد نہار ہووے
تیج جیسے پیار والا
روپ جو دِکھا گیا
کلغی پرکاش ہووے
نیر تے کمان سوہوے
موہن ہاری آن ہووے
بان جو بنا گیا
آوے دھائے دھائے اوداں
جھالاں مار نرے اوداں ۔
ٹنجیاں لگائے کھیڈھے
کدے جیوں کھڑا گیا
رنگ آ جاوے اوداں
کیرتن سناوے اوداں
وِیناوی وجاوے اوداں
کدے جیوں وجا گیا

ساؤن ٹھنڈھ پوے تاہیوں !
سواد دل رمے سہیو !
انگ انگ کِھڑے سہیو
آپا جیوں کِھڑا گیا

اَیداں جے نہ آوناں سُو
لُک کے نہ ستاوناں سُو
رُوپ نہ دِکھاوناں سُو
ایہو سُو جے بھا گیا

ناں ہیں پی ہاں رضا راضی
سِر دھڑ لگی بازی
ڈھونڈ میری سدا تازی
نیم ایہہ نبا لیا

اوسے رنگ درس لیئے
اوسے رُوپ پرشاں ہاہے
اودیں ویکھ سرشاں ہاہے
دھرم ایہہ دھرا لیا

جُگ جُگ ، جنم جنم
صدی صدی ، دور دور
رہے جے اوہ اُٹھے جِھکّے
ڈیرا سُو لگا لیا

سنبھال اساں چھڈنی نہ
بھال کدے تیاگنی نہ
سِکش تے ترسناں تے
رووناں جی لا لیا —

دھیان رکھاں رُوپ پیارے
نام پیارا جاپ جپاں
پکھ وِچ پنچھی رہاں
پیار جی وِناہ لیا

ایداں اِیداں ٹُری جاناں
جلوں تھل تھلوں جل
جیلوں پَون ۔ پَونوں تھل
جوگی کمّ چا لیا

جمنا نمانی والے
دین سہیو سُنی جانیں
رین دن لگی ٹول
جھاکا اِک پا لیا

جیوندا دیدار سہیو
اِک وار پایا ساچے
تد دی دیدار موہی
آپا مَیں گُنھا لیا

دیوُ نی اسیس کوئی
نرس آوے جیوندے نوں
روپ دھار پھیر آوے
پر ہوں جو بجھا گیا

مَیں ہاں نمانی تیویں
رُوپ ہاہے سنتھول میرا
دلبر اوہدے پہنچ ناہیں
نور جو وسا رہا

آدسے نوں ترس آوے
مہر دھار سیٹھ آوے
وِسدے دیدار لیاوے
درس جو دِکھا گیا

لِلّ ایہو لگی سانوں
منگ ساڈی سدا ایہو
ہووے گا دِیال جہڑا
چاٹ سانوں لا گیا

بُلبُل تے راہی (×)

کِھڑی بہار وِچ اِک بُلبُل قید پے گئی۔ پتجھڑی رُت وِچ کویں خلاصی پا کے پھِر گلزار وِچ آؤندی ہے۔ اُجاڑا ویکھ وِلپدی ہے۔ اِک راہی نال اُس دی پریم تے آتمک گل بات ہُندی ہے۔ اوہ دِل ترنگ تے وچاراں ہیٹھلیاں ستراں وِچ انکت ہن۔

بُلبُل

ہے ہائے! باغ خالی
پھل پھُل پھُلی نہیں ہے
ہا ہا! گلاب ڈالی
رولی کویں گئی ہے؟

ساوی کرو نیلی ہا!
کِدھر اُڈنت ہوئی؟
ہریاولی اوہ ساری
مُولوں نہیں رہی ہے۔

(×) ایہہ کویتا ستمبر ۱۹۰۷ وِچ نینی تال دے پہاڑ پر لکھی گئی سی۔

کلیاں نہ پھل کھڑدیں
ڈوڈی نہ ہے سگندھی
ڈوڈر کنبل ڈالی
سنبھی ہوئی پئی ہے

اکھاں بی بند ہوئیاں
کانوں کدی نہیں سن
کھڑنے دی ڈول کوئی
ہندی نہیں صحیح ہے

سوشا سہاؤ سارا
سندر پھبن او بامکی
جھاکی نزاکت والی
کیس نے اُڈا لئی ہے؟

راہی او جاں والے
شالا! رتا کو ٹھہریں
دسیں اجاڑ ایتھے
کِکوں کِنوں چھئی ہے؟

اوہ جوبناں دا سائیں
اوہ روپ گندھ والا
کِس دیش ہے سدھایا؟
بھا دی کیہی پئی ہے؟

رو رو کے ہاتے ہائے
ہے ہال میں ونجایا
ناہیوں دے ویر راہی!
تینوں سوال پایا

راہی

مالی نے پھل توڑے
ڈھیراں دے ڈھیر لائے
عطار تے پھلیرے
اُمل چُھطروں آئے

مُل پے کے وِک گیا او
بنیرا سی جو پیارا
شوبھا جو باغ دی سی
اُس نوں نگر لیائے

سہرے تے سریاں، مالاں
لڑیاں تے ہار گُندے
کومل سریر سوہنے
اوہناں نے انگ لائے

گُلدستیاں دے اندر
بجھے گئے پیارے
ڈالاں توں اڈ ہوئے
سیجاں نے گھتے وِچھائے

مِصری دے نال رِل کے
گلقند چا بنائی
شربت کیسے بنایا
دیگے کیسے چڑھائے

دے دے اُبال پانی
نرمل عرق کھچایا
عرقاں توں پِچھوں دے کے
عطاراں نے روح بنائے

ہُن شیشیاں دے اندر
ہے قید بھوگدا او
جیھتے نہ جان تیرا
جاویں نہ پھیر آیں

مر کے بی پہنچ او بچھے
سکدی نہیں کدی نوں
بُلبُل! دراگ تیرا
تینوں نہ او ملائے

دُکھڑا سجن دا تیرے
تیرے کیہے سُنایا
کی حال اے جو بُلبُل
تینوں نظر نہ آیا؟

بُلبُل - موسم بسنت آئی
اِس باغ تے سُہائی
مالی نے پھڑ کے اودوں
تینوں سی قید پائی

پنجرا اکٹھور سیخاں
ہندی پیئی نمانی
رہر دے وچھوگ وڑیا
سیرنے پیئی جدائی

پیاری سُنتنرتا او
پیاری اوکھل ساری
واری گئی سجن نوں
رجندوں جو سی سوائی

گواچی اوہ موج من دی
اُڈناں جو نال مرضی
ندیاں بناں پہاڑاں
دی سبر بی گواتی

سِر سیخ نال ماراں
وِکھاں وِکھے اڑاواں
لاواں جتن ہزاراں
ہوداں کِویں ہوائی

کھہ کھہ کے کھنبھ ماراں
کھِڑکی کِویں کھُلے اے
او قید کرن والا
کدِیو نہ کانپ کھائی

تیں ہار ہائے روندی
رووش نوں راگ جانن
وینہاں نے پان کھِلی
ہسّن کہ واہ گوائی

جو آپ ہے سُتنتر
کی جاندا کی بندھنے
جس دی ہے کھُل ساری
دوجے دے ہتھ آئی

آوے جے موت آوے
کھاگے بھی پیاری
جاوے نہ کھُل ہتھوں
جاوے تاں جند جائی!

کھُل جاں ویلے لڑنا
مرناں یا مار دینا
بیراں دی بان دھرتوں
الیسی تری ہے آئی

ابیبر

بھوُرے نقیر پنچھی
مُندے سدا رہنائیں
مارے جے آن کوئی
کوئی نہ پیش جائی

ہوئی ہیں قید بندی
اِس آبیرے بنھائی
داؤ پیچ ہے اُڈاری
ماروں کراں گی دھائی

نہ جاندی ساں مالی
میرا چمن اُڈاؤ
میری تہ پنج تو پہلوں
کردے گو خاک تباہی

کھڑکی جے اج کھُلی
بچے گئے دھری سی
کھِسکی ہیں چُپ چپاتی
اُڈی چلی سُو آئی

آکے چمن اے اپنا
سارا اُجاڑ پایا
بیارے دے کھبدس کے
جی جیر باہر آیا

راہی - تیرا حوال سُن کے
ڈاڈھا وراگ آوے
جاندی نہ پیش کوئی
تیرا جو غم گھٹاوے

غُصہ کریں نہ بُلبل
پُچھاں جے بات تینتھوں
کیکر توں باغ تائیں
ہیں آپناں بناویں ؟

مالی مکان والا
بوٹے تے رکھ سارے
واہے زمین، بیجے
سِنجے بنا گُڈاوے

راکھی کرے چنگیری
مر کے مراد ویکھے
مالک او حقّ دا ہے
چاہے سوئی کراوے

بیندیں نہ سند جوگا
دوشی نہ آکھ بالی
مالک نہ باغ دی توں
کوڑے نہ بنہہ دعوے

دعوے جو کوڑے بنھے
سڑدا رہے سدا ہی
پاوے مراد ناہیں
ایویں جتنّ گواوے

کر کے وِچار ساری
ہادے وِسار گادیں
دُکھڑے نتہان والا
تینوں جو راگ آوے

ملہم تروّت والی
اِس راگ نوں بنایا
گھاؤ غماں دے اُوپر
چھپیئے اِنہوں لگایا

بُلبُل

درد دل نزدل خالی
راہی وِچار دالے!
ہردے ثبوت والے
شالا نہ گھاؤ کھاتیں

لگی بُری، مُسافر
لگے جنہوں سو جانیں
برہوں نہ سار جانیں
دیکھی نہ جنہہ جُدائی!

گھاؤ جے پریم مارے
ملہم نہ پھیر کوئی
ٹھنڈھک نہ راگ پاوے
دیندا مسکوں دو ھائی

آکھیں وِچار، پر توں
برتیں ذرا پچھیرے
دسّاں دشا پچھیری
سُننی تری جو آئی

بُلبُل گلاب دووِیں
رہندے بناں وِچالے
دُھر توں سدا تشنتر
رکھدے نہ کان کانی

مالی چُرائے بُوٹے
بن توں سوے باغ آندے
بن نوں اُجاڑ آپین
اپنا لیا سجاتی

زور دی یا چوری
جے حق دی نِشانی
مالی چران والا
مالک کھرا تدائیں

ندلوڑ پھیر کی ہے
حقوق نخش چھالوں؟
اِنصاف پھیر کی ہے
اودھم رہندی مچاتی

پھر سوچ ہے مسافر!
نیت پیار والی
مالی دی ٹھیک ہے کہ
غرضاں توں لو لگاتی

گھالاں انیک گھالے
چھوہی نہ بات کوئی
پالے تے پال وتیچے
پیسے کرے کمائی

پیارا پتّو کر دسی
مالی نہ رپیڑ کوئی
کھٹی دی چوبھ جاپئی
رہت دی نہ چوبھ رائی

بلبل نہ غرض جاپئی
سوارتھ ریوے نہ کوئی
بدھی پریم ڈوری
کھچی بدیش آئی

وطنی او تہب پیاری
واری سلامتی ہے
چوکھوں اے چند رنگی
بدھی پریم پائی

سوہنے او بن سُہاوے
قدرت نے آپ لائے
پیارے لئی او چھڈے
باغاں نچ آ رہائی

جی لوچدا ہے ایہو
پیارا نہ ہوئے اوہلے
دیکھاں نہال ہوواں
نینیں درس سمائی

بے کے انند لہرے
کیرت گلاب دی ہیں
نت نت نویں نباداں
گاواں سُو تار لائی

ہے نیم سُندرتا دا
اس دی قدر کرو جے
ودھدی پچھان اس دی
ودھدا سواد جائی

توڑو سبھے سُندرتاواں
ٹُٹے سواد اپناں
جانن سواد والی
گھٹدی سمجھ ہے جائی

ہے گیان سُندرتا دا
ودھدا جے صاف ہیئے
درشٹی دِکار والی
لالچ بھری نہ پائی

تندراں نے سمجھ والی
جس نے نظر پکائی
دیکھے چھپی بیٹھا
شوبھم انند مستی
شانتی پیار والی
لہراں بھری سدا ہی
شہنشپ بزار آئی

رہندی رِدے سمائی

جس دی کھلی نہ اکھ
ویکھے نہ اودھدے درشن
گن ویکھنے دا اُس نے
ایویں لیا ونجائی

سُن ویر ہے مسافر
وِچار ہیں جو گایا
آپے بکھیں کہ کی ہے
حقوں نحق آیا؟

راہی۔ آکھیں جو ٹھیک بُلبُل!
کِس نوں ہے حق پیارا؟
جس نے ہے سچ پچھاتا
سچ ورتیا ہے سارا

باقی جو لوک دیکھیں
لاکھاں نوں حق جانن
ڈولے دے زور کھوہ کے
رہبر مار دے ٹیاراں

کوئی نہ حق جانیں
جانیں تاں آکھو بیٹھے
سوار کھ سبھ نوں گھرے
آپا سدا پیارا

ڈولے جے زور تیرے
بُلبُل رتا نہیں ہے
حق کو کناں ہے ایویں
گوڑا ہے ایہ سہارا

منڈا ہے کون تیری
سِٹھنی ہیین بانی
وجدا ہے ایس تھاں نے
کڑا۔ کُٹھواں نگارہ

حق دی جھاں سارے
لوکاں دے وِچ آوے
دُنیا سورگ ہو جاوے
مُہکے ایہہ باغ سارا

دھکّا نہ ظُلم ہووے
بندی نہ ہو سپاہی
کوئی کِسے دے ہتھوں
ہووے نہیں دُکھارا

سِکھیا جے اِک ایہو
سنسار سِکھ جاوے
'ناناں' مِیٹے جگت توں
گھر گھر گجے جکارا

اَسیں نہیں اے ورتن
دِسدی ہے اج سالوں
کرتے آہور کوئی
سکھدا اتنی وِچارا

سچّی وچار دسیاں
گُوڑی نہ من لینی
اُس دے ہے وِچ دارُو
سچّا اُہی ہے چارا

سچ بولناں ہے سوکھا
سُنناں کٹھن ہے بھارا
سُن کے سہار لیناں
اُس توں بی ددھ کھارا

سچا نہیں او جس نوں
لگا نہیں سُبھا دا
سچ بول ہی ہے جانیں
سُن کے ہو بلے سہارا

سچی سُنیں سہاریں
منیں رہے سکھاویں
ہمت جلے روگ سارا
رچنتا رہے نہ کاہرا

کھڑیا چمن توں ڈٹھا
موہی نے نیہوں لایا
بے لاگ پریم کیتا
جی جان کر نسارا

او دن نہ سوچ کیتی
رہسی اے رُت ناہیں
جاؤ بسنت آؤ
پت جھڑ اُجاڑ کارا

کلیاں تے پھل پتے
سارے جھڑن گے اینھے
رل خاک نال جاؤ
کھڑیا چمن اے سارا

مالی جے توڑدا نہ
پت جھڑ نہ چھڈناں سی
قایم نہیں سی رہناں
موسم دا گوڑا لارا

اس رُت پت جھڑی نوں
ایہو نصیب تیرے
سی دیکھنا اُجاڑا
قدرت دا پرت دارا

جد ہودناں سی ایہو
رونا ں ہے پھر اویں
دوشی کیسے نوں کہناں
گوڑا ہے سب کھلارا

ببندی جے نیند نہ توں
پھل توڑدا نہ کوئی
لے نتک دکیھدی توں
بہنے دِناں نظارہ

ندبی ایہہ دیہوں اج دا
ٹلمناں نہیں سی پیاری!
رُت پھیر دا اُجاڑا
سبگا نہ مبٹ دارا

بِکھڑدیں بہار دیکھی
بُلبل توں جی لبھایا
سوچی نہ رُت مٹویں
روناں جنھے ہے پایا

بلبل (ڈھاہ مار کے) :-

پیارے جے داغ برہوں
ہردے سی انت لائناں
کِس واسطے سی جیون
کِس واسطے لُبھاناں؟

مزاں سجّن جے تیں سی
کیوں میں نہ نال موئی؟
بھریا ایہہ چھڈ میلا
کیتا نہ بھور جاناں؟

جیوناں بِنا پیارے
سورج بِنا ہے چانن
ٹِکناں چویں ہے اُس دا
جِس دا نہ ہو ٹِکاناں -

راہی اُو درد والے
دردی بنیں دُکھی دا
جندوں ہے جان آئی
اِس دا کریں سماناں

اندھیر چھا گیا ہے -
ورتی ہے سُنج سارے
انہوند ہو رہی ہے
پرلو دا ہے مُہاناں

راہی! کرپال ہوویں
چِکّر ہنیر آیا
میری اکھ مُکاویں
جھگڑا دیں چُکایا

راہی ۔ کیتی اُہی ہے ڈِبّل
پہلاں جو مَیں الائی
لگی نہیں تھہادی
سچّی جو سی مُنائی

پچھلی گئی نوں رودیں
مرنا چہیں اجائیں
آگے دی سار کوئی
نینوں سمجھ نہ آئی

کھڑیا پرگٹ جو دیکھیں
بدلے اے پل چھنے ہے
قائم اے بدلی اندر
تُردا سدا ہی جائی

ٹھہرن نہ ایس اندر
اِک رس نہ رہن ایتھے
پلٹے تے پلٹا آوے
مورت دی کھیڈ نیاہیں

چکر چلے ہے ہردم
کِھن کِھن وٹاؤ ہندا
قائم وٹاؤ اندر
ٹھہرن نہیں ہے رائی

رِبنی بہار کِھڑدیں
آئی اے پت جھڑی ہے
بیتے گی پت جھڑی ایہہ
مُڑ کے لبنت آئی

دیکھیں کٹیل ڈالاں
ہوون اُداس جندوں
کھِرٹ ناں ہے پھیر اِس نے
موسم نویں نے جائی

اُودی کروبنّلی تے
پتے ہرے تے کلیاں
پھلاں دی فوج نالے
آوے گی کر کے دھائی

روندی ہیں کاس نوں توں
ڈولیں ہیں موت کانہوں
دیرزح کریں جے تھوڑا
چِنتا رہے نہ کائی

سِکھ دین ہار سچا
ہے کھبیت ایں سنایا
جس نے ایہہ دھار لینا
دُکھڑا ہے اُس مٹایا

بلبل

رکھیا ہے باغ سوہناں!
سوہناں سدا نہیں ہے
پیارے دا سنگ درشن
رہندا سدا نہیں ہے

کھیڈاں سماں کریندا
دسے دِکھا لکاوے
لکیاں نوں پھیر دسے
رڑ کھبڑ ہو رہی ہے

آسا کرو رکویں ہی
کردا سماں ہے ہوردں
چنتو ردے کچھ ہوردں

ہُمندی اوویں نہیں ہے

بن کے پھروک اِس دی
سوندرتیا دی ڈھونڈن
رِولاسے نیہوں پالن

جیوندیاں مرن جہی ہے

برہوں گمار سہنے
ہاتے آڈیک ترسن
سِکن، نراس، کُسن

کِس ارتھ لئی ہے؟

لے کے جے اِک جھاکا
کھا گھاد پٹکنا ہے
اِک رس نہ میل ہونا

پرینی کیہو کہی ہے؟

اِک رس نہیں جو رہندا
ترساوندا، سکیندا
کِھدو دے وانگ شُدا

دُھرباں اے پئی ہے

اُس توں اداس ہوناں
ہے گل نہ انوکھی
اُپرام ہوتے رہناں

رستہ ایہو صحیح ہے

راہی! اُداس جیون
میرے ہیرے نے آیا
جوگن بناں گی، توڑاں
موہ پیگ جو لگایا

راہی :- اُجّل پرکاش' دیکھی
اِک رس چھہیں ہو جائی
آسا اچھّل اِیہہ ہے
قدرت چھہیں اُٹھائی

پرگٹ جو کھیڈ دیکھیں
ساری دیکھ والی
صُورت دے دوئے پاسے
دوویں سدا تکائیں

(پرگٹ' نہ ہوئے اِک رس
دیکھیں جو دِس رہا ہے
اِک رس رِدا نباویں
تد ڈو نثار بلائی

ہردم خوشی سکھی نوں
رہنا جے لوچدی ہیں
ایہہ موج تبدیلے نوں
ہر دے ٹِکے' نوں پائیں

شہنپ پیار دا جے
چاہیں سدا رہا دے
جس نوں پرکاش ہووے
وِچ ادس دے نوں جائیں

'اَنْ ڈِٹھ' ہے جو کارن
جِس نوں سُتھنْپ پر گئے
اُس دا سروپ اِک رس

رہندا سدا سدائیں

'ٹِکیا کرن' جے ہردا
ہِلیں نہ ڈول کھاویں
'اَنْ ڈِٹھ' نوں جے دیکھیں

سیتل سدا رہائیں

دَسّے جو کھیڈ آکھیں
پرنے ادھر گھڑی ہے
ہردا نہ دیکھ ڈولے

تد موج ہے لگائی

'کارن' دکھے لگاویں
لٹو اِک رسی سدائی
کالج دے پلٹ دیکھیں

دیکھیں نہ کانپ کھائیں

'پرکاش' دا جو رس ہے
'اِک رس' ردے نے پایا
'اِک رس' ردے نے رس ہے

'اَنْ ڈِٹھ' دا چکھایا

———((۰))———

عرشی یاراں دے وچھوڑے

پنجاب وچ ہنالے دی ڈاڈھی گرمی دی پیڑا دے نال راتاں نوں دھر چھت تے سون تے نیلے نیلے اکاشاں وچ کھڑے تاریاں دی بہار لٹن دی برکت اک ڈاہڈا اہے جو رسیاں نوں مہنگا نہیں جچدا۔ جدوں سیال آوندا ہے تے اک دم ایہہ عرشی سندرتا تے قدرتی کھڑے تے نور دے وس رہے پھہارے اکھوں اوہلے ہندے ہن، نہ اک اداسی دے رنگ چھاوندے ہن۔ دوہاں وبلیاں دے دل ترنگ اس کوتا وچ انکت ہن:-

ہے چپ ہوئی چپ ہے
واہ چپ ہے اک چپ ہے
رڈلا کتے ہے سوں گیا۔
نہ چاننا نہ دھپ ہے
کھڑکا کرد نہ رتا بی
بڑکا ذرا نہ پاونڈاں
سوں گئے شور شہراں وی توں
رتا نہیں جگاونڈاں
اوہ بلہہ رہاں ہن مٹ رہے
جو وس سن گے کڈھدے
اوہ دندہاں ہن بند ہوئے
چنک جو سن وڈھدے
اوہ جیبھ میانیں پئی ہے
تلوار گھاؤ جو لاوندی

سی لٹرلٹری لٹردی،
ان میلویں پھٹ پالودی
اوہ اکھ ابرکھ بھری جو
اِک رِلیس کرے چین سی
جو وِچ ترشناں گرم سی
ہو نَین جو بے نین سی
بن بولٹوں جو بولدی
بن جیبھ پھٹ لگاودی
بن آگ آگ لگاودی
بن میگھ مینہہ برساودی۔
ہس دبیٹودی، ہسیاودی
روندی نے جگ رواندی
پاگنڈیاں دِل وِنہدی
کرنید بنھ بٹھاودی
ہاں تیراٹیاں والڑے
بن دھنکھ بالوں ماردی
تے جیوندے نوں کرے بِسمِل
بِسملاں رجیوالدی۔
او اکھ چنچل ہار ترلو
سول رہی دو رنگنی
پا زہر امرت اِک کھیپے
(اموت) جند رجن ونڈنیں
جس پاس اِک مٹکڑا
پلکارڑا تے جھمکناں،

اس چھمکنیں دے ہیٹھ جس دے
جگت سارا دمکناں
اوہ اکھ ڈبی بند ہے
وچ چھپراں دے سَیں رہی
ہے شکر سائیاں! ٹھنڈھ ورتی
شانتی سارے پئے رہی
آہا! اسیں دھر چھت تے
چھت قبید کولوں چھٹ رہے
گھر وچ گھر دی کندھ توں
ہاں اسیں اُچے اُٹھ رہے۔
گھر - کندھیاں نے چار لانبھوں
قبید ببیگا پایا
اِس چھت نے سی عرش کولوں
اساں بند رہایا
گھر - چھت نوں ہے جتنیا
گھر - چھت اُتے آ گئے
ہے عرش نیڑے ہو گیا
بیکنٹھ درشن پا لئے
اہو دیکھ اپر پیاریاں
امرت برساون ٹھاریاں
کروڑاں ہی اکھاں مار ڈلکاں
ڈلک رہیاں نیاریاں

نہ وَیر اِنہیں اکھیاں
نہ کُشت، کِبناں، ڈاہ ہے
نہ اِیرکھا نہ دَویکھ ہے
نہ موہ ہَے نہ تراہ ہَے
نہ ونڈھیاں نہ بنّھدیاں
نہ مار مارن پیاریاں
ایہہ نہیں چینچل ہاریاں
نا ایہہ کھید دیون ہاریاں
اِک شانتی ، اِک اڈولتا،
اِک چاننا اِک ڈھلک، ہَے
اِک تریل بھِجی مِہر، مانوں
جھر رہی دی جھلک ہے
سارے اُداں لے نِیل ہے
اُس نِیل وِچ پرکھا وہے
اِس نَاریاں دی جوت تے
آنند دا لہراد ہے۔
ہے شانتی تے آنند نیلوں
چٹیاں توں جھر رہا
ہے اساں نوں اوشانت تے
آنند سارا کر رہا
ہاں، دیکھناں اِک ہور آچرج
کھڑ ہے ساں گے جاں آپ

نال دیکھدے بازار، موری
دھرت نیویں ساں آسیں
جان آنڑ ایتھے پئے لمے
عرش نظریں آیا
ہاں پیاں توں جی لمیاں
برہمنڈ سب دس آیا
ہے، موج اپر اپار کیہی
چپ شانتی ایکانت دی
جو خاکیاں دی نظر عرشاں
نال جا کے ٹانکدی!
سکھ - نزیل عرشوں پئے رہی
رس ٹپک اتوں آرہی
کرلین اپنے وچ ساںوں
گود اپنی پا رہی
ایہہ نارڑے، کی اکھیاں
اس رب دیاں سوہنیاں
جو سہس ہی تو نین کر کے
اکھیاں، جگ - موہنیاں؟
ناں نین جس دا الگ کوئی
اس دیاں آے اکھیاں؟
سکھ دین نیناں والیاں اے
کھول کے ہن رکھیاں؟

سُکھ دِندیاں ٹھنڈھ پاندیاں
رس رنگ دیوݨ ہاڑیاں
جگ اکھیاں نوں پائے جیھی
عرش لیاون پیاریاں
یا بھلے بھلے جو ہوئے دُنیا
بݨ گئے ہر تارڑے
وِچ عرش دے لٹکندڑے
سُکھ شانتی تردُ نکݨ پیارڑے
جاں نِیل پردے وِچ سارے
موریاں ہن ہویاں
ہے تکدا او آتما
دے جھلک ڈلھکاں گوریاں
جاں لوک ہن برہمنڈ دے
جو مُکے چانݨ وِچ ہَیں
اِک سانجھ چانݨ کر رہے
سنگ اساں، پا کے کجھ ہَیں
ہن اپنے او حال رکھدے
چانݨے دے اوہلڑے
اِک چانݨے دا نال ساڈے
نیہوں کردے چھلڑے
جاں تنی چُنّی ریشمی
رنیلی جڑی سن تاریاں
قادر جنہوں ہے سیں قدرت
آپ ہمیں نانیاں

ہے نیل ما یا دسدا

تارے دسیندے جندیاں

جو جند پاون ہاریاں

کرناں سدا ہن دیندیاں

جیہہ کجھ ہووے اساں نوں

نہ انت گینے لوڑ ہے

ہے لوڑ سواد چکھان دی

رس مانے دی اوڑ ہے

بن گئے ساڈے یار تارے

پیار اساں کرانودے

اور رشم تاریں × پلمدے

ایوں عرش توں اتر آنودے

آوڑن ساڈی اکھیاں

وچ پتلیاں دے مانودے

جالہن ساڈے کالجے

سکھ شانتی مٹھ پچانودے

تے پنت ساری میٹدے

اک ٹھنڈھ عرشی پانودے

آچند رانیں کدے پیارا

رنگ ہور لگانودا

دودھ رنگ والی چاننی دی

جھہراں چا لانودا

× رکرناں دیاں تاراں آتے

ند چھت ساڈی ہے جیکر
چھنبھ - پارا ہونودا
وِچ پلنگھ ساڈا دِسدا
بجرا جوبن جل سوہندا
اُس اُپرے لال اسیں لیٹے
چاندنی روچ لے رہے
جی، تارِیاں من پیاریاں
وِچ چھبراں دے پے رہے
اے چند تارے، یار پیارے
نیل پیارا میت ہے
اے رات پیاری سکھی مِٹھی
شانتی جس دی ریت ہے
ہن چُپ تے ایکانت، گھر وچ
بن گیا بن - ساج ہے
اِس رات لوکے بیٹھیاں
بیکنٹھ والا راج ہے
ایہہ موج ماہیں، موج ماہیں
سِت جھینے پیاریا
اے سنگ بنیاں، رنگ بنیاں
رنگ رب کھلاریا
بر ہا تے! کال بکرال کوچھے
بھانودا نہیں میل ہے

رس رنگ دالے چمن وچ

جا ویلوندا جرڈھ تیل ہے

اِس پاپیے اِک ڈُوت مارڑا

سبال نائیں گھلّیا

چِین سُکھ اساڈا بلبل ساڈا

ہائے! آ کے سٹّیا

اِک کھنڈھ دی اے فوج کِدھروں

کنک بنھ لیایا

ڈُھر چھٹّ ساڈا سوّن اِس

بے درد نے آگوایا

ہاں، اَج ہائے! اج سہیو!

ہیٹھ سوتاں پَے گیا

اوہ رنگ عرشی گیا ساتھوں،

سبال پاپی لے گیا

چھپ ہو گئے، ہے تاریو!

او بلبل پیارے لک گیوں!

او گیوں رکھنے چیند وِیرا!

درس دیئیوں اُک گیوں

ہاں تُساں اساں وِچال سجنوں!

چھٹّ پاپن آ گئی

پا دِتھ مِلے وِچھنیاں وچ

ہوئے پردا چھا گئی

ہُن چار ہن جے کندھیاں
اِک چھتّ اُپر گھوپ ہے
ہاں! اپنے دانگوں رِتلی، جس
پیا سِرنے ٹوپ ہے
ہُن کون ٹھنڈھی آدسی
آ اکھّ ہیری ٹھارسی؟
ایہہ تپی دِن دی تھک ٹٹی
کون ہاۓ! پیارسی
اوہ سرُور تُہاڈے درشنوں
جو ہیر اساڈے آنودا
ہُن کون ہاۓ! دیوسی
او کون ہینگھ جھُٹانودا؟
او چاندنی دُدھ وانگ چِٹی
لہردی جو آنودی
آ پا گلکڑی پیار دی
سب تپت دِل لہہ جانودی
او گئی رکھے، گئی رکھے
گئی رکھے سوہنی؟
او ناچ نچدی ملکڑے
پی سوم رس ✻ نوں روہنی ⊙

✻ سوماں نامی بوٹی دا رس پیشٹی کارک تے سرُور دالا منیاں ہے
⊙ چندرما دی استری -

ہا! اگئی ساتھوں کھس پیاری

اسیں اندروڑ گئے

جیوں کُپ اندر ہین پُھوڑے

جھٹ اندر تڑ گئے

مٹ جاؤ پیاری اکھیو

نیہوں بِیندر لاونّاں

کی کھلناں ہُن سجناں!

کی پیالہ ہُن جھکاونّاں!

کرنے* دی خوشبو تے کرنے دی انکھلی کلی دی بات چیت

کرنے دی خوشبو کرنے دے ادھ کھڑے پھل نوں، جو اجے بند کلی دی شکل وچ ہے، ماتوں اندروں ہی آکھدی ہے:-

خوشبو:- جیھی چھیتی کھول ماۓ
بنھ نہ بہال سانوں
گودی تیری مور ساتھوں
بیٹھا نہیں جانودا

پالیا نے پوسیا
سیانیاں نوں کیتا ٹھیک
جیسا ساڈا تیر یاں
کلائیاں نہیں مانودا

تڑپ اک جاگی ہیں
اندروں اچھالے والی
بیٹھن نہیوں دیندی
ہن جی گھبرانودا

---

* سنترے، نبو، کھٹے، گلگل نے کھٹب آدے پھلاں نوں 'کرنا' آکھدے ہن۔

موکلے تے وڈے وڈے
کھُلے کھُلے منڈلاں دا
سوہنا سوہنا سُپنا، ہائے!
ساہنوں پیا آؤندا

کلی دا آپنے اندر پیدا ہوئی خوشبو نوں جواب

کاہلیئے تے باہلیئے
مُٹیار ہو ئیے بچیئے نی
بیٹھ نی آرام نال
گودی سُکھ ماں نے

میریاں کلائیاں وچ
تیری ہے سلامتی نی
گودی بیٹھ، گودی بیٹھ
گودی سُکھ سیاں نے

گودوں گئی، گئی گئی
کھنڈ کھنڈ، کھِلر کھِلر
کھِلر کھِلر کھنڈ کھنڈ
گوا چ جاسیں، جان نے

کھُلے کھُلے منڈلاں دے
سینے جو آن تینوں
سُپناں کر لین گے او
ساچی اے پچھان نے

خوشبو دا کرنے دی کلی نوں اندروں جواب

وِچ کے بہال نہ
نے مٹیں دے دے ہوڑ نہ
چھڈ ساڈا پلاّ، نہیں
نسّ ہُن جاوانگے

سپنے وچ سپنا اِک
آدے سانوں ہور مائے!
درشن اِک ہُندے
اوس درشن سماوانگے

اُچّا اُچّا کھڑا کھڑا
آکھدے دماغ اُہنوں
کھل ولے منڈلیں
دیدار اُہدا پاوانگے

ساڈی او اُڈ بک کرے
کھڑھا دسّے مائے اسانوں
پہنچ اُہدے دیش
اُہدے انگ وِچ ماوانگے

آکھدی اے اُچّی اُچّی
زور اِک لائے پیاری
وِیچی موڑ ماوں والی
باہر اُٹھ دھائی ہے

کوک کوئی سُنی ناہیں
بادل گل گولی ناہیں
وائے منڈل کھیڈدی ہَن

کھلے دِلشیں، آئی ہے

نچدی تے ٹپدی تے
پچھدی ہر کسے، بالوں
پریتم - دماغ والی

دس کیسے پائی ہے

لپٹی دماغ تائیں
لپٹ اسے سُگندھ والی
لپٹی سمائی، بھیر

ٹرکے نہ آئی ہے

ان ڈِٹھا رس داتا

بُلاں ادھ کھلیاں نوں، ہائے
میرے بُلاں ادھ میٹیاں نوں
چھوہ گیا نی، لگ گیا نی

کون کجھ لا گیا؟

سواد نی اگّی آیا
رس جھرنا ٹ جھڑی
لوں لوں لہر اُٹھیا

تے کانبا مِٹھا آ گیا

ہوئی ہاں سواد ساری
آپنے نوں ہیں آپ واری
ایسی رس بھری ہوئی
سواد سارے دھا گیا

ہائے، دانا دِ سیانہ
سواد جنہے ڈِنا ایسا
دیندا رس دان داتا
آپا کیوں ٹکا گیا؟

سماں

رہی واسطے گھت
سمے نے اِک نہ ہنی
پھڑ پھڑ رہی دھریک
سمے کھِنسکائی کنی
کوِیں نہ سکی روک
اٹک جو پائی کھبنی
نِترکھے اپنے دیگ
گیا ٹپ بنے بنی
ہو اجے سنبھال اِس سمے نوں
کر سبھل اُڈندا جانودا
ایہہ ٹھہرن جاچ نہ جاندا
لنگھ گیا نہ مُڑ کے آنودا

ترِیل تُپکا

موتی وانگوں ڈُلکدا
تُپکا ایہہ جو ترِیل
گودی بیٹھ گُلاب دی
ہس ہس کردا کیل
واسی دلیش اروُپ دا
کردا پیار اپار
رُوپ وان ہے ہو گیا
پیاری گود وِچال
رشمی کِرن اِک آ دسی
لیسی ایس لگائے
جھوکا مرت کوئی پَون
دیوے دھرت گرائے
نِت پیار کِچھ لیانودا
کرے اروپوں رُوپ
رشمی پرتیم ہے کوئی
تِنت پِھر کرے اروپ

وَلوّلہ

جنہاں اچھیائیاں اُنڑں
بُدھی کھنبھ سارڑ ڈھہّی
ملوّملی او تھّے دِل
ماردا اُڈاریاں

پیالے اݨ ڈِٹھے نال
بُلّ لگ جاݨ اوتھے
رس تے سرور چڑھے
جھُوماں آوݨ پیاریاں

گیانی سانوں ہوڑدا تے
وہمی ڈھولہ آکھدا اے
"مار گئے جنہاں لائیاں
بُدھوں پار تاریاں"

بَہیٹھ دے گیانی! بُدھی
منڈلے دی قید وِچ
"ولولے دے دلیش ساڈیاں
لگ گئیاں یاریاں"

چڑھ چک تے چک گھمانیاں

چڑھ چک تے چک گھمانیاں
مہیوال نوں صدقے (اپنی) جانیاں

تیں نال بدلاں نوں فرش بنانیاں
آ نے ناچ رنگیلڑے پانیاں

باجی بجلی دے نال لگانیاں
کھڑ کھڑ ہسنیاں او نوں شرمانیاں

تارے کمیساں دے وچ گندانیاں
چند متھے تے چا لٹکانیاں

رنیلے عرشاں تے ٹھمکدی جانیاں
مینہہ کرناں دا اپنی وسانیاں

چند۔ کنیاں دی لٹ لٹکانیاں
عرشی۔ پینگھ کمان بنانیاں۔

رنگ روپ دے نیر وسانیاں
نور اکھیاں وچ سمانیاں!

نور و نور ہو وندڑی جانیاں
نور نوریاں نوں پئی لانیاں

ٹکڑی جگ توں نیاری

عرشاں دے وچ قدرت دیوی
ستانوں نظریں آئی
حسن منڈل وچ کھڑی کھیڈدی
خوشیاں چھہبر لائی
دوڑی نے اک مٹھ بھر لیتی
اس وچ کی کی آیا
پربت ٹیبے اتے کریوے ×
وچ میدان سہایا
چشمے، نالے، ندیاں جھیلاں
نکے جویں سمندر
ٹھنڈیاں چھاواں، مٹھیاں ہواواں
بن باغاں جہے سندر
برفاں، مینہہ، دھپاں تے بدّل
رنگاں میوے پیارے
عرشی نال نظارے آئے
اُس مٹھی وچ سارے

× کشمیر وچ اُچیرے ٹبیاں دیاں پدھراں نوں کریوا آکھدے ہن ۔

اِچھابل دے چنار تے نور جہاں

کسے سُندری دے ہتھّ لاون نے
تیرے جیہاں کئی وِیر آ
ہتھ اسانوں لائے
پیار لین نوں جی کر آوے
اُچھال کلیجا کھائے
پر اوہ پیار سواد نہ وسدا
ہور کِسے ہتھ اندر
نور جہاں! جو چھوہ تیری نے
سانوں لاڈ لڈائے

کشمیر تے سُندرتا

جِکر رُلدے سیب تے ناشپاتیاں
وِچ گراں کشمیر تیکر رُل رہی
سُندرتا وِچ خاک لیراں پاٹیاں
جِکر پھُل گلاب ٹُٹا ڈھیہ پوے
مِٹی گھٹے وِچ ہوئے نمانڑا

✻ وُلّر

وُلّر! تیرا کُھلّا نظارا
ویکھ ویکھ دِل ٹھریا
کُھلّا، وڈا سوہنا سُچا
تازہ، ہریا بھریا
سُندرتا نر رہی نیں اُتے
کھل اُڈاریاں لیندی
نِرجن پھبن، کواری رنگت
رس اننت دا دریا

وِچ بہاڑے دے بُڈھے چناراں نوں

صدیاں دے ہے بُڈھے بابے!
کتنے گود کِھڈائے؟
کتنے آئے چھاویں بیٹھے؟
کتنے پُور لنگھائے؟

✻ سب توں وڈی جھیل، جس وِچ جہلم اِک پاسیوں پَیندا اَتے دوجیوں نِکلدا ہے۔

ویری ناگ دا پہلا جھلکا

ویری ناگ ! تیرا پہلا جھلکا
جد اکھیاں وچ وجدا
قُدرت دے قادر دا جلوہ
لے لینّدا اِک سجدا
رنگ فیروزی، جھلک بلوری
ڈلہک موتیاں والی
رُوح وچ آ آ جذب ہوندے
جی ویکھ ویکھ نہیں رجدا
نہ کوئی ناد سرود سُنیوے
پھر "سنگیت۔ رس" چھایا
چُپ چان پر رُوپ ترے وچ
کوتا رنگ جمایا
سرد سرد پرچھوہیاں تینوں
رُوح سرور وچ آوے
گہر گنبھیرا ڈول سُہاوے
تُنیں کِہا جوگ کمایا؟

———— ((((۰)))) ————

کوئی ہریا بوٹ رہیوری

مینہہ پے ہیٹاں نار نال اِک
ٹیکا سی لٹکندا
ڈِگدا جاپے پر نہ ڈِگے
پچھیاں روے ہسندا
عرشاں نوں لکھاں ہی ساتھی
کِتھے ہوساں آئے
کِت ول لوپ یار او ہوئے
مَیں لا نیجھ تکندا

مہندی

— سجن دے ہتھ لگی ہوئی —

آپے نی اج رات سجن نے
ساڈوں پھڑ گھٹ رکھیا
وصل ماہی دا - مہر ماہی دی
اَج اساں نے لکھیا
جِندڑی ساڈی انگ سمالئی
ویکھ ویکھ خوش ہووے
کیوں سہیو! کوئی سواد سجن نے
چھوہ ساڈی دا بھی چکھیا؟

بھُل چُکی سبھیتا

پنڈتانی کشمیر
سنسکار - لوے - دِس آنودی
عزت دار امیر
پیرا دا آس سوہنا
وری رہیا دے نال
سُندر تا آس چھپ رہی
پھر دی کھُلے حال
سنگ نہیں پھر لاج ہے
نر پھر رہی تصویر
کیسے پُرانے سمے دی
حد ہوسی کشمیر -
سبھیہ، پربین، سُتنترا

وِچھڑی رُوح

وے ماہیا! گلے تیرے گانیاں
رُدواں پانی نوں
کُملاتی جانی آں!

نواں کشمیر

میں رُنی میں رُنی وے لوکا!
مینہہ جیوں چھہبر لاتے
ٹُری وِدستھاں ☼ ڈل ※ بھر آئے
تے وُلر △ اُمڈ اُمڈا ئے
آپا ہیٹھ وِچھا کے سہیو!
اساں نواں کشمیر بنایا
گاؤ سُہاگ نی سہیو! سوہنا
کدے سیر کرن چل آئے

وِچھوڑا وصل

صابن لالا دھوتا کولہ
دُدھ دہیں وِچ پایا
کھنب چاڑھ رنگن بھی دھریا
رنگ نہ ایس وٹایا
وِچھڑ کے کالخ سی آئی
بن مِلیاں نہیں لہندی!
انگ اگ دے لاکے ویکھو
چڑھدا رُوپ سوایا

☼ جہلم ندی ※ سری نگر دی جھیل △ سب توں وڈی کشمیر دی جھیل

ہوش مستی

کیوں ہویا تے کیکوں ہویا
کھپ کھپ مرے سیانے
اوسے راہ پویں کیوں جندے
جس راہ پور مہانے
بھٹکن چھڈ، لٹک لا اِکو
کھیوی ہو سکھ مانیں
ہوشاں نالوں مستی چنگی
رکھدی سدا ٹکانے

روشن آرا (سمادھ توں)

کیوں چھیڑدے ہن قدم تساڈے
باغ اساڈا ورڑدے؟
عرض نہ کردے منگ نہ منگدے،
پلّا اسیں نہ پھڑدے،
خاک باغ وچ خاک ہو گئے
ہے نشان اک باقی،
بھلا جے ساڈی یاد کدے ایہہ
دل تساڈے مڑ چڑدے

روشن آرایا تریاں نوں

میری قبر آدالے قدرت

باغ سُہاوا لا یا

باغ سیر نوں سب کوئی آوے

قبروں پرے رہایا

لوتھ نہیں وے لوکو! مَیں ہاں

رکیوں بچھڑے تے ہٹدے؟

پھُل پھل پھلی کلی تے پتے

مہیوں روپ وٹایا۔

درد دیکھ دُکھ آندا

دُنیا دا دُکھ دیکھ دیکھ دِل

دبدا دبدا جاندا

اندر لا پنگھر وگ ٹردا

نینوں نیر وساندا

پھر وی درد نہ گھٹے جگت دا

چاہے آپا وارو

پر ہمتّ نہیں ہٹیاں جاندا

درد دیکھ دُکھ آندا

ککّر

ککّر دا اٹَنک رہنے والا برچھ آپنے دِل ترنگ
نالوں اَیوں کہندا ہے :-
کدّھ سیری اُپر نوں ٹُریا
وّل اکاشاں جاواں
اُپر نوں تکاں رب وّنے
جھاتِ نہ ہور تکُّے پاواں
شہر گراں مِحل نہیں باڑی
کلّی ڈھوک نہ بجالاں
مینہ ہنیری گرمے دُھپ وِچ
ننگے سر دِن گھالاں
لوعرشاں دے والی وّنے
ہور لا لسا ناہیں
گِٹھ تھاں دل دھرتی نوں لینی
ودھاں، لِتکاں، اس اہیں
پھُلاں پھلاں، کھِڑاں، رس چوواں
رہِ اچھوت ٹُر جاواں
کلّی، گُلّی، جُلّی، دُنیا!
رِبّ سنگے مر جاواں
مینہہ دا پیواں پانی دُنیا
پَون بھکھ کے جیواں

صدیاں توں اِستھت ہیں جو گی
صدیاں اِویں کِکلیواں
چھیڑاں چھیڑ کراواں ناہیں
ہاں وِرکّت نرِ گُنیاں
میرے جوگا بی نہیں پہلے
ہائے، کُہاڈا دُنیا!

کیلوں دے گل لگی ویل!

دیو دار چیڑ آدِ دی بھانت دِچوں پہاڑ وِچ اِک نوں کیہوں آکھدے ہن ۔ اِک ویل اِس پر چڑھی ہوئی سی ۔ اِک ایالی ویل نوں ڈر مروڑ، دھوہ دھاہ کے ہیٹھاں لاہ رِہا سی جو اپنے آیڑ نوں پاوے ۔ ویل دی ایالی اگے مانو اُس ویلے دی پکار ایہہ ہے:۔

ہائے، نہ دھریک سانوں
ہائے، وے نہ مار کِھچّاں
ہائے، نہ وِچھوڑ
گل لگیاں نوں پا پیا!

ہائے، نہ تُنگکے مارِیں
کِھچ نہ جھٹکے دے دے
وریاں دی لگی ساڈی
توڑ نہ سرا پیا!

ہائے، نہ ڈھونڈھریں وے!
ٹٹیں نہ اُتار بھنبے
سجن گلوں ٹٹیاں
ہو جاساں اِکلا پیا

میرے ہڈ تاں ناہیں
سکاں نہ کھڑوے پیریں
کھڑی سجن آسرے ناں
اپلہ بیں اماپیا

پیارے نہ وچھوڑیئے وے
ملے نہ نکھیڑیئے وے!
آسرے نہ توڑیئے وے
اوے پاڑیئے نہ جوڑیاں

وصل ویکھ رجھیئے نہ
آڈ کر رجھیئے نہ
اِک ہویاں چنداں دیاں
ہنڈیاں نہیوں کوڑیاں

وستھاں والے جگ وچ
وتھاں ہیّاں چپے چپے
جوڑیاں نی تھوڑیاں

وتھا میٹ اِکو ہوئے
اوہنا ویلا رجھناوے
ماہیں لگے ریٹیاں
نہ چھیئے کدے توڑیاں

اچھابل دا ناد

اچھابل جد ناد تِرا آ

پہلا کنیں پیندا

بھر سرور ہیر وچ اِک جاندا

جھوم الٰہی لیندا

ہیرے ورگی چمک نیر دی

اکھاں نوں متاندی

بے خودیاں دا جھوٹا آوے

چڑھیا ہُلارا رہندا

چشمہ اچھابل تے ڈونگھیاں شاماں

پرشن۔ سنجھ ہوئی پرچھاویں چھپ گئے

کیوں اِچھابل توں جاری؟

نِیں سرود کر رہی اوویں ہی

تے ترقتوں وی نہیں ہاری

ہسیلانی تے پنچھی پالی

سہم سوادلا چھا رہا سارے

ہن سب آرام وِچ آئے

تے قدرت ٹِک گئی ساری

چشمے دا اثر :-

سینے پیڑ جنہاں نے کھادھی
اوہ کر ارام نہیں بہندے
نہوں والے نیناں کی نیندر
اوہ دنے رات پئے وہندے
اکو لگن لگی لئی جاندی
ہے ٹور اننت انہاں دی
وصلوں اُرے مقام نہ کوئی
سو چال پئے نت رہندے

پریتم چھوہ

تساں توڑیا اسیں ٹٹ پئے
وچھڑ گئے ساں ڈالوں
تساں سنگھ سینے لا سٹیا
وچھڑ گئے تساں نالوں
پیراں ہیٹھ لتاڑ لنگھاؤ آں
کیتا کھنبھڑی کھنبھڑی
پر شکرانہ چھوہ تہاڈی دا
اجے نہ بھلدا سانوں

میری جندڑے

تیرا تھاوں کِسے ندی دے کنارے
تیرا تھاوں کِسے جنگل بیلے
تیرے بھاگاں وِچ عرشاں تے اُڈنا
تے گاندیاں پھِرن اکیلے
تیرا جیون سیگا تیرے ہی جوگا
توں آپے آپے نال کھیلیں
توں کویں رولیاں وِچ آ کھلوتی
تیرے چار چُپھیرے جھمیلے

نہ ہوئے اوہلے

لگے پیار تاں پیارڑا پاس وسّے
کدے اکھیاں توں نہ ہوئے اوہلے
کدے اکھیاں توں جے ہوئے اوہلے
صورت اوس دی دلوں نہ ہوئے اوہلے
صورت اوس دی دِلوں جے ہوئے اوہلے
نام جیبھ توں کدے نہ ہوئے اوہلے
نام جیبھ توں کدے جے ہوئے اوہلے
سُرت دیہہ توں، نشالا! نہ ہوئے اوہلے

کمل گودی وِچ تریل موتی

کمل پِت تے پیا ہاں مَیں ہاں موتی تریل
جھوماں جیکوں نبر تے ہتّا کردا کیل ،
سورج رِیشم پروتڑا ہیٹھاں آتریا آن
سونے تار پروا ترِلے ۔ موتی وانگوں جان
ڈلھکاں گودی کمل مَیں چمکاں تے تھرآوں
جیکوں کِھڑی سویر دی کِرن دے لہراؤ
بھاگ بھرے جِس ہتھ نے پلمایا مَیں ہیٹھ
سب نوراں دا ہتھ اوہ ۔ قادر ، مالک سیٹھ
اوہو سُبھا دا ہتھ ہے شاہ میرے دا ہتھ
سارے ہتھ اُس ہتھ دے ۔ رہندے ہیٹھاں ہتھ
کمل گود اَج کھیڈدا ۔ رکھیا مَیں اُس ہتھ
کل پر گودی اوس دی ۔ کھیڈانگا چھڈ وِتھ
گھلّے سّدے پاتشاہ اینھے اوتھے آپ
آکھیڈ مَیں اوسدی کھیڈ کھِڈاوے باپ ۔

بنفشہ دا پھُل

بنفشہ دے ڈاڈھے خوشبودار پھُل پہاڑاں وِچ ایہہ
(خود رو) نے میدانی پنجاب وِچھے باغاں وِچ لگائے
ہوئے سیالے وِچ کھڑدے ہن۔ پہاڑاں وِچ ایہہ
نظر نہ کھچن والے ڈھنگ اُگدے ودھدے ہن
پھر بی لوک جانوڑ دے ہن۔ اِس دے ٹُٹن سمے
دے دِل نرنگ اِنہاں ستراں وِچ ہن۔

میری چھپی رہے گلزار   میں نیواں اُگیا
کوئی لگے نہ نظر ٹپار   میں پربت ٹکیا
میں لیا اکاشوں رنگ   جو شوخ نہ وَن دا
ہاں دھروں غریبی منگ   میں آیا جگت نے
میں پیاں عرش دی ترِل   پلاں میں کرن کھا
میری نال چاندنی کھیل   رات نال کھیلے
میں مست اپنے حال مگن گندھ آپنی
ہاں دِن نوں بھورے نال بھی پِلنوں سنگدا
آشوخی کرکے پوّن۔ جدوں گل لگدی،
میں ناہیں ہلاواں دھون واج نہ کڈھدا
ہوتے پھر بی ٹٹاں ہائے دِچھوڑن والیو!
میری بھئی ایہہ خوشبوتے۔ کوئی نہ چھپدی۔
میری چھپے رہن دی چاہ نے چھپ ٹڑ جان دی
ہا پوری ہندی ناہہ میں ترلے لے رہا۔

گلاب دا پھُل

کھِڑے کِھڑ کے آکھدا ہے

دھرتی گود بِنائے
مَیں اِس وِچ کھیڈ پیا
مِٹھی جڑھاں گڈائے
مَیں بھوجن کِھچیا
رَنج رَنج پِیتا نیر
مَیں آڈوں وگدیوں
ہویا مَیں نمگیر
تے ترِیلاں چکھیاں
بدل عرشوں سدّ
مَیں پانی کِھچیا

نہاتا مَیں رَنج رَنج
تے نہا نہا نِکھریا
سُورج پاسوں دھُوہ
مَیں کرناں لِیتیاں
نِگھی کیتی رُوح
مَیں ودھیا مَولیا
چانن تے نِگھ کڈھ
مَیں لِیتا دھُپ نُوں
لئی آپ وِچ گڈ
اومالو دھُپ مَیں

تان چاندنی شال ہیں تنّا رات نوں

ڈلک تاریا نال ہیں کنیاں نوریاں

نہیرا لیا بٹھال ہیں پہرے دار سی

گئی نہ دے اٹھال ہیں راتیں مستیاں

جو کجھ میرے حال سی مینوں سوجیا

آپے وچ بٹھال ہیں آیا پالیا

پل پل رنگ جمائے ہیں بھریاں ڈوڈیاں

ڈوڈیاں کھڑے لیائے ہیں سارا کھڑ پیا

مہکیا مشک مچائے تے پتاں چھڈیاں

ہن ہن چدلپیٹ بناتے ہیں ڈل ڈل پے رہا

کھڑیاں نال بہاراں ہیں جھولیاں اڈیاں

ان ہوندا آپ ونڈائے
نیں ونڈیا جا رہا
دنیا ہندا روپ ہے کھیڑے کھیڑیاں
دنیا رنگ انوپ ہے چڑھدا مشکیاں

دِلّی دی اِک بے نِشان سمادھ

جیوندیاں نہ ملیا سوہنا
انت سمے نہ آیا
مکھ یا تِرا نہ کِیتو مُس آ کے
سہرا ہی نہ بھجوایا
بنی سمادھ جگت آ ڈھکہ
سوہنے جھات نہ پائی
نشالا مِٹے نہ نانگھ اساڈی
تُسیں کرو من بھایا

دھوبی

دھوبی کپڑے دھوندیا
ویرا! ہو ہوشیار
پچھلے پاسیوں آ رہا
تُو نہہ اڈی سنار

سائنس لئی تڑپ

تڑپ۔ گوپیاں کرشن مگر جو
لوکیں پئے مُنساون
اُلجھن۔ سسّی پنوں پچھے
جو تھل تڑپھ دکھاون
رانجھے مگر ہیر دی گھابر
مجنوں دا سُک جانا
ایہہ نہیں موہ۔ نظارے دِسدے
ایہہ کوئی رمز چھپاون
ہے اروپ! ایہہ تڑپ اوہو نہیں
دھروں تساں جو لائی؟
کی ایہہ چِنگ نہیں اوہ جیہڑی
تُساں سینیاں پائی؟
مِلن تُساڈوں دی اے لوچا
اے ہے تڑپ تُساڈی
جِنتھے رمز پوے کوئی کٹھی
اے کملی ہو جائی

قُطب دی لاٹھ

کی توں قُطب ⊙ قُطب + دا جایا
یا پِتھّر، توں بُت پِتھورا ☽
بِیمتِّک # ہیں توں اصلوں؟
آریہ ⋇ ہیں توں نسلوں؟

کی توں قُطب دھرو □ دھرتی دا
چھوٹا اُس دا بھائی۔
وِچ اسمان اٹل دھرُ اوہے
توں دھر ہیں اس تھائیں؟

⊙ قطب دی لاٹھ جو دِلّی وِچ اِک مُنارا ہے
دھرو تارے نوں وی قطب کہندے ہن
+ قطب دین ایبک۔ دِلّی دا پہلا پٹھان بادشاہ،
جس نے آکھدے ہن۔ کہ قطب دی لاٹھ بنائی۔ ہندو کہندے
ہن کہ ایہہ لاٹھ پرتھی راج نے بنائی جو دِلّی دا انتلا ہندو
راجہ سی۔
عرب آدیاں قوماں۔ جنہاں دا اپچھا آریہ نہیں ہے
☽ پرتھی راج دا دوجا نام "رائے پتھورا" سی
⋇ آریہ نسلاں جو ہند ایران تے یورپ دے حِصّیاں
وِچ جا کے وسیاں
□ دھرو تارا۔

چندر راج* نے ہشت دھات دا
کھم رجویں بنوایا
یادگار اپنی دی خاطر
اِس تھاں تے گڈوایا
نویں، دس، تدھ یادگار ہت
"پرتھی راج" بنوایا ؟
ہندو راج گئے دا باقی
نوں نشان رہیایا
اشوک پتری جیول لنکا وچ
بودھی یو ہڑھ جمایا
قطب دین نے کی ربنوں تینوں
کھم اسلام گڈایا
جاں ہندوئوں قطب دین نے
کلمہ آن پڑھایا
پہلاں ہندو، وچ اسلامے
نوں داخل سیں آیا ؟

* قطب دین دی لاٹھ پاس اِک وشنوں دی گدا چوکھی وڈی نے ہشت دھاتی
صدیاں نوں کھڑھی ہے، ایہہ چندر راج نے اپنی وجے تے بنوائی سی - ایہہ لکانا
سارا اِک وشنوں مندر ہیسی - جو مسلماناں نے ڈھاہ کے قبراں نال
بھر یا ہے -

جس نے تُندھ بنایا بھائی!
غلطی بڑی کرائی
نام ٹھام اپنے دی کوئی
شِلا نہ اِک لوائی
ہشت دھات دی لاٹھ اُپرے
چندر راج اُکرایا
اپنا نام بنا لِکھ دِتّا
بھرم نہ اج پوایا
رِنبول جے تیرا بنا کوئی دو
حرف کِتے لِکھ جاندا
نیں اصلے دا جھگڑا سارا
پیر نہ کِسے کھپاندا
قُطب نام توں سیمٹِک چاہیں
لاٹھ نام توں ہندو
پرسانوں توں سانجھا دِسّیں
ہند گگن دا اِندو
ہندوستانی عجباں اندر
توں مینار لاثانی
اصل نسل ہے بھاویں کوئی
توں ہیں ہندوستانی

جات جنم تے اصل نسل نوں
کوئی کدے نہ چھائیں
جد سُندرتا درشن دیوے
سب کوئی اپنی جائیں

مرد دا کُتّا

سُبک سُبک دھر پیر
کُتّا سی اِک جانوڑ دا
کِتنے کِتنے پل
بُوٹھی لا لا سُنگھدا
کھڑھ گئی ایسے تھاں
راہ جاندی اِک سُندری
ہوئے رہی ہریان
کوتک کُتّا ویکھ کے
دانا اِک سُجان!
اپنے نوں آ نِکلیا
کی کردا ایہہ سوان؟
کارن اُس نوں پچھدی
کُتّا کرے پچھان
دانے نے ہس آکھیا!
کِتنے پیا پکوان!
کوئی میرے کھان دا

گُتّا سُن کے سُنکیا
بولیا ڈھاک مروڑ!
ہوش کریں او دانیاں
سُنوں اُکت نہ جوڑ
لالچ بُڈھے آدمی
ترِشنا کھُٹے لوک
ہر اِک جانْ رُڑھ رہا
لوبھ لہر دی جھوک
گُتّا سُجنا! ٹھیک ہیں
نیوں ہے میں جات
نیچ جانْ میں تے تُساں
نیویں ماری جھات
پر نہانوں نہیں پتہ ہے
سنگت مرد سُجان
دی ہیں کیتی پِتراں نوں
سنگھ نہ روٹی ہیں رہا
کھڑکی ہو گیا سوانْ
یاری لگی مرد دی
ٹوٹی دی نہیں جھاک
اُس دی ہر تھاں تاک

ٹھرک پریم دا پے گیا
پریم پلیٹ دی سِیک
مردسنگ توں سکھیا
گُن ہیں وڈّا اِک
پریم کراں وچ مرد نوں
تکّاں سُنگھاں پیار
جِتھے مُشک پریت دی
اوتھوں ہیں بلہار
دیکھو سُنجی تھاوں سب
تُسیں بِنّی ہاراور
سُنجی ساری نہیں ہے
نہیں اے توُیں نکور
نظر چُک کھاں دانیاں!
جھات پچھیرے مار
جنہاں وسائے دلیش سن
کتھے ہن او یار؟
تُر تُر گئیاں کھوہنیاں
قدم قدم کر واس
گھا گھم سو نگریاں
وس وس ہویاں ناس

جنگل سن پھر ہل پھرے
شہر بنے پھر آن
شہر گرے، پھر ہل پھرے
کھولے ہو سنسان

گئی ویر ایدں دور ہے
پرت چکا اس تھاؤں
باقی لبھدا ہے نہیں
پتا نشان کہ ناؤں

کتے کیسے تھاں آدمی
کدے گئے ہن بیٹھ
بدھے ہت دے کیسے تھاں
کیسے جگہ کر اینٹھ

کتے جوڑیاں سوہنیاں
کیتے گٹکدے یار!
ممتا بدھے ماپڑے
اکھے کیتے پیار

بیٹھ بیٹھ اٹھ گئے ہن
سنجے کر استھان

مُڑ کے پرتے نہ گھر دے
گئے نہ چھڈ نشان
کِتنے درد دے ہنجھو سن
کر رہے کلیجے ٹھار
کِتنے برہوں دے نین سن
وسے مہلے دھار
کِتنے شکر تے بھگتی دے
شبداں دی جھنکار
کیرت ہوتی سوہنی
لگے دیوان اپار
وِچھڑے مِلیاں کیسے تھاں
نینی نین مِلائے
دو دیویاں دے نور جیوں
اک ہو رنگ جمائے
ہنساں وانگوں سوہنیاں
کیل کرے کس تھاوں
پیلاں پئیاں، رس مِلے
کھڑے کلیجے بھاؤ
جِس جِس تھاویں پیار دے
بنیھ گئے رنگ لائے

اوتھے اوتھے اجے تک
لپٹ رہی لہرائے
مانن ہارے ٹُر گئے
سمے گئے ہن بیت
پر لپٹی ہے دے رہی
لپٹ آپنی پریت
سُچی پرنی دِبنودی
سدا سدا خوشبوئے
نام دھریکی پریت دی
ناشمان ہے لوئے
'پیار۔ آدمی' ردے میں
ڈونگھا لیا وسائے
اِس دی پیار سُگندھِ دا
چسکا رِہا سمائے
جِنھتے کوئی پیارڑو آ
کر گیا کدے پیار
اوتھوں میتوں سُنگھیاں
ملدی لپٹ اپار
ایسے لئی میں اچھکدا
سُنگھدا ہر تھاں جاوں

ہو ورتے مت پیار دی
کتنے لپٹ میں پاوں
اِک جھابے سب جگ تُلے
دُوجے مرد ۔ پیار
بھاری جھابا پیار دا
ہور جان سب چھار
جو بنیا سو مجھسی
جو دِسّے سو ناش
لپٹ لہر اِک پریم دی
کدے نہ ہوتے بِناش
سچّی رِشتم پیار دی
جگ جگ چمک دکھائے
سچّی گندھ پیار دی
پیڈی ہندی جائے
سچّی گندھ پیار دی
سدا سدا مہکائے
سچّی انس پیار دی
سائیں ۔ چرن پہچائے

وِچھڑی کُونج

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

مِٹھے تاں لگدے مینوں
پھُلاں دے ہُلارے
جان میری پر گُھٹدی !

. . . .

. . . .

پُھہارا

مُونہہ آڈی عرشاں وَل تکیئے
(اِک) بُوند نہ کوئی پاوے
جدوں اساں وِچ آ گیا کوئی
آ اوہ چھہبر لاوے
تدوں اسِیں ہو داتے ویسے
ٹھنڈھ سُہاواں والے
کِدھروں ، کَون ، کدوں ، دس سکھیے
کِت گُڑ اوہ کوئی آوے؟

آپے وچ آیا

آمی نی کل ول ہو اُٹھیاں
ہیں ڈٹھا اِک سپنا سی
میری میں وچ ہور کوئی نی
دِسنا سی پر چھپنا سی
موہندا نے جھرنا ٹ چھیڑدا
چسک مار ٹھنڈھ پاوے اد
دس کون اوہ ٹکڑوں وڑ گیا
کیوں دِسنا، کیوں لُکنا سی؟

چاندنی

اُچے پرتیاں نے دیاراں یا کیلوں دے برچھ ہُندے ہن۔ جنہاں دے پتے سُوئیاں وانگوں کھڑے ہن۔ کھڑی چاندنی دیاں رشماں دے اِنہاں پتیاں تے ہین سمے دے دل ترنگ:۔

سُوئیاں نالوں نِکے نِکے
چاندنی دے پیر سہیو!
کیلوں دیاں سُوئیاں اُتے

آن آن ٹِکدے

ایتھوں چھالاں مار ٹپ
پین چٹے پتھراں تے
اوتھوں کُد ہیٹھ کھڈ

پانی اُتے ڈِگدے

لہراں دے اُتے اُتے
تِل مِل کھیڈدے نی
پولے پولے رکھ رکھ

ٹھمک ٹھمک ٹھکدے

ناچ کرن پانی اُتے
لاساں مارن پون وِچ
چاندنی دے تین اُپر

چند ول تکدے

چند بھریا پیار نال
تکے ول چاندنی دے
تکدا اے سارا، سہیو!

آکھ ماہی جے ہو رہا

چانن چند دیندا جے
چانن اے آپ سارا
چانن دے چاننے نوں

ویکھ ویکھ جے رہا

چاننے دے رُوپ پیارے
بھجدا اے چاندنی نوں

لگاتار پیار مینہہ
چند ہیٹھ دے رہا

چاندنی نہ لوبھدی ہے
ہیٹھاں کسے پیار ہور
دھیان چند وچ رچھ
آناہاں من کے رہا

کھیڈاں ندی نالیاں تے
کھیتاں بناں جنگلاں تے
شہراں پنڈاں سبھناں تے
چاندنی ہے پے رہی

راجیاں امیراں تے غریباں
پاپی پنیاں دے
ساریاں دے دواریاں تے
چاننا ہے دے رہی

ویاپی سارے دِسدی ہے
کھچت کسے وچ نا ہے
دھیان لایاں چند وچ
چند رکھ پے رہی

چند پیار* چاندنی نوں
چاندنی کچھوے چند
وتّس مات لوک ✠ سواد
عرشاں دا جے کے لہی

* پیار کردا ہے ✠ دھرتی تے

اَوانتی پورے دے کھنڈر

اَوانتی پورا کی رہ گیا باقی

دو مندراں دے ڈھیر

بیت چکی سبھتیا دے کھنڈر

دسدے سمیں دے پھیر

ساکھی بھر رہے اوس آگھ دی

جس وِچ مونتیا بند

ہنر پچھان دلوں چھایا

گُن دی رہی نہ جند

جوش مذہب نے ذور ہنر دی

رہی نہ ٹھیک تمیز

راضی کردے ہوراں نائیں

آپوں رہنے مریض

بُت پوجا؟ بُت پھیر ہو پے

دُشمن نہ پرتیا، ہائے!

مرمر کے بُت پھیر اُگم پئے

گُن نوں کون جوائے؟

دو پرانے مندراں دے کھولے، سری نگر تے اننت ناگ وچالے۔

کنڈے

پھُل گلاب توں کسے پُچھیا!
اوہ کوملتا دے سائیں
اِس سُہنپ، اِس سُہل سُشیج نوں
ہے کیوں کنڈیاں نال لائی؟
مست الستی سُر وچ سوہنے
ہس کہیا: خبر نہیں مینوں
توڑ نہیں - دی پھٹی بجاویں
میرے مولا نے لکھ لائی

یاد

یاد سجن دی ہردم رہندی
لہہ گئی ڈونگھے تھائیں
وانگ سنگیت لہر دی اندر
بن گئی راگ الٰہی
دارو وانگ سُرور چاڑھدی
طرب وانگ تھراوے
ریجھے نے رس بھنّی کسکے
لگے پھر سُکھدائی

پساری کہ مکھیر

توڑ گلاب پساری لیایا
مل مل کھنڈ رلائی
بھی کوڑتن رہی سواد وچ
ہٹی نہ او مِٹھیائی
مکھی بن کن رس جے چندا
توڑ نہ آب گواندا
مالی نالوں نیہوں نہ ٹٹدا
رس پیندا سکھدائی

مہندی دے بوٹے کول

مہندیئے نی رنگ رتیئے نی!
کاہنوں رکھیا ای رنگ لکا ہیئے!
ہتھ رنگ ساڈے شرماکلے نی!
ونی اج سہاگ دی لالیئے
رگدھے مار دے سان جنہاں نال ستھاں
رنگ رتڑے دے گلے پا دیئے
گل پا گلو کڑی کھوہلیئے نہ
رنگ لا رنگ رتڑے سدا ہیئے

شالہ مار

جوگی کھڑے چنار شانتی وس رہی
نہر وہے وِچکار برتی پرواہ جیوں
ہریا بھریا وّن ۔ مخمل گھاہ دا
چھائے سبھ دا رنگ شانت ایکانت ہے
پھر آئی آبشار پانی ڈھہہ رِہیا
الاپ سنگیت اُچار من نوں موہ رہیا
رنگ بلوری وّن ڈگدے دا لسّے
پھر کجھ قدماں لنگھ ہیٹھاں جانودا
وِچ پھہاریاں جانے اُپر آنودا
قلابازیاں لائے اُچھلے کھیڈدا
لاوے ڈاڈھا زور پہل اُچان نوں
پینچاں مار اُچھال پُر کجھ روکدی
اُچّا جاندا کجھّ پھر لے ڈگدی
اُچھل گرن دا ناچ ہے وے ہو رہا
وِچ وچال عجیب باراں دری ہے
شام رنگ دا سنگ جس توں بنی ہے
اِس دے چار چفیر پانی کھیڈدا

اُٹھن ڈِگن دا ناچ نالے راگ ہاہے
ماہنوں ساوِن مینہہ ہاہیئے وے پئے رہا
اُو اسماں توں ڈِگ ہیٹھاں آوندا
ایہہ ہیٹھوں راہ پاڑ اُچھل وسّدا
اِس دی دھن سنگیت چمک سُہاونی
بیٹھیاں اِس وِچکار جھوٹے دینوندی
قُدرت ماہنوں آپ نچ رہی ناچ ہاہے
ایہہ رنگ راگ اپار دسّ تے منیر جی
پھر اگے نوں جائے ہیٹھاں تِلکدے

کشمیر توں وِدیگی!

سوہنیاں توں جد وِچھڑن لگیئے
دِل دِلگیراں کھاوے
پر تینھوں ٹُردیاں کشمیرے!
ساہنوں نہ دُکھ آوے
مٹک ہُلارا چھوہ تیری دا
جو رُوح ساڈی لیتا
کھیڑے والی مستی دے رہا
نال نال پیا جاوے

نسیمِ باغ

جیوں ماواں نینوں ٹھنڈھیاں چھاواں
اساں تدھے دِبا ڈِٹھیاں
ٹھنڈھی پیاری گود تدھے دی
چھاواں مِٹھیاں مِٹھیاں
ماں نوں اپنا بال پیارا
نینوں سب کوئی پیارا
جو آوے اُس لاڈ لڈاویں
ٹھاریں جندیاں لُٹھیاں

ودھ پیار وچ پریتم

سِکدا سِکدا وِچھا چھُٹیا
ڈھا امّی وَل آیا
امّی اُس نوں ودھ پیارے
نرُہٹ تُرٹھ لاڈ لڈایا
سِکدی ندی جال جھڑاں
جد شہو ساگر مُہنچی
اُس نوں ودھ پیار وچ پریتم
مِلن اگاہاں دھایا

کوی رنگ سُندرتا

ارنھات ادہ اُچ سُندرتا دی پرتیتی، جس دے آدیش وِچ کوی توں اُچ کاویہ پرکاندا ہے ؎

رِکوتا دی سُندرتائی   اُچے رِچھتریں وسدی
اپنے سنگیت لہرے   اپنے پرکاش لسدی

اِک شام نوں اے اوتھوں ہیٹھاں پلمدی آئی
رس رنگ نال کنبدی - سنگیت تھر تھرائی
جیوں نرمل تار پرونی جیوں آب موتیاں دی
نظراں دی تار پروتی نازک، سُبک سُہائی
کومل گلے دی سُر جیوں جھنکار ساز دی جیوں
جھرناٹ روپ والی تارے ڈلک جیوں چھائی
جیوں مینڈ متھر کے رِجھیاں رجھ کھائیں رُوح چوکنی
حُسناں دے رنگ لہرے رس جھوم اِک جھومائی
پنچھی اُڈار ☉ وانگوں آپے دے کھنبھ پھڑکے
اِک سُر ور سہر نوں آیا - اِک تار سہر جھمائی
پُچھیا اساں: ہے سوہنی! توں آپ سُندرتا ہیں

☉ اُڈن نوں تیار پنچھی -

ہیرے جواہر دا نگوں ۔ ٹِلکدی ہیں کیوں توں ناہیں ؟
پربت کھڑے سُہاوے جھیلاں تے ہِن سمندر
خانم اِنہاں دی شوبھا دائم ° رہے ہے چھائی

بولی او تھر تھراندی لرزے + وجُود والی
بجلی دی کوند دس توں ۔ ٹِلکدی کویں ٹِلکائی ؟
لس دے کے کِرن سورج لرزے دے دیش جاوے
سُر راگ دی تھراندی کسنے ہے ہِن پہائی ؟
اُکا بیج اکاش لِشکے چمکار مار کِھسکے
جُتا دُھنکھ اکاشی ۵ کِس نے ٹِکا لیائی ؟
چندول ریشم جو تلکے تاریوں ڈلک جوٹ ملکے
دیکے تُنکا کِھسکے ۔ ٹِلکدی نظر نہ آئی ؟
چاترک دی پیار چِتون ۔ کوئل دی کوک کیہی ◻
گمکار ⑤ دے نادے قابو کدوں ہے آئی ؟
لرزہ وطن جنہاں دا لرزہ وجود اُنہاں دا
چکر اننت اٹکویں ۔ او نہاں دی چال پائی

دنتھاں اِنشویاں وچ سیر چیر دے تھراندے
جاندے اننت چالیں ۔ چمکاں دے ہِن اوہ نیائیں

° سدا + کانپنا ہی جس دا سر یہ ہووے ۔ لِٹکا اکاشاں وچ گاڈ تے ٹِکے دے چمکار
دبندے تارے ۵ اکاشی پینگھ ◻ کلیجا کوہ سٹن والی کوک ⑤ تھر تھراہٹ

چمکار رنگ ویشاں رس جھوم وِچ جھماتاں
اِک چند چھوہ لائی، اکِن نہیں کنھائیں
لرزہ وطن جنھاں دا لرزہ وجود نہاں دا
ریکھا امنت اکویں لرزے دے متھے پانی!

کنندے پتھر

مارتنڈ⊙ نوں مار پیاں
ہوئی مدت کہندی لوتی
پر کنبنی پتھراں وِچ حِش تک
سانوں سی سہی ہونی
ہائے ہنر تے ہائے وِدیا
ہائے دیش دی حالت!
ہائے ہند بھل پچھاڑیاں والے †
ہر شِل کہندی روئی

⊙ اِک سورج مندر جیہدے کدے کھنگول ودیا دا ٹھکانا ہندا اسی، پر ہُن کھولے پئے ہن۔ † سبت ماشیالی دانگوں اک جان ہین ہر سنتزے دانگوں وچوں | پھاڑنی پچھاڑنی، تو کھوٹو کھوہے —

امر رس

سوہنے ہتھ صراحی پیالہ
دیکھ دُکھی خوش ہوئی
خوش ہوئی مُکھ دیکھ سجن دا
دیکھ صُراحی روئی
روندی دیکھ سجن ہس آکھے!
کورکای شراب نہ لبایا
امرت ایس صُراحی بھریا
پیئے تے جیوے موئی

دیہہ اِک بوند صراحیوں ساہنوں
سوچ سمندر پوڑے
بے خدیاں دے چاڑھ عرش نے
آس اندیسے توڑے
رنگ صہبا دے تے نورنگی
پینگھ گھلے آنندی
آن مُلارے امر سُکھاں دے
مُڑ نہ ایا جوڑے۔

کنبدی کلائی

سپنے وچ تسیں بکے اسانوں
اساں دھاگلو کرڑی پائی
نِرا نور تسیں ہتھ نہ آئے
ساڈی کنبدی رہی کلائی

●

دھاچرناں نے سیس نوایا
ساڈے متھے چھوہ نہ پائی
تسیں اُچّے اسیں نیویں ساں
ساڈی پیش نہ گئیا کائی

●

بِجھ لرٹا پھڑنے نوں اُٹھ دوڑے
پر لرٹ اوہ بجلی لہرا
اُڈدا جاندا پر اوہ اپنی
چھوہ سانوں گیا لائی

●

رہتی چمک بس ایہہ ہوئی
تے تسیں لوں آں وچ لشکے
بجلی کوند گئی تھرّاندی
مَن جگا چوندھ ہے چھائی

لگیاں نبھن

پتھر نال نیہوں لا بیٹھی
نہ ہسّے نہ بولے
سوہنا لگے من نوں موہے
گھنڈی دِلوں نہ کھولے
چھڈیاں چھڈیا جاندا ناہیں
ملیاں سکھ نہ کوئی
دیکھا، جویں رضا ہے تیری
اکھیئوں ہو ہو نہ اوہلے

رُوں رُخ

ساگر پچھدا ! ندیئے ! سارے
بوٹے بوٹیاں لیا دیں
پر نہ کدی بنیت دا بوٹا
ایتھے آن پچاویں؟
ندی آکھدی : آکڑ والے
سب بوٹے پٹ سکاں
پر جو جھکے دگے رَوں رُخ لوں
پیش نہ اُس نے جاوے

علم و عمل

سر کچکول بنا ہتھ لینا
پڑھیاں دوارے پھریا

در در دے ٹک منگ منگ پائے
تن تن کے ایہہ بھریا

بھریا ویکھ آفریا ئیں سال
جاناں پنڈت ہویا

ڈکے نہ پیر زمیں اتے میرا
اُچا ہوہو اُڈریا

اک دن ایہہ کچکول لے گیا
مرشد موہرے دھریا

جھٹ پٹ جھوٹھ کر اس اُلٹایا
خالی سارا کریا

مل مل کے پھر دھونا اس نوں
میل علم دی لاہی

ویکھو ایہہ کچکول رنگیا
کنول وانگ پھر کھڑیا

نام ، دھیان ، رضا

نام سجن دا جیبھ چڑھ گیا
جان سجن اُتھے اُڑیا -
مَل لے دو نین دھیان نے
سیق رضا دا پھڑیا
برہوں دے ہتھ سونپ اساں نوں
جے سجن توں راضی !
یاد تساڈی چھٹے نہ ساتھوں
پیار رہے لوں پڑیا

بردا کہ مالک

اِک میلے وِیچ پھرے آدمی
گل وِیچ چھٹی پائی
چھٹی تے لِکھیا مَیں بردا
دکاں لَو کوئی بھائی !
لَین لگے مینوں کِسے کہیا
اے مالک نہیں ٹولے
ایس بھیس اے ایہہ بردا لبھے
چاہے حکم چلائی

بِرچھ

دھرتی دے ہے تنگ دِل لوکو!
نال اساں کیوں لڑدے؟
چوڑے داؤ اساں نہیں ودھنا
سِدھے جانا چڑھدے
گھیرے نے پھیلاؤ اساڈے
وِچ اسماناں ہوسن
گِٹھ تھاؤں دھرتی تے مَلّی
اجے تُسیں ہو لڑدے؟

گلاب دا پھُل توڑن والے نوُں

ڈالی نالوں توڑ نہ سانوُں
اساں ہٹ مہک دی لائی
لکھ گاہک جے سُنگھے آکے
خالی کوئے نہ جائی
توُں جے اِک توڑ کے لے گیوں
اِک چنگا رہ جاساں
اوہ بھی پلک جھلک دا میلا
روُپ مہک نس جائی

پریم ترنگیں

ہنیا۔ توں شہو ساگر اُچھلے
تانگھ عرش دی کردا
دُور وسیندے سوہنے (۱) وِسّے
اُمل اُمل جی بھردا
جِیوں جیوں پر اُس تگے چاندنی
تیوں تیوں اوہ کی دیکھے؟
پریتم دا دِل پریم ترنگیں
دان اُچھالے کردا

ڈل

(سری نگر دی جھیل)

نِیویں ٹکویں تھائیں قدرت باغ لگایا
اُتے پانی پائے آپنی وَلّوں کجیا
پردا پانی پار سُندرتا نہ لُک سکّی
رُوپ سوایا چاڑھ نِکھر سنور سِر کڈھیا
تختہ پانی صاف وِچھایا ہویا جاپدا
پریاں جِیوں کوہ قاف کولاں دا وِچ ناہیے

---

(۱) بھاو چندرما توں ہے۔

پنجرے پیا پنچھی

پنجرے دی سلاہت کرن والے نوں

ظالم کھڑا ہویا کھلی وچ
آکھے پنجرا سوہنا
وچ آجاویں پھریں بچیاں
کناں ہے من موہنا

پر ٭ توں ہیں دھرادے قیدی!
او مورکھ دل کرڑے!
آدن ہارے پنچھی نوں ایہہ
سوہنا ہے جند۔ کھنا

ظالم نوں رنگ سوہنا لگا
مٹھی لگی بانی
واہ دا قدر گناں دی پائی
چھہہ کے جالی تانی

پکڑ پنجرے پائے وچھوڑیا
ساک سنہیاں نالوں
بھٹھ پوے ایہہ قدر تہاڈی
کھیہہ ایہہ یاری لائی

٭ کھنبھ

لگیاں

جی میرے کجھ ہُندا سہیو!
اُڈدا ہتھ نہ آوے
کتن، تمن، ہسّن، کھیڈن
کھاون مول نہ بھاوے
نین بھرن، رِکھیچ چڑھے کالجے
بورانی ہو جاواں
تیجن دیش بگانہ دِسّے
گھر کھاون نوں آوے

پتھر - شیشہ - ہیرا

مَیں پتھر سُکھ - نیندرے سُتّا
وِچ سُفنے کوئی سُناوے
بن ہیرا کر دُور ہنیرا
تینوں چانن آ گل لاوے
آپا پیہہ اگ تاپ سہہ
بن شیشہ نور مَیں پایا
ہُن لوچاں مَیں ہیرا بننا
جو ضرب نہ کوئی آوے

ایتکی

گُل داؤدیاں نہیں آئیاں؟

پرشن - چھتّ بغیچے ایس سال ہن
سُنجاں کیوں ورتائیاں؟
گُل داؤدیاں اگے وانگوں
کیوں ایتھے نہیں آئیاں؟

اُتر —— گُل داؤدیاں سُہیاں ساڈیاں
عرشوں سن اُتر آئیاں،
رستے مار اِندر نے رستے
سوہنیاں روک رکھائیاں
بدّل بھیج کٹک دے اُس نے
سڑکاں سب رُکائیاں،
بجلیاں دے مار کڑاکے
سوہنیاں سہم ڈرائیاں
موہلے دھار ورھی در کھا
عرشیاں نیر بھرائیاں،
دھرتی تے جل تھل کر دِتے
ٹوٹیاں مار مُکائیاں
سوہنیاں گُل داؤدیاں ساڈیاں

اِندر بنھ بھائیاں
سُرگ پُوری وِچ اِندر بھاویں
اپنے باغ لگائیاں
ایس سال پر دھرتی اُتے
سوہنیاں پُھل نہیں آئیاں
سُنجاں اج بغیچے ساڈے
اِندر لے ورتائیاں۔

درڈھیاں دی قدر

درڈھیاں دے گُناں دی
قدر نہ پیندی یار
گلے پئے پُھل ہار دی
بھاسے نہ مہکار

زِینت بیگم

سوہنے سوہنے محل اساڈے
دیکھن آئیو سہیو!
اِک نوں اِک چڑھندے نقشے
دیکھ دیکھ رج رہیو
ہر اِک نقش گُپت اِنہاں وِچ
ہر نقطے وِچ لِکھیا

پڑھے باجھ اُس نقش اُٹلویں
سُہیو نہ مُڑ جیو!

اے نقشے نقاش رنگیلا
حد سی جاندا پاندا

نالو نال غیب توں کوئی
گُپت نقش اِک واہندا!

اوہ سی نقش وِچھوڑا سُہیو!
اساں بِکھڑیاں پڑھیا

کاش! کدے ایہہ نقش میرا اوہ
ظالم بی پڑھ لیندا

اندر دی ٹیک

سِک سِک رو رو ڈھونڈ ڈھونڈ کے
مجنوں عُمر گوائی

پر پنگھر نہ کھادھی لیلیٰ
دھا اُس پاس نہ آئی

انت ہار کے بہہ گیا مجنوں
لیلیٰ لیلیٰ جپدا

لو لیلیٰ رچ لگ گئی اندر
اندر لیلیٰ آئی

لیلی دی ہُن کِچھ کھائیکے
مجنوں لبھدی آئی
میں لیلیٰ لیلی پئی کوُکے
مجنوں بیان نہ کائی
ہیں لیلیٰ ہیں لیلیٰ کوُکے
مجنوں لیلی ہویا
آپے پریتم بن گیا پریمی
ٹیک جاں اندر پائی

ورجت واڑی

کھِڑے چمن وِچ آکے ڈِٹھا
وِلو وِنی رنگ رنگا
جوبن بھرے پھُل پئے جھومن
جالی پتے رُوپ لگا
تک تک اکھ موہت ہُندی
من پیا پیندا لوبھ لُبھا
جیہیاں پاندی یوِن پیاری
آ آ لگدی کرے سُہاں
ٹلو ٹلی ہتھ ودھیندے
کہندے: لیئے پھُل تُرڑا

پر جد ہتھ پھل نوں لگدے
توڑدیاں ہو جاون سواہ
جس پھل نوں چا چھوہوندی
چھوہندیاں سار جائے بجھا

پھر دیکھے بوٹے پھل والے
نال پھلاں دے بھرے بھرا
پیارے سوہنے تے من موہنے
دیکھدیاں چت لین چرا
پر جد توڑو راکھ ہوندوے
اچرج کی اچرج اس تھاں؟

اک پرانے بڈھے پپل
ہس رکھیا: نہ سوچ کرا۔
توڑن حکم نہیں اس جا گا
دیکھن دی ہے کھل بھرا!
جادوگر اک مالی اسدا
جادو دنا باغ لگا
دسے، سوہے، من نوں موہے
دے طراوت نال سُہاں

پراکھاں دا بھوگ باغ اے
بھوگن دی اے ناہیں تھاں
دیکھیں تے خوش ہوویں ویرا!
کھڑیں، ٹکیں، رنگ لیئں جا
پرجے ہتھ لین نوں پسریں
سُندرتا جاسی ربلما
راکھ رہے گی مُٹھ اندرے
دِل ارمان بھرے بھر آ
ہانڈھ ہانڈھ ہتھ جھاڑ تُرینگا
ہرے جوارئیے وانگ بھرا!
اکھیں نال پیا رس پیویں
ترشنا ہور وساریں چا
تدتابت لاہے رج جاسیں
نہیں تاں جاسیں آپ کُھنجھا

اِنہاں نَیناں نے مار مُکا لیا

اِک نَین پنجرے پچھے ۔ سادھو دی عرضوئی

اِنہاں نَیناں نے مار مُکا لیا
ٹُرے جاندے نوں بہہ بہا لیا
بِناں سنگلاں کس کَسا لیا
بِناں دماں دے بردا نبا لیا

رکھتے عرشاں دا گیا تکاو ناو
رکھتے سائیں در نظر جماونا او
نظر میلنی نہ نال خاکیاں دے
ٹک بنھنی نوریاں جھاکیاں تے

ہائے بُھل اے نَین تکا بیٹھے
جھاکے پہلڑے کھنبھ کھہا بیٹھے!
جادوگری کیتی اِینہاں اکھیاں نے
مار گھتیا سانبھ کے رکھیاں نے

اِنہاں نَیناں نے پوراں دے پور لاہے
چوڑے بلی دربام تے سور لاہے
کھنبھ سڑے پتنگیاں وانگ، بسمل
پے رجھ کھاون تڑپھن ہون تِلمِل

میں بی ماریا اِک منکرڑے نے
کر قبید لیا جیّھے تکڑے نے
کوئی کرو کاری ساڈی آن لوکو!
کوئی رب پیارے آ بچاؤن لوکو!
تاں اساں رِوچ رہی نہ شان لوکو!
بچا تھے پنجرے آن چھُڈاؤن لوکو!
کرے باہڑی رب جے آپ لوکو
رِس چڑھی دا جھگڑے اپنے تاپ لوکو!
جے میں آ پہنچے آپ نے آس کیتی
اپنے بخش دی آس پھر پاس کیتی
- جادوگری نے جنہاں نوں ماریا ہے
دُھروں کرامت نے انہاں نوں تاریا ہے
توں ستّار غفار ہے رب سائیں!
اساں تے کرم کر تو مہر نظر پائیں
رکھ لو ساڈوں اپنیاں اکھیاں نوں
مارن دا سطے ساڈھاں نوں رکھیاں جو
بیڑا کر د ساڈا آپ پار سائیں
روپ رنگ منگیوں تار سائیں

گل داؤ دِیاں آئیاں

گل داؤ دیاں آئیاں ساڈیاں
گل داؤ دیاں آئیاں

رل مِل دیؤ ودھائیاں سہیو!
رل مل دیؤ ودھائیاں

ورھا - وچھنیاں سہیاں ساڈیاں
جھوم جھمندیاں آئیاں

لمیاں لمیاں ساویاں ساویاں
گندل گوری جھیاں

ہسوں ہسوں اوکردیاں آئیاں
آپ ہساندیاں آئیاں

کھیڑے کھیڑندے متھے آئیاں
کھیڑا نال لیائیاں

مکھڑا مکھڑا چند چند ہے
چند مکھ ہو کے آئیاں

کھان چنداں وچوں چند لبھا کے
چہرے چاڑھ لیائیاں

گگن منڈل اِک چند کارنے
کیہڑا ترب کر بیندا
اینھے دیکھو ڈال ڈال ہے
چند چند چھب دبندا!
اِک رنگا اوہ چند اسمانی
نال داغ دے بھریا
ہر رنگا ہر رونک اینھے
سے لکھ چنداچڑھیا
گل داؤ دیاں ساڈیاں سہیو!
چندر دیکھوں بڑھ چڑھیاں
درشن کارن چنداکا شیں
چڑھ دیکھے چندلڑیاں
مالی آکھے : گملے وچوں
اُگ اُناہاں آئیاں۔
پر جے ہیٹھوں اُتے آئیاں
چند۔ دیکھ کتھوں لیائیاں؟
چند وسے اسمانی لوکو!
انبر دور لگاوے
مِٹی گملیاں اندر ناہیں
چند کدے کُک آوے

"سینو سبتنا مہما ماہ ہے
عرشی رُوپ وسیندا
سُبھ سُندرتا وسے اوس تھاں
گھارُت رُوپ گھڑیندا
سوہنیاں ساڈِیاں گل داؤدِیاں
اوکھوں ہو کے آئیاں
رُوپ رنگ ایہہ ہَین عجیبی
رُوپ دلیش تو لیائیاں
بھولے مالی ! گملیاں وِچوں
حُوراں اے نہیں آئیاں
اے اپچھراں عرش توں سجناں !
ساڈے گھر آ رہیاں !
چہرے دیکھ اِنہاں دے سجناں!
نیچ رنگ نے لاویں
ہر جو ہر ہر رنگے دیکھیں
گہو کر سمجھ کراویں
اکھیں بھرے انند درشنوں
ہیں سرور جو دکھاوے
سوادرے جو ردم ردم وِچ
من نُوں منوں بھلاوے

ایہہ رس مٹی وچ نہ وسدا
پتّر بوٹے ناہیں
ایہہ رس ساڈی محنت ناہیں
دھرتی ایہہ رس ناہیں!
ایہہ رس غیب خزانہ مالی!
ایہہ رس عرشی بھائی!
ایہہ رس رُوپ دلیش دی آبھا
ایہہ رس دھرتوں آئی

ایہہ رس دیون ہاریاں سہیاں
عرشوں رنگ لیائیاں
عرشی سوہنیاں نے آ ایتھے
ٹک ٹک رسیں بھنائیاں
چاننی جویں اکاشوں آوے
شبنمیاں نے پے دِسکے
نوِیں سُندرتا عرشوں آوے
سوہنیاں نے پے چمکے

تیاریاں

رانجھا بیٹھا تخت ہزارے

نال بھابیاں اڑدا

کاسہ اجے چک ہے چڑھیا

ہنجھ گھمیار اُس گھڑدا

ہیر صُراحی، دھون نِوانی

کھڑی جھنا دی کندھی

شوہ دریا وگے نہیں اٹکے

ٹپکا ٹپکا کھڑدا

اٹک

اٹک دریا اُتے پرشنّ تے اگوں اُس دا اُتر

پرشن ۔ جگاں نوں توں آویں جاویں

نِکھا نِکھا ٹُریا جاویں

پل چھِن ٹھہریں ناہیں

لگا نار چال پئی

اٹک ہے نام تیرا

اٹکیا کدے ڈِٹھا نہ

اٹکایا کیسے کون توں

اٹکیا کدے ہے ہیں

پچھوں وّلوں تُرے آئے

جُروانیاں دے دلو دل

مُونہہ چک پار آئے

پیش بتری ہیں گئی

اٹک کوئی پائی نہ

ظالم اٹکائے نہ

پھر اٹک ناؤں تیرا

گل دسّ کیہہ ہئی (۱۶)

اُتر (اٹک ولوں)

اٹکنا نہ کم میرا

اٹکیا سو ماریا ہے

اٹک نام موت دا ہے

کوئی اٹکدا نہیں

تورے تُرے وچ تُریا جاوے

سارا جگ دِسّدا جو

تُرے رہنا، تُرے رہنا

کار دھروں آپی

رُوپ ایس دِسّدے دا
چیشٹا وِچ بدلنا ہَے۔
جاری رہنا چیشٹا دا
جند اِہدی ہے ہستی

اُٹک اِیہہ جدوں جاسی
رُوپ نام بِنس جاسی
درِشٹ مان رہے ناہیں
کلا ایہدی ہے اِہی (۲)

دیکھ کھاں توں اکھ اُگھاڑ
سُورج چند، تارے گریہہ
لگاتار تُرے جان۔
کدے کوئی اٹکیا ہَے؟

دھرتی نکھتّر چلے
رَین دِن بِنسپتی
جیو جنتو سب تُرے
اٹکیا سو پھٹکیا ہے

عُمرا ہے تاں تُری جائے
کال ہے تاں لگا جائے
جند ہے تاں چلی چلے
کدے کَون ہٹکیا ہَے؟

دِسدا سنسار سارا
سدا سدا ٹُرن ہارا
اٹکے جے اِیہہ نظارا
تدوں جان پٹکیا ہے (۳)

نام ہے اٹک میرا
اٹک ہے بھُل تہاڈی
اٹکے ہِن ٹُری جانا
وِہن دا ہے کم اِیہی

عقل ہِین کویں سسکے
عقل والے اٹک پا
اٹک ہونی آدمی نوں
ساڈی سمجھ نہیں

تُہاڈے وِچ عقل وے
اٹک پانی کم تُہاڈا
میل، بل ساہس، دا
اٹک پانا بھل ہی

اٹک ودھائے نوں
تُسیں سارے اٹک کھلے
اٹکیا سو ہٹیا پچھے
تاں نِگھر دی گئی (۴)

اگے نوں جو ٹُرے تاں ہِیں
پچھے اُس نور پینی
اٹک کیسے تھاویں نہیں
تے اٹک ڈِکا نہیں

اٹکن نوں ارام جانیں
ماریا سو جان لینا
اگے اگے ٹریا جاوے
مالی آس مار لئی

ودھدے جے تسیں جاندے
ودیاں زور پاندے
کٹکاں دے کٹک آندے
اٹک کھا جاندے سبھی

اٹکے جد تسیں پیارے!
اٹکاں پھیر پاندا کون؟
جندھیں ندیاں پا سوں
اٹکے کٹک ہن نہیں (۵)

ہوے کھٹک سوندے نہ
اٹک نہ ارام لیندے
لٹک عیش لاندے نہ
اٹک کون توڑدا؟

کٹکاں دے کٹک آندے
تسیں اٹھ اٹک پاندے
اک مٹھ ہٹک پاندے
میں بھی کجھ ہوڑدا

لٹکاں نیہوں تسیں لائے
پٹک ویری ٹرے آئے
گاہن میرے وچ پائے
واہ لگی میں یوڑدا

روڑھے نی ہیں پوراں پور
ڈولے کیتے کئی چور
اگوں بھندے تیں موہنہ
وَیری موہنہ چا موڑدا (۶)

دوش سارا تساں دا ہے
اٹک جوگئے ساجے
اٹک نام نہاڈا ہے
اٹک میرا نام نہ

اگے جہڑا ودھدا نہ
جانو پچھے مُڑ رہا ہے
بیڑی اپنی لوڑدا ہم تے
روڑھدا ہے نامنا

سدا اسدا ودھی جائے
رکتے نہ اٹک پائے
تُری جائے ودھی جلئے
اُس دی پچھے کا ملنا

لگاتار ہیچ ہیچ
ہوش، بُدھ دھرم نال
میل، دیونت، جگت چلے
کون کرے سو سامنا؟ (۷)

پھُل

کل ڈِٹھا مَیں پھُل بنفشہ
اُس لڑ حکیم دا پھڑیا
آکھے: سانوں دسّیں حُسن نوں
دسّ، کیوں توں بنّت پھڑ کھڑیا؟
بھیوبیں ملیں ۔نبھاویں کاڑھیں
سب مار سُندرتا سُٹّیں!
حُسناں دے سلطان شاہ نوں
اوے، کیوں توں کدے نہ ڈریا؟

للّی

کشمیرن اِک للّی آکھدے
سائیں عِشق پررتی
ہو بوری ننگی پئی پھردی
اندروں باہروں دھوتی
جاں چِک کپڑے پئی منگے
آپا پئی لکادے
کِسے پچھیا: اج کی ہویا؟
للی نہ ہوٹھ کھلادے

'ہوُن' کر کے اُٹھ گئی شہاوی
حُسن۔احساس' جاگیاں ۞ والی
مِٹھی تیوڑی پائی
نگن سُندرتا نیانی نیانی'
رمز کیسے نہ پائی
پردا لوڑ نہ رکھدی
سُندرتا مٹیار جدوں ہو
رنگ روپ چڑھ بھکھدی
حُسن۔احساس △ جدوں 'آپے' دا
مد بھر آپے تکدی
آپے نے عاشق ہو آپے
'مد' آپے دا چھکدی
نؤدوں ڈڑے مست نظر کیسے دی
پیکے بیل لگادے
نظر دوسری توں شرمادے
'آبا' پہرے لکادے

۞ جو اندر لے آپے دی سُندرتا دے انبھوی ہو جان
△ سُندرتا دی پرتیتی

بیلا بھوآنی ※

لہو کی لال روشنی آئی

پہلی ہے ہن ہوئی

رنگ موہنیئے دے وِچ پلٹی

شکل دھار ہس روئی

کومل دیہہ، رنگ ہے سُندر

دھرم لشک ہے مارے

متھے نچ بھگت دا لِشکے

نین پریم دے تارے

آ کہندی: کیوں سوچاں سوچو؟

اے میرا ہے لاٹھا

اس اُتوں درشن سال کردی

جمنا دیندی ٹھاٹھاں

"پرتھی راج" دی بیٹی میں ہاں

ناں ہے "بیلا بھوآنی"

جمنا رزر نہاں سال جاندی

※ اِس مقبرے دے کئی پشتاں توں چلے آ رہے ایہہ نے کُتب دی لاٹھ دی اصلیت ایہو دسی سی، جو کہندا سی کہ ساڈے خاندان وِچ ایہہ کتھا سینہ بسینہ چلی آئی ہے

⊙ اُس ڈھیٹھے پے مندر دا نام، جو اِک ٹبّے دے اُتے ہے جتھے کُتب دی لاٹھ ہے۔

پھر آ چڑھی جوانی

ویاہ کیتا، جھٹ پتی مرے
ٹُٹ رہ گئی پتنا دوارے

اس مندر وشنوں دے تد نوں
بھارے، چلے گئے سارے
ایتھے رہ کے بھگت کمائی

سیوی وشنوں دی کرنی
رہنا ٹٹ جگت توں وکھرے

ہر ہر ہری سمرنی
جمنا جاؤں تے نت نہاؤں

باپو ورج رہاوے

میں آکھاں: میں نیم نہ رہسی
باپو آکھ سنا دے
ایتھے ہی وشنوں پد ٹلّے

اس مندر دے اندر
جمنا دا جل روز پہنچسی

نہا دھو بیٹھے اندر

میں کہیا: پر جمنا درشن
کدیں پنا جی ہووے؟
درشن باجھوں من نہیں ترپنے
نیم ریتمنا کھووے

رہتا ندوں ایہہ لاٹھ نباں
اُچی بُہت کرائی
جو مندر دے اندر رہندیاں
ہیں درشن نت پائیں
(بیل-بھوانی) لاٹھ ایس دا
نام ندوں سی بھائی!
(لاٹھ-پتھورا) پھر لوکاں نے
اِسدی آل پکائی
پِتا مرے جد جنگ وِچ لے
گھر دی سی جو ناری
ہر اِک اگ چڑھی-مڑ موتی
پھرے نہ آ کے کھواری
اِس مندر تے قُطب دین نے
قبضہ آ کے کیتا-
سونا، چاندی، ہیرا موتی
سب سنبھال آپس لیتا
چِک مورتاں مست دِتیاں
کندھاں دِیاں تڑوائیاں
مسجد اوچے مندرے تھاویں
بدھیاں ایہو بنائیاں

ایہن لاٹھ تے چڑھے پنچھیرے
غوری بیٹھ اُکرائے
اِس جیہے ترن ہیہہ سوچدا
لاٹھے ڈھے بنائے
مہراباں کندھاں نواٹیاں
سن اُسرائیاں لائیاں
کھُونڈی کھیڈ رہے نوں سائیں
گوتاں ترت بھجائیاں
لاٹھ دوسری قُطب دین دی
رہ گئی ادھ وچالے
ایہو دیکھو جو کھڑی سامھنے (۰)
روندی ہے دُرہالے
مہراباں تے کندھاں دیکھو
کجھ رہیاں کجھ گئیاں
پر ایہہ لاٹھ پتاجی میرے
سبھی سلامت رہیاں

---

(۰) کئی آکھدے ہن کہ ایہہ دوسری لاٹھ اِلتمش نے، کئی علاؤالدین نے شروع کیتی سی جو سرے نہیں چڑھی۔

راتنے نوں اِک مدھرا بھرواں
کلّھا پہنے آیا
گل سمور دا بٹِیّے والا
چھجہ لماں پایا
ملیچھ ملیچھ کہہ بیلا اُڈّی
پھر نظریں نہیں آئی
قطب دین دی سی ایہہ صورت
جو کدھروں ٹُر آئی*
چپ چاپ بن بولے پھردی
گھُم سارے پاندی
چکّر دیندی تے ساہ بھردی
پھر قبرے وڑ جاندی
ترٹھک اساں جد اکھ اُگھاڑی
نظریں کجھ نہ آیا
سُندر نقشاں دا او کھولا
چار چپھیر سُہایا
سب ویران جگہاں ہن ہوئیاں
کھولے ہن گے باقی

* قطب دین دی قبر لاہور انار کلی وچ بنی ہوئی ہے۔

پر اے لاٹھ قُطب دی قایم
جیوں کی نیوں ہے آ فی
کئی سو برس سمے سنگ لڑدی
تتاں گھول گھُلاندی
جیوں کی نیوں ہے کھڑی ایس تھاں
عمُرا اجے رہندی

گنگا رام ×

- وِچ جنگل اِک اُجاڑ بڑی
اِک طوطا بیٹھا روندا ہے
ڈر اُٹھدا تکدا ۔ ٹپدا ہے
تک تک کے پھاوا ہوندا ہے
- کھا سہم کدے چھپ بہندا ہے
بنھ آس کدے تُر پیندا ہے
تک سنگ کدے اکھ میٹے ہے
تھک کھنبھ کدے پھڑکیندا ہے
- ایہوں ڈانواں ڈولک تھندے لوُن

× پالتو طوطے نوُں پنجابی گھراں وِچ گنگارام تے میاں مِٹھو آکھدے ہن۔ اِیہہ پنجرے پیا چوریاں کھاندا تے آدمی نال رِجھ جاندا ہے اور اُس دی بولی دی نقل وی کرپیندا ہے ۔

پر دُکھ بھرتا اِس دُکھیئے دا
جھکھ نربھیہ نے نال سنایا ہے
کوئی لین سار نہ آیا ہے

• سی پیپل اِک اُداز بڑا
کجھ دور سہاوا لہر رہا
اِک ڈار اُڈندی طوطیاں دی
اِس نے آ بیٹھ آرام لیا

• جھم جھومن ڈال بلندیاں تے
ٹک ٹک گوہلاں کھان اچنت ہو کے
خوش ہو ہو چہہ چہہ شور کرن
پھر چار چپھیرے نظر لڑے

• اِک طوطا بڈھا دُور بڑی
گئی دیر اساڈا ڈِلک رہا
وچ دُکھ تیہے پیا کسے
کھنبھ مُنڈیاں تے ہے ڈھلک رہا

• ایہہ مار اُڈاری پاس گیا
جا کہندا : توں کیوں سِسک رہا ہیں؟
ہیں دُکھیا کیوں دُکھیارا بڑا
وچ سہم اُداسی لُسک رہا؟

آ مار اُڈاری نال میرے
نے چلاں اُپر برچھ بڑے
ست ایتھوں پِلّی گُتّا آ
رج پیٹ بھرن نوں چک کھڑے

سن تک کہے دل برچھ ذرا
کی میں جا او تھے سکدا ہاں؟
کوئی چکن والا نال نہیں
میں سوچ سوکنوں جھکدا ہاں

شہہ طوطا کہندا جھڑک ذرا
توں اُڈ پراں نوں مار بھرا!
پر ار پر اُڈ سکے نہ
ہو گنگا رام لاچار رہا

ایہہ حال ڈٹھا طوطے نے
نہیں اگے سنیا ڈٹھا سی
اُڈ گیا بھراواں دسّن نوں
ایہہ نواں سوادل چِٹھا سی

جا سارا حال سنایو سو
سن ڈار میٹھاں آ تے گئی
تک سب نے آکھیا، طوطا ہے
کی ہیر اِس آئے بلائے پئی؟

• اک کہندا : ویرا ساد یا وے!
توں کیوں اے چال بنائی ہے؟
وِچ سہم گھٹیا دبک رِہا
کیوں اُڈن باں بھلائی ہے؟

• دو کہندا گنگارام : بھئی!
میں وطنوں وِچھڑ بے حال بڑا
بھکھ نزبیبہ نے مار مکایا ماں
دُکھ سہم پیا سِر آن کڑا

• اِک طوطا کہندا : دس بھئی!
کجھ حال وطن دا اپنے توں؟
وِچ برہوں جس دے روندا ہیں
وِچ پہنچن چاہیں جس دے توں!

سُن آکھے گنگارام : سنوں!
میں دیلہ لوک دا واسی ہاں
سُکھ موج بہاراں بھوگ بڑے
دن رات رہاں وِچ ہاسی ساں

• اک طوطے ٹکی بات، کہے
اِس تھاں تے رہنا ٹھیک نہیں
اُڈ چلو اُتانہہ پیپل تے
گل باقی اُتھے چل سہی۔

اُڈ ڈار چلی پر گنگوجی
اُڈ سکن نہ پھڑ پھڑ کردے ہیں
پر ساوے ڈیرا اُڈاون دی
وِدھی اُس دے من تے دھردے ہیں

کوئی کہے، کھلار پراں نوں توں
کوئی کہے: ہِک دا زور بھریں
کوئی کہے: ہنبھلا مار ذرا
کوئی کہے: ہِردے نوں بھرم ہریں

کر اِک بھروسہ اپنے تے
سمجھ آپ توں اُڈن نوں
پھر ہوئے اچینت چلاچل نوں
کر دُور دِلوں ڈر ڈِگن نوں

ایہوں ہمت بھیا دان کرن
کجھ ڈول نال سِکھلاندے ہیں
کجھ ڈِگدے نوں دے آسرا دے
اُس پیپل تے لے جاندے ہیں

اِک طوطے آکھیا: گول جھکو
ڈھنڈھکھیا چھل دے نال بھرو
دح جادو ندوں نہال کرو
اُس دیو پری دے حال اررو

• ٹک گوہل سو گنگارام لئی
پر سواد نہ آیا سیٹ دئی
پھر ہور لئی ٹک سیٹ دی
نکے وٹ کہے : اے سواد نہیں

• پر ظالم بھکھا پیٹ بُرا
بن جھکے کرے آرام نہیں
سو روندے ڈھونڈے گنگو نے کر
اگل نگل کھا گوہل لئی

• سن چھن حال ولایت دا
اوہ گنگو نال سواد کہے
میں دیوتیاں وچ وسداساں
جنھتے جیون سدا اچینت رہے

• میں دسنی توں اک محل سیگا
جو لوہے نال بنایا سی
اس اندر بیٹھیاں ترجیہ سال
کوئی ویری نکٹا نہ آیا سی

• کوئی بھن نہ اس نوں سکدا سی
پھر توں عجائب وگدی سی

نے چوری مٹھی مِلدی سی
جو بہت سوادی لگدی سی

کئی میوے پھل چال مِلدے سن
کئی بھوجن سوہنے آندے سی
کئی پیار لاڈ نت ہُندے سی
کئی لوکیں گیت سُناندے سی

دِن رات موج ہی رہندی سی
کوئی مُشکل کدے نہ پیندی سی
نہیں چِنتا آکے کھہندی سی
نیں لوڑ اُنہا سِر بھندی سی

ایہہ کہہ کے گنگا رام مُڑیں
لٹ پنجھی پٹا پیٹ * پڑھدے سی
دکھا چوری مُڑ مُڑ کہندے سن
کئی ٹپے یا دول جڑدے سی

اے بھیانک بولی ڈھیں کھری
سُن کنبی ساری ڈار بڑا
کجھ سمجھ سکے نہ کی ہویا
ایہہ کی بکدا ہے سبز چڑا ؟

* گنگا رام نوں پنجرے وچ پہلی گل لدی: ایہہ دل سکھالدے ہن - لٹ پٹ پنجھی چرتی سنیاں. سب دا داتا شری بھگوان
پڑھ گنگا رام -

• جد چپ ہوئی نند سوچ پئی
سب فِکر دُڑاندے تھکّے نی
نہیں سمجھ پیا جو اوس کہیا
پھر پچھاں پچھ پچھ اَکے نی

• کجھ سیانے طوطے اُڈ گئے
اِک سِمل دا سی رُکھ بڑا
اِک بہت پرانے طوطے دا
کھوہ اِس دی وِچ سی اِک گھرا

• جا سب نے سیس نوایا اے
تے سارا حال سنایا اے
پھر پچھیا بابا دس اساں
کی تیری سمجھے آیا اے؟

• اُس بڈھے کئی زمانے ورتے
دُنیا دے وِچ ڈِٹھے سے
کئی حال سُنے تے پچھے سے
کئی واچے پچھلے چِٹھے سے

• ہوں کہندا گھوڑوں نکلیا سی
تے اُڈ پہلے آیا سی
تک اُدپرے آتے طوطے نوں
اِک ڈونگھا دھیان جمایا سی

• چھیٹ تارا گیا : رنگ پلّا ہے
تے ہلن جُلن ڈھلا ہے
اکھ دیک دیک کے تکڑا ہے
جیوں سیر تے ہر دم بِلّا ہے

• بُل ڈھلکے متھّے جوت نہیں
وِچ کھنبھاں کچھوّیں تاں نہیں
رنج طاقت دی کوئی شان نہیں
گل چڑھدی دی کوئی آن نہیں

• اُس بابے بڈھے شک پیا
اسے قید پیا یاں داس رہا
نہیں دیو لوک دے پاس گیا
کے آپنوں ّ اُبھے ساس رہا

• پھر نال پیار دے بول پیا :
دس بچّو برخوردار بڑے !
تیں دیو لوک نوں وِچھڑ کردن
دے لیتے سِر تے دُکھ کرڑے ؟

• رو گنگو آکھے : سیر کرن
ٹُر دیو۔ بال اَج آئے سی

چُک مینوں نال لیائے سی
پھر کھیڈیں سب لبھائے سی

• او کھیڈ کھڈندے چُپل بھرے
نتے ٹپدے بچدے دوڑ رہے
چھڈ مینوں کدھرے نکل گئے
ہُن کدھ اوس تھاں سہیں پرت لیے

• اوہ گئے کیے ول ہور س نوں
ہٹ ہٹ کے اکھیں وہندا سان
پھر ٹُر ٹُر تھاں تھاں لبھدا سان
مَیں ہاریا بھال کرنیدا سان

• ہُن بُڈھا کہندا : دس بچّ !
توں دیو لوک نوں جاناں ہے؟
کہ رہ کے جنگل وانگ اساں
بن بن دا میوہ کھاناں ہے؟

• ہاں، دیولوک نوں جاناں ہے
کہہ گنگو : راہ دسایا جے
اِس ڈاڈاں ڈول ولا ٹھت توں
مَیں دیش وکھے آپڑیا جے

کی اوتھے مِلدا کھوپا ہے؟
کی پھل بادام دا سوما ہے؟
کی او تھے سوادل پَوں وہے
کی چلدی گنگا گوما ہے؟

ایہہ کہہ کے بُڈھے طوطے نے
پِھر پھیرے نظر دوڑائی سی
دل ڈار اپنی دھیان کرو
اک ایسی اکھ لکائی سی

سُن گنگو کہندا: آکھاں کیہہ
کجھ پُوبیا کہیا نہ جاندا اے
رس آوے ویکھیے اکھیں جے
بن ڈِٹھے سمجھ نہ آندا اے

اُس بُڈھے طوطے ٹھیک کیہا
نہیں ڈِٹھے ورگا سُنیا ہو
جو سُنیاں آکے ورتیا نہ
کی نال خیالاں بُنیاں ہو

پرند دی سوچ بڑی شے ہے
اک سچ جھوٹھ دا ٹکر ہے
کر دسدی زِنے سُنیاں دے
کی سچ نچے کی ٹکرا ہے؟

• میں پُچھاں جو کجھ پیارے جی!
دے اُتر اساں نہال کرو
اِس جنگل داسی پنچھیاں نوں
کجھ مت دیو خوشحال کرو

• جو مندر سُندر ملیا سی
وِچ جس دے سِکھیے دسدے سے
کی بند چپھڑیوں ہو یا سی
یا اُس نوں اِک دو رستے سے؟

گنگو - اِک رستہ اُس دا ہیگا سی
ہر بند سدا اوہ رہندا سی
مت کوئی مینوں کھا جاوے
اِس گل توں سِکھیا سہندا سی

سن رستے چار چپھیرے وی
دُھپ پوَن کھلی آ جاندی سی
ڈر مینوں رتا نہ رہندا سی
کوئی آن بلا نہ کھاندی سی

بُڈھا طوطا - پر دس طاقی مندر دی
وِس کیں دے کھولن مارن سی؟
جے دس نہ تیرے لکھی سی
تاں اِس دا کہو کی کارن سی؟

• جے جیوڑا چاہے نکلن نوں
کوئی تیری آکھی منداسی؟
جاں بچھا رضی ڈوے دی
توں رج پیا سر دھنداسی؟

• جو توں دروازے دسدا ہیں
کی آھس توں باہر آنداسیں؟
جاں وچے رہ کے آہیاں توں
درشن ہی دیندا لیندا سیں

گنگارام - سی دیوتیاں دے وس سدا
وس میرے رکھن ماڑاسی
اوہ بندی ناں، اک راکھی دا
میں دوالے ٹھکرا دوارا سی
اور ستے کوج بہاراں دے
دا چانن، سوادان دیندے سن
پرسینوں اندرے رکھدے سن
اوہ داتے کجھ کریندے سن

بڈھا طوطا - جو امرت کھانیں ملدے سے
اوہ دیندے تینوں آپے سی

• یا مُونہہ منگیاں دی دیندے سی
جو تینوں لگدے ماپے سی؟
گنگارام - جو بھاوے اوہنا ماپیاں نوں
رنج بالاں تہ انگو دیندے سی
مَیں منگن کولوں سنگدا ساں
جو چاہن آپ کر دیندے سی
بُڈھا طوطا - جے بال کدی کوئی اوہنا دا
تیں نال کھیڈ دا ہندا سی
تے تینوں چک وڈھیندا سی
اوہ جا ماپیاں نوں دسدا سی
تد تینوں سوٹی پیندی سی
تے چوری بند رہندی سی؟
جاں گل نہ گوّلی جاندی سی
کوئی آفت میرے نہ آندی سی!
گنگارام - جے مَیں ایرادہ کھاندا ساں
تد کینے دا پھل پاندا سی
پر میں بیبا بن رہندا ساں
وس لگدے نہیں دکھاندا ساں

ایہہ کہندا لٹ سپٹ پنچھی دی
پھر گنگو بولی پاندا اے
سُن طوطا دھون اُٹھاندا اے
تے اگلی گل چلاندا اے
بُڈھا طوطا۔ ایہہ بولی جس وچ بولیں توں
ایہہ دیو لوک دی بانی ہے؟
کی رمز بی دسی نینوں ہے
جاں کنٹھ کرن دی ٹھانی نئیں؟
جے سمجھیں ناں سمجھادیں توں
کی اِس دا سمجھانا نامی
کی کھیت سمجھ توں لیتے ہن؟
کی دِتوں ودھ کچھیا نانامی؟
گنگارام ۔ میں سمجھ نہیں میں کی بولاں
جو بولن سوتی نقل کراں
اوہ ریجھن ایہناں لفظاں تے
ہیں خوشی کرن دی عقل کراں
ایہہ سُن کے طوطا ہس پیا
سِر پھیر ڈار نوں کہندا اے
کچھ سمجھیا برخوردار دے
کِس تھاں ایہہ پیارا رہندا اے؟

نہیں دیو لوک دا واسی اے
نہیں دیواں رستے پایا اے
اُس ماُنکھ دھرتی ٹُردے نے
وِچ ہندی قید رکھایا اے
ہوا چرنج سارے نِزبھک گئے
پیے ُپٹ ہٹ سار تکدے ہیں
دل بالے ٹُرٹ ٹُرٹ ویہندے نے
دل گنگو تکدے جکدے ہیں
پا گھوری لنگو ویہرے ہے
پھر ہیٹھاں نظر دڑکا اوے ہے
مت کِدھرے ڈھونڈ کریندا ہے
کوئی وطنی تُریا آوے ہے
ہُن بُڈھے طوطے ۱۰ بھری
پھر نِین اکاش اُٹھاندا اے
جو اکھی کدی نہ روندی سی
دو انجو بھر کے لیاندا اے
نہ غمزے چھپے ہَین کدے
او اُٹھے رسیلے رنگ درے

وِچ گدّڑ اکاشاں اَدّب بھرے
اوہ بابا ایں اردرس کرے
ہے سب نوں اُچے اُڈّن والے!
عرشاں نوں وی پرے پرے
اُچے وسّو بِنا آ ہلنے
بِن کھمبھاں نر گگن رہے!
پَون ، اکاش ، دھرت ، تل ، پانی
ہر تھاں توں دل- پیہڑ سنوں
سن اردرس پشو وی، دانے!
کدے نہ رکھیں مہر کھنوں!
سانوں رکھ سُتنتر دانے!
بندی سانکوں دور ڈھہے
پر تنتر نہ کدے کرادیں
کھُلدا سدا شعور رہے
موتہہ نکیئے نہ کدے قید دا
کدے غلامی آوے نہ
گولا کدے نہ کریں کسے دا
پنجرے سانوں پاویں نہ

داس بنا نہ خدمت پاویں
ساڈی کھل لُہاویں نہ
دُوجے دے دیس پا کے سانوں
من دی موج گواویں نہ

آزادی حق اللہ نرا دِتا
سب نوں دان کرائیں توں
تُرٹھ پئیں تو ایہہ دات نہ کھُسّے
دِتی دئی رہائیں توں

مرضی ہیٹھ کسے دی مرضی
دھکے نال نہ لگے کدی
روکا کسے قسم دا سائیاں!
ہووے کدی نہ ٹھگے کدی

جنگل واسا بے شک دیویں
ماڑی محل نہ شہر دیئیں
تن نوں کجھ خوشی ملے پر
کھل کدے نہ کھس لیئیں

بے شک ساڈی چوگ کھلاریں
ہنڈھ ہنڈھ دِن بیٹھے

پیٹ بھرے جے اُونا رہ جے
کھل نہ ساڈی کدے مرے

دُکھو دُکھ بھرادیں سانوں
ڈالو ڈال اُڈادیں توں

دھرکو دھرپک ٹپاکے سانوں
کوڑے پھلیں یہ جھاویں توں

بن، پربت، جل، نہیں، پہاڑیں
ریت تھلیں تھاں دیویں توں

کھل جو دِتا حق سبھس توں
دیکھے کدے نہ لیویں توں!

آن بان دِل شان اساڈی
تیرے "نان دکھادیں توں!

پیار آپنے باجھ، پرکھوجی!
دُوجی قید نہ پاویں توں!

قید کرن تے آکھن راکھی
درشن دیو کراویں ناں

بان پنجرے، دین چوریاں
ایسے سکھی ملاویں ناں

کھنبر۔ اساڈے، پیر اساڈے

دِل ساڈے نوں روک کرے

دھرمی ایسے اساں نہ ہیلیں

ڈور پائے سنہہ واگ بھڑے

کھلے اُڈ ندیاں، ہوج پھرندیاں

باج کہ بلاّ آن پوے

مدد وِشوُنے راکھی باجھوں

کُل ساری چھہ ناش ہوئے

جبد تک اِک اساں پول جیوے

کھُل وچ اوس سواس ہے

اِک اردرس ہور ہے، سائیاں!

مہر کریں دے کن سُنیں

پشُو ایہیں ہاں پشو رکھاویں

بے شک سکھنے سمجھن گنئیں

اوہ نہ عقل اساں نوں دیویں

اوہ تہذیب دواویں نہ

اوہ سبھیتا دُور رہاویں

وِدیا اوہ سکھاویں نہ

حبال لاون تے گھڑن پنجرے
قید پان سکھلاوے جو
کھنبھ توڑ کر پوٹ بہاوے
دو جیاں بندی پاوے جو
لوک غلام بنائے بہائے
سُترناں قتل کراوے جو
تیرے رچے سُتنتر بندے
پردے تاں ⊙ اٹھاوے جو
کھل ہرش دی جاچ اساں
سائیاں اکدے سکھائیں نہ
پشو اساں نوں چاہے رکھیں
مانکھ کدے بنائیں نہ
چاہے جنگلی چاہے پشو رکھ
دانے چاہے بنائیں نہ
کھل وچن دی عقل نہ دیویں
کھل کھوہن جاچ سکھائیں نہ

⊙ پرائے دے آسرے۔

کھل رکھن دی غیرت دیویں
کھل کھوہنوں شرم دواویں توں
کھل لیئے، کھل دان کرائیے
کھل دے داس بناویں توں
مچھ مرے نہ کدے اساڈا
کچھ کدے دل ڈھاوے نہ
خوشی رہے من بھری اساڈے
کچھ کدے سیر آوے نہ
غیرت ٹھرن خون نہ دیوے
اٹرکھ رگاں کھچ رکھے جی
کبھاں ساڈیاں تاں لاج رہ
اکھ اُچیری تکے جی
موڈھے تنے تاں وچ بیڈھے
گردن آکڑ بھری رہے
زور رہے ہک ساڈی بھریا
ڈرکھا دھون نہ کدے ڈھیے

جیئون کی ہے؟

پارے دے ڈل وانگ چھنبھ اِک
چِٹا صاف سُہاوا
مُونہہ مُونہہ بھریا، ڈل ڈل کردا
دسے عجب دِکھاوا
نِکّی نِکّی رِڑی رُمکدی
لہر اُٹھیندی نِکّی
کردی پیار، گلے جل لگدی
وگدی پَوَن لِڑکی
چند اکاشاں دے وِچ پھردا
جل وِچ جھاتی مارے
جل نرِمل اُس جپھّی پا کے
اپنے وِچ اُتارے
اِک چندا وِچ انبر پھردا
روپ اڈول سُہاوے
دُوجا چند چھنبھ وِچ ڈلکے
ڈولے تے لہراوے

تارے وچ اکاشاں چیڑے
لٹک گئے وچ سر دے
نیلا ہیٹھ اکاش وچھا کے
کھلرے، جل وچ تردے
ڈلک اپنی، ڈولن جل دی
دو ڈلکاں رل گئیاں
وچ ڈونگھاناں عرشی موجاں
ڈونیاں ہو ہو پئیاں
عجب صفائی نیر تدھے دی
جس نے بینھ اُتاری
ساری چھبی اکاشاں والی
اپنے وچ کھلاری
گندل کوار وانگ اک لمی
ڈیل سُہاوی والی
پتلی تے کچھ نازک کومل
جاپے بھولی بھالی
آنکلی سُبار ایس تھاں
گرم گرم ساہ بھردی

نرم نرم دھر پیر ترُیندی
چہرے چھائی زردی
قدم قدم تے اچھکے، جھکے،
اُپر ہیٹھ تکادے
اگے پِچھے نظر مار کے
ٹھہرے، نین مٹاوے
سوچ وِچ ڈُب جاوے ساری
تربھک اکھیاں کھولے
سوہنے نین کٹوریاں ورگیوں
نیر چھما چھم ڈولے
بھرے ہاہوکا کہے! "ہائے! ہائے
کاہنوں ایہہ کجھ بنیاں؟
"کی ہے، تے ایہہ کیوں ہے سارا
پیٹا تانا تنبیاں؟
میں جیندی، میں جاناں جیندی
ہاں جیون میں جاناں
پر اے 'جیون' کی ہے وستو؟
کی ہے اِس دا مانا؟

ہُن ور گے لکھ ہو ہو مر گئے
سمجھے نہ کیوں ہونے
ہوند اپنی، لکھی نہ کی ہے
ہن سمجھے ہو موتے
لکھاں ہو کے لگ رہے ہن
آس اندیساں اندر
پچھے دُھناں وِچ پھر دے جیکوں
وِچ چِکاںوُ سندر
ہُبوے تے ایہہ جاپے ہبوے
ایہہ کی ہے؟ نہ جاپے
کیوں ہے؟ تے ایہہ کیکوں ہبوے؟
ایہہ گل نہیں سنجاپے
مینوں کی اے روگ لگ گیا
کیوں ایہہ بھیت کُھلاداں؟
تڑپھاں کوہں بُجھارت بُجھاں
آپا کوہں لکاواں؟
دس جِندے! توُں ہیں کی اڑیئے!
ہیندے ولولے والی؟

چھڑناٹاں جو جانڑ نہ جھلیاں

آپے چھیڑن والی؟

حسرت، آس، نِراسا ٹوٹے

آپے وِچ اُپجاویں

آپ وِراگِن ہو کے اڑیئے!

آپ ڈُوب پئی کھاویں!

اُٹھن اُمنگاں نے چاؤ اُچے

کِھچیاں دھوُ لِجاون

کانبا چھِڑے، تھراٹاں تھرکن

لہراں قہر مچاون

آپا پیا صد قرضے ہووے

کیس تُوں؟ پتہ نہ لگے

کِسدے پیار کھچیندا جاوے؟

کون پیا سو ڈھلگے؟

کدے عقل وچ آویں جندے!

داتی ہو ہر سوچیں

سوچیں ترِیں تڑاں نے ڈُبیں

اُچھل اُچھالے لوچیں

ٹھکر کھائے کِتوں مُڑ آوے
بھیت نہ سارا کھلے
"کیوں ہویا؟ ایہہ جیون کی ہے؟
آپا کیوں ہاں بھلے؟
ہائے! کراں کی؟ مینوں جندے!
کھاون ؛ بیّن نہ بھاوے
کوئی سواد نہ موہندا آ کے
دِسدا نہ پرچاوے
توں کی ہیں؟ توں دس اسانوں
اڑیئے! ہور کھپا نہ
بہت رُلایا ہی اسانوں
بھو آلی ہور پوا نہ
دس کون توں؟ کی ہیں سکھیئے!
ہُن دسنوں نہ نسیّں
اپنا آپ لکایا جھیڑا
کھوہل اسانوں دسیّں
مینوں بھرم پیئے نی جندے!
توں پردے وچ بہندی

بھورا رُوپ دِکھاویں، باقی
ڈھکی پردیاں رہندی
نِکی رمز عقل دی ماریں
ہور نہ کُجھ دِکھاویں
باقی آپا ڈھکیا تیرا
سانُوں نہ دِس آویں
جدوں ولوے ٹِیکاں سدھراں
رِکھیاں پَین، ہلاوَن
کسک کسکدی ٹُنب جھنجھوڑِ لے
مِل ہرولے آون
تدوں کراں کی، جندے میری!
کیتھوں اوہ کُجھ لیاواں
جِس دے نال اپوڑن ہوئی
تینوں پھر دِکھلاواں؟
ہائے! دس توں جندڑی مینوں
مَیں رو رو مر لتھی
توں کی ہیں؟ توں کھوہل دِکھا دے
اپنے کلا دی ہتھی

اَیداں سوچ، باؤلی ہُندی
آپے دے وِچ آندی
آپے توں ہو باہر غرقدی
سُن سُن ہو جاندی
تُردی، اجھک، بَیٹھ اُٹھ تُردی
سہجے سہجے آئی
اوس چھینبھ تے آن کھلوتی
مَونج دیکھ ٹک لائی
آکھے: واہ وا جوبن ہیٹھے
سُنجھر بھرے سُہاوے!
ٹھنڈھ پئی تَیں دیکھ رُوپ نوُں
سُہنے سجے نلاوے!
کیوں توُں سُہنا سُکھی دِسیویں
لہراں لَیں ملّارے؟
جیون دے کی بھیت کُھلے ہن
تَیں پر آن پیارے؟
کیوں سنتُشٹ، رجّیا، راضی
بِن حسرت دِس آویں؟

ڈلکیں نتے دا بھکھیں سوہنی
عرشی رنگ دِ کھادیں
دس سجنا جیون کی ہے
جیون سانوں دسیں؟
کھوہلیں کھبیت، ہسادیں سانوں
پھر توں سوہنیاں ہسیں؟
"سترِ سترِ" اِک دُھنی انوکھی
اُس سر وِچوں آئی
کانوں کوئی اپسرا جل توں
سُر پیاری وِچ گائی
پھر آنا، پھر آنا آنا
آنا آنا آنا
پھر جی، پھر جی پھر پھر، پھر پھر
پھر آنا ، پھر آنا
ٹھنڈھا ساہ سہولت والا
ہتیارن نوں آیا
آساں بنھ۔ اُمیداں لیائی
قدم پچھاہاں پایا

سُورج اجے نہ ٹِکی نِکلی
لالی بھاہ نہ چھائی
چِڑی چُہکی اجے نہ ہَیسی
ہوُفنڈ اجے نہ آئی!
اوہ مُٹیار کئی دِن مگروں
اِک دِن امِرت ویلے
اُس سر دے پِھر کنڈھے آئی
لَے دِل - دِہن جھمیلے
کی دیکھے اُس سرور اندر
جل دے اُپر تردے
گول گول نَے ساوے ساوے
پتر ڈل ڈل کردے
پانی دے گل لگے ہوئے
کجھ ہُن اُچے ہوئے
کِنیاں اُپر نیر ترُپکے
موتی جیوں ڈلکوے
چمکن تے ڈلکن ایسے تپکے
کمبن تے پھر ٹِکدے

بھا دین لوچیاں والی
نین رچویں کوئی ہسکدے
چانن بی ہن ودھیا سوہنا
پڑیوں آتی لوئی
پہو دی چٹی چادر وچھ گئی
چھہ چھہ ین وچ ہوئی
چوین دیکھ مستیاں بھریا
ٹھنڈھ ٹکاؤ نرالا
ڈوڈی ہت شہادی سجیا
چھنبھ پتیاں والا
کہندی نار : بھرے تے متے
لہہ لہہ کردے سرجی!
کی ہے جیون؟ دسو مینوں
چنتا دیو ہرجی!
گول گول تے ساوے ساوے
چکم نیں وچ چھائے
کیسے کیسے تے پانی تیکے
موتی جیوں ڈلکائے

کی جیون اے گول چکری
نری ڈلک اِک جاناں
پیا نِناٹا ہے سرور وِچ
کھیدت سِٹھا نہہ چھپاناں
کِتھوں نے کیوں آئے سارے
کی کرنے نوں آئے؟
چُپ مُہر ہے لگی سب نوں
سِر سِٹ دِل دِکھلائے؟
رُمک رُمک پھُلّوں نوں آئی
پَون پیاری جھُلدی
سروے چل نے چل دے پتے
سب دے گل لگ چلدی
سرر، سرر، سر، سرسرر، جیوں
دھُنی چھنیھ نوں آوے
مانوں جیبھ لگی ہے سر نوں
ایہہ گل آکھ سُناوے
آدیں پھر توں پھر پھِر پھر توں
پھر آدیں پھر آدیں

"پھر پھر پھر پھر" سرجی کہندا

آویں پھر توں آویں

پچھوں جا دھرتی دے اوہلے

سورج ٹکی ٹکدی

ٹکدی، لہندی، چمک گھٹیندی

ہیٹھاں ہیٹھاں ڈبدی

لالی لال چھپی اسمانی

سورج گیاں نشانی

چھٹی بھا پسر گئی سارے

ٹردی ایہہ بی جانی

اِس ویلے کچھ دنیاں بیتے

پھر سرور دے کندھے

اوہ مٹیار کھڑی ساہ بھردی

نینیں بھرن لوں کنڈے

"سورج چھپ گیا دھر اوہلے"

رو کے ایہہ گل کہیا

سنجھ ہنیرے سماں والی

نیرے تے آ رہیا

ایہہ نہاں دس اساں نوں سجنا!
نیں وچ ایہہ کی ہویا؟

راج ہنس دیاں دھوناں ورگا
کتھوں آ گیا ڈھویا؟
گندل وانگ نکل ایہہ دھونا
ہو اچیاں ہن جھکیاں
سر نیوڑائے شرم دیاں بھریاں
کہ نیراسا تھکیاں؟
حسرت بھریاں؟ کہ وچ صدمے
ساوے اوڈھن لکیاں
بند جگت دے بھیت وانگ ہن؟
کہ کھل کے ہن سکیاں؟
لوٹلیاں کی دلولیاں بھر
جھکیاں ہن ایہہ سریاں؟
سدھر سکن تے نزاہ اٹھن
وچ انہاں دے دھریاں
گول مول تے چپ چاپ تے
سر سٹ دکھلایا

پرشن پیرے دا اُتر تینھوں
ایہہ سرور پھر آیا؟
پون ہلورے نال ہلیا

سرور تپت تے کلیاں
دھنی عجائب آئی وِچوں

بولیاں کوئی بھلیاں
پھر پھر پھر، پھر پھر پھر نوں

پھر آئیں پھر آئیں

سٹ کے دھون اُنہاں دے وانگوں
ٹھنڈھا ساہ کھچیندی
ٹر گئی پھیر ہاؤکے لیندی

گِن گِن قدم دھریندی

پھر آئی اِک سِنکھر دُپہریں

سورج سیر تلوایا
سرور دھوناں نال بھر گیا
پر اِک روپ وٹایا

سب سیدھے ہن کھڑے ہو گئے
سر سورج دے وَنّے
نہوڑائی گردن نہیں کوئی
جیوں جوگی ٹک بنھے
مسکائی تے نیجھ لا ٹیکے
دیکھ دیکھ پھر رونی
ہے سرور! ایں مشکل نیتھوں
اجے حل نہیں ہوئی
کی سر چک تکنا اُپر
اسماناں دِھر تکنا؟
تکنا، تکنا تے پھر تکنا
ربن اُتر نہ تھکنا؟
اِس تکن وِچ رہن ہمیشاں
بھیت کدے نہیں کھُلنا
ترسن سِکن تے سِک تکن
لوچاں دے وِچ گھُلنا
آج دسّ نوں بھیت غیب دا
کھول چھپ دِیا مِتراں؟

جیبھ چھڑ کوئی داک سنادے
کٹ اساڈیاں اہوراں؟
پر اس مرنوں پھر آویں پھر توں
پھر پھر پھر سد آئی
سرنہوڑائے گئی اوہ پیاری
حسرت اندر چھپائی
گھٹا ٹوپ بدل ہن چھائے
گرمی ہے ربلمائی
نکی نکی رِوی رُمکدی
گل نوں جپھیاں پائی
اکھیں سکھ کلیجے ٹھنڈھک
اس دے ملیاں ہیندی
چھب چھاندی چو پھیر ایس توں
چھب اس نوں چھب لیندی
درتے کئی زمانے جس تے
سی اک بوڑھ وڈیرا
اُس دے ہیٹھاں مٹیارن نے
ہے لایا ہن ڈیرا

چھاویں بیٹھ بوہڑھ دل تکدی
لمے ساہ کھچیندی
کیوں بابا اے جیون کی ہے
تنگ تنگ اہنوں کھچیندی
اُچی دھوں کریندی تکدی
نین گئے مِٹ دوویں
مِٹھی نیند اندروں آئی
ٹکی جویں سی اوویں
اودھر داؤ ترکھیری ہوئی
بدل واتی پائی
اُڈ گئی ساری او گھٹنا
دُھپ نِکل کجھ آئی
سُورج ڈھل ہیٹھاں ہو ڑیا
کجھ جوبن بی ڈھلیا
تکھا تیج ہو گیا مِٹھا
ہنواں موجو چلیا
پون ودھیرے ٹھنڈھی ہو گئی
جویں ہمالیہ جائی
پانی دے گل لگ کیتوں ہے
بھاگ بھری ہو آئی

کھلی اچانک آکھ نار دی
تربھک اُٹھی کہہ ہائے

اِس اکھ۔ میٹے دے ہیں اندر
کی کوتک ورتنا ئے؟
باہر دی قدرت دے وانگوں
ٹھنڈھک اندر چھائی
چھاتی سیتل ہونی دِس دی
گھنڈی ہے گھبرائی
اُٹھ ٹُری ول چھنبھ پھیراو
سہجے سہجے آکے
کنڈھے تے آکھڑی ہو گئی
رہی جھجک تکا کے
بند بند اوہ ڈوڈی ڈوڈی
نوڑ نوڑ سِر مُہراں
دُھروں اندروں کِھڑ کِھڑ کھلیاں
رنگ ہور دے ہوراں
پھاڑیاں والے وانگ کٹورے
جیوں کچکول سہائے

لالولال کھِڑے تے وِگسے
چوہ۔ چوہ رنگ رنگاوے
سب کلیاں کھڑ بال تے ہسّن
دِسّے کھیڑا کھیڑا
کھیڑے دا اِک فرش ڈلکدا
کول پھُلاں دا کھیڑا
سارا سر بھر یا اس کھیڑے
اِس خوشبیاں دے کھیڑے
جوبن بھرے ہلورے والے
مستیاں والے کھیڑے
مینا۔ لگا بزار قُدرتی
سرور نے ہے لایا
کھیڑا سہج حُسن دا جلوہ
کر ظاہر دِکھلایا
جِنھوں تک سرور دیاں بالاں
بالاں ایہہ ہن کھڑیاں
سُندر کھیڑے دے وِچ کھِڑیاں
ربن پروئے دے لڑیاں

پھاڑی دار کٹورا ہر اک
نین جو کوئی سوہنے
ہرگاں دے ہن وڈے کر کے
رنگ۔ رنگا چوہ چوہنے
مستی رچھ حسن دی لالی
بھر کے اُچے کر کے
ڈلکوائے سرور دی چھاتی
سریاں دے سِر دھر کے
خوشیاں دے جاں چند عرش توں
لال لال ہو آئے
پہن چولڑا یوسف والا
سرور دے وچ چھائے
یا سُورج دیاں کرناں پیّے پیّے
سُورج اُگ کھڑوتے
دھرتی نے مٹھے چا کیتے
ٹھنڈھے سرور گوتے
چاڈے بھرے سُورج ڈّل نکدے
اُمل اُمل پیندے

کرن دیدارے، چڑھن سرُوراں
جھُوم جھُوم رس لیندے

یاد نیا دے سوہنے سہارے
ٹک کے بیٹھ ہن آئے

کِھڑ کھڑے ہن اوس تھاواں تے
گاہک خبر نہ پائے

نہ آوے، نہ مُل کرا دے
نہ للچے نہ لیوے

آپ کھچیکے نہ دُکھ پاوے
نہ کِچھ لا دُکھ دیوے

سوہنے حُسن آپنے آپے
آپ مست ہو جھُولن

عاشق نے معشوق آپ ہو
خودی مہنڈوے جھُولن

جوبن بھرے، مستِ رنگ رتے
اِس آپے رس رتے

اپنے مدا اپنے ہی رس دے
ہو رہیے مد متے

کھیڑے دا اِک منڈل رچکے

سُندرتا نوں ویکھن

مانن حُسن، کھِڑن خوش ہوون

آپا آپ پرکھن

یا ایہہ بھیت الٰہی والے

ڈبے بند رہائے

سرور نے ڈبے ہن کڈھے

کڈھے کھول دکھائے

حُسن عجیبی رنگ غیب دا

چھپن عرش دی جائی

چھپی شہادی سُندرتا ہے

دُھر بیکنٹھوں آئی

جو ڈھکی تے بند کرا کے

ہے سی گُپتی رکھائی

اج سرور نے چھاتی وچوں

ساری کھول وچھائی

نظر پئی جد سُٹیارن دی

اُس کھیڑے دے بن تے

اُس سوہنے، اُس جوبن بھرویں

اُس حُسناں دے چن تے

اوہ جو چھبی سُہاواں والی
مینہ سی پئی وساندی
ہیٹھاں اُتے نے چوپھیرے
گوڑھی چھہبر لاندی

اوہ حُسناں دا غضب نظارہ
سوہنا اوہ دِکھاوا
اکھیں پیا جدوں، دِل دھسیا
چھایا رنگ سُہاوا

بے ہوشی اِک چھاتی اُس تے
رہی جھمبک ٹکاندی
کوئی سُدھ رہی نہیں باقی
مُورت ٹک بنھاندی

دھاۓ سرور حُسن کھیڑے دا
رییر سارے وِچ وڑیا
کھیڑا عرشی رنگاں والا
وِچ کالجے اڑیا

عقل سنبیاں والی آڑھ گئی
بچھن تاب نساتی

بھرمُ تے شک کرنے والی
سوچ نہ رہ گئی کائی
لگ گئی چھوت کھیڑیوں ساری
کھیڑے کھیڑا لایا
جیوں کھڑیا سی سرورسارا
دِل۔ ناری کھڑ آیا
اندر کھُپٹ پیا جیوں سوہا
کرڑ خوشیاں دا چھٹیا
حُسن اندر دں اندر لے دا
چشمے جیوں پھٹ چھُٹیا
لُوں لُوں وِچوں چھُٹے پھُہارے
کھیڑے چھہبر لائی
اکھاں۔ بھِین۔ کٹورے بھر رہے
تریل پئے سکھدائی
تن من کھیوا کھیڑا پی پی
کھیڑا ساری ہوئی
کھیڑا نے آپا اِک ہوئے
لُوں لُوں گئی پردئی

کھیڑا دِل دا کھیڑا تن دا
کھیڑا سرور والا
سب کھیڑے اک رُوپ ہو گئے
کھیڑے بھنیاں پالال
ہیٹھاں اُپر، چار چُپھیرے
کی اندر کی باہر
کھیڑا کھیڑا ہوئی ساری
کی باطن کی ظاہر
کھیڑے دیڑھ لئی آ باہروں
کھیڑے اندروں ویڑھی
کھیڑا کھیڑا ہوئی پیاری
کھیڑے پھڑ کے کھیڑی
کتھے ہے اوہ چھپن والی؟
کی ؟ اے جیون کی ہے؟
کھیڑے کھیڑ لئی ہے ساری
کی دیہی کی جی ہے؟

کھیڑا ہے ہن آپ ہو رہی
کھیڑا جیون کھیڑا

کھڑن کھڑی جیوں چند چاندنی
کھڑیا جیون کھیڑا

اپنے کھیڑے کھڑ کے سرور
کھیڑا اُس نوں لایا

سُتا کھیڑا ادہدا جگایا
کھیڑے رنگ جمایا۔

راست